

**УНИВЕРЗИТЕТ "СВ.КИРИЛ И МЕТОДИЈ"
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ИНСТИТУТ ЗА ФИЛОЗОФИЈА**

м-р Тони Науновски

ПОСТМОДЕРНИЗМОТ И МАРКСИЗМОТ

-докторска дисертација-

ментор: проф.д-р Ферид Мухиќ

Скопје, 1999

I. ПОСТМОДЕРНИЗМОТ И МАРКСИЗМОТ (ВОВЕД)

Квалитетот на теоретско-критичките интеракции помеѓу извесни теории во најголема мерка зависи од капацитетот на нивните основни тези за интерни модификации, односно за сопствен развоток и надградба на резултатите. Теориите кон кои ќе биде концентрирано истражувањето во докторската дисертација "Постмодернизмот и марксизмот" претставуваат добар пример за комплексноста и мултидимензионалноста која е вклучена во меѓусебните односи на две различни, *SUI GENERIS* теории. Случајот со односот помеѓу постмодернизмот и марксизмот (современиот марксизам) содржи исклучително голем број на релевантни контексти за продуктивна анализа на многу значајни теоретски проблеми кон крајот на овој век и милениум, но и повторно актуелизирање на круцијалните прашања за смислата на човековата субјективна и колективна егзистенција.

Иако во суштина постмодернизмот и марксизмот се две крајно различни теории според сите релевантни аспекти на анализа, дотолку повеќе тие можат да се перцепираат и како успешни репрезентации на двата големи модела за карактерот на севкупниот комплекс на значења во смисла на вклученоста на

димензијата за сопствена способност за континуиран развој . Додека постмодернизмот евидентно е теорија која има кратка (иако крајно интензивна) историја и мошне ограничени капацитети за некој облик на темпорален развој и во следниот век-барем судејќи според резултатите од систематските анализи и аргументацијата во прилог на оваа претпоставка-марксизмот претставува теорија која во континуитет се развива преку своите крајно диференцирани но и конзистентни ориентации и константно продуцира адекватни контексти за анализа на реалноста (карактеристично за оваа теорија е исклучителниот сензибилитет за, условно да се изразиме, новите реалности кои историски настануваат).

Меѓутоа, иако постмодернизмот, објективно гледано, ниту оддалеку не ги содржи потенцијалите (но и докажаните аналитички сознанија) на марксистичката теорија и начин на мислење, сепак овој дискурс со своите специфични тези и посебно со концептуализирањето на специфична процедура е мошне провокативен и едноставно не може да се игнорира. Во таа смисла, постмодернизмот заради редица причини кои подоцна ќе бидат пошироко елаборирани претставува предизвик за сите други теории а посебно за марксизмот односно современиот марксизам. Имено, самата стратешка теза на постмодернизмот (поточно нереалистичното претпоставување) која се однесува на наводното губење на легитимитетот на мета-приказните е доволна причина за соодветна реакција и отворена артикулација на контра-аргументи од страна на теоријата која, помеѓу другото, може да се перцепира и како мета-приказна.

Во таа смисла, појавата на постмодернизмот е само уште еден (во групата на историски познатите), најнов предизвик за самата смисла на марксизмот и неговата релевантност, како и за легитимитетот на концептуалните парадигми содржани во неговите современи ориентации. Оваа констатација се потврдува преку систематската анализа на клучните тези и интенции на постмодернизмот, која покажува дека овој дискурс во својата структура вклучува редица преформулации на некои познати анти-марксистички концепции од различни временски периоди и теории. Како што ќе биде покажано во завршното поглавје, карактеристично во тој поглед е совпаѓањето во импликациите на постмодернизмот со политичкиот либерализам односно со (нео)конзервативизмот. На тој начин, овој дискурс ги инкорпорира и ги модифицира според своите етаблирани контексти најзначајните концепти формулирани од стриктно анти-марксистички позиции.

Од друга страна, токму овие реактуелизации на некои начини на мислење познати од историјата на филозофијата, иако проследено со адекватни аргументативни модификации на истите, неизбежно резултира со воспоставување на впечатливи и лесно забележливи иманентни контрадикции во самиот проект на постмодернизмот, првенствено детерминирани од негацијата содржана во историската дигресија со декларираниот дисконтинуитет и оригиналност во секој поглед. Формулацијата на второто поглавје-"марксизмот кон крајот на XX-от век", на спроти првиот впечаток со кој е проследена, сепак воопшто не имплицира претпоставка за дисконтинуитет во автономниот развиток на марксизмот, туку единствено претпоставува амбиција

да овозможи условни ретроспективи и ревалоризации на интегралниот проект на оваа голема теорија и мета-приказна, кои впрочем на извесни места во оваа дисертација непретенциозно и се извршени но повторно во стриктно редуцирани и дефинирани контексти. Како што во соодветното поглавје ќе биде подетално објаснето, изразот "современ марксизам" се употребува со намера глобално да означи дека оваа теорија може да поднесе секаков вид на критика најмногу поради интерната, постулирана способност за модификации на екстерните перформанси, без разлика дали станува збор за вокабуларот или пак за адаптација кон стандардите кои ги поставуваат некои влијателни современи трендови, да речеме современата аналитичка филозофија.⁽¹⁾ Исто така оваа формулација, која најчесто се споменува во комбинација која не ја содржи придавката современ (иот), треба да укаже на границите кои се однесуваат на предметот на истражувањето. Во таа смисла, овде предложената (и свесно обликувана на концизен начин) анализа на марксизмот се однесува во принцип на последниве дваесетина години, од едноставна причина што отприлика пред толку време, се појавува и "постмодерна состојба" на ж.ф. Лиотар, односно книгата која на филозофско ниво го воведува постмодернизмот во теоријата. Иако марксизмот е генерално кумулативен дискурс, што значи дека современиот марксизам ги инкорпорира, во суштина, сознанијата од анализите содржани во севкупната историја на марксизмот, сепак овие дистинкции овозможуваат прецизно соочување на аргументациите кои ги поседуваат овие теории.

Според наше уверување, најдобар начин за успешна реализација на споменатите цели, кои сепак се поставени во

неодреден облик, може да се изврши доколку најпрвин се апстрахираат клучните идеи и теми на овие дискурси- постмодернизмот и современиот марксизам. Имено, самиот пресек на состојбите и главните тенденции (во) кои се наоѓаат овие теории е доволен за да се изведе заклучокот за нивната различна позиционираност во рамките на современите теоретски констелации. Во таа смисла, следната забелешка во прилог на објаснување на аспектите и дистинкциите содржани во текот на истражувањето е изборот на начин преку кој ќе се реализира интерпретацијата на компликуваните односи помеѓу овие две теории. Имено, во случајот со постмодернизмот и марксизмот (современиот марксизам), според наше мислење, нивниот взаемен однос може да се истражува, генерално, или преку компаративна анализа на нивните концепции за некои стриктно дефинирани односно конкретни прашања и парцијални проблеми, или пак, откако претходно ќе се изврши артикулација на нивните суштински концепти и тези, преку слична компаративна постапка, да се стават во преден план нивните разлики при самото концептуализирање на принципите кои потоа ги детерминираат нивните конкретни модели на рецепција и истражување. Се разбира, можноста од комбинација на овие пристапи содржи најголема доза на продуктивност, па затоа при оваа реализација на истражувањето околу природата на односот помеѓу постмодернизмот и марксизмот (современиот марксизам) е одбран токму тој пристап.

Имено, откако во второто и третото поглавје ќе ги апстрахираме доминантните, големи идеи на овие теории, при што сепак селекцијата на темите беше направена имајќи ги предвид

истите прашања, во четвртото и завршно поглавје непосредно ќе се конфронтираат сите специфични аспекти во кои се содржани карактеристичните и спротивставени тези и одговори на овие две теории. Оттаму, самиот приказ на нивните клучни идеи во поглед на прашањата кои ги издвоивме како најбитни (и кои ја заслужуваат оваа квалификација без оглед на споменатата претпоставка дека преку нив оваа генерална тема-назначена во нашето истражување-може да се обработи на најдобар начин) транспарентно и сукцесивно ги манифестираат сите пунктови во кои се насочува радикалната непомирливост помеѓу постмодернизмот и марксизмот (современиот марксизам). На пример, во овој контекст, парадигматични се делот "работничката класа" од второто поглавје, и "нови општествени движења" од третото поглавје, преку кои јасно доаѓаат до израз разликите во самите модели на мислење и интерпретација на реалноста.

Иако можеби на прв поглед предметот на оваа докторска дисертација изгледа премногу опширен односно недефиниран, гледано од аспект на неколку дистинкции содржани во методот како и преку епистемолошките преференци применети при пишувањето, оваа импресија според објективните параметри сепак е значително редуцирана и оттаму не може да има претензии за поголема валидност. Имено, со експлицитните определби и ограничувања на самата процедура на истражувањето превземено кон марксизмот, прецизно е назначен временскиот интервал кој е земен предвид во анализата (оттаму произлегува и изразот "современиот марксизам" кој е употребен и како наслов за еден дел од поглавјето "марксизмот кон крајот на XX-от век"), а кој период во целост соодветствува со периодот во кој на филозофски

начин се промовира постмодернистичкиот дискурс, што значи дека овде станува збор за аргументи и позиции настанати и напишани во овој темпорален распон. Се разбира, овде спроведениот пристап содржи доза на релативизам, во смисла на отворената можност за поинаку конципирани методолошки преференци и пристапи. Меѓутоа, според наше мислење, оваа докторска дисертација во извесна смисла ги содржи можностите за читање на строго дефиниран и конкретен начин, преку селекција на одредени специфични теми. На пример, анализата на постмодернизмот и современиот марксизам може да се апстрахира и артикулира преку проблемскиот аспект на можноста за постоење на колективен субјект во современите, крајно комплексни општествено-политички системи. Во дискурсот на постмодернизмот, како што подоцна ќе биде пошироко елаборирано, и покрај постоењето на некои ставови во насока на негирање на самиот концепт за колективен субјект, сепак преовладуваат идеите кои на ова место ги трансферираат новите општествени движења, притоа рedefинирајќи ги генералните цели на колективните субјекти (онака како што се презентирани во историјата на марксистичкиот дискурс). Непобитен факт е дека во постмодернистичката теорија е перманентно присутен ставот дека доминантниот економски, општествен и политички систем (а тоа е, секако, доцниот капитализам) не може нималку да биде изменет преку некаква активна стратегија на одреден (голем) колективен субјект. Негирањето на големите, мета-приказни помеѓу другото имплицира и одбивање на концептот за голем т.е. колективен субјект. Во таа смисла, новите општествени движења суштински не се адекватни на вообичаената определба за

колективниот субјект, бидејќи нивната базична хетерогеност и проектирањето на крајно различните цели за реализација преку нивното организирање и протестните манифестации недвосмислено упатуваат на алтернативен модел за нивна концептуализација и интерпретација од онаа која што е претпоставена во случајот со автентичните колективни субјекти.

За разлика од постмодернизмот, современиот марксизам е концентриран на упорна аналитика која, се разбира, ги вклучува и главните модификации на современите системи во однос на останатите структури на општествата кои во извесни стадиуми на развото на оваа анализа биле третираны, и кои влијаат врз структурата на работничката класа како доминантен па дури и единствен колективен субјект способен да изврши измени кои полека би довеле до супституирање на експлоататорскиот доцно-капиталистички систем со други организации на факторите кои го детерминираат системот. Во тој контекст, делот од поглавјето "марксизмот кон крајот на XX-от век" насловен како "работничката класа", и делот од поглавјето "Постмодернизам" насловен како "нови општествени движења" претставуваат различен односно спротивставен одговор на истото прашање. Исто така, делот кој е посветен на новите технологии може да се компарира со соодветните знаци во таа перспектива, дадени главно во текот на последното поглавје а кои ги репрезентираат идеите на постмодернизмот во врска со оваа значајна проблематика, што генерално ја оправдува структурата на севкупното истражување презентирано во "Постмодернизмот и марксизмот".

Тешкотиите кои се појавуваат при истражувањето на постмодернизмот, покрај оние кои во извесна смисла се веќе стандардни за секоја критичка анализа, овозможуваат единствено два начина преку кои делумно може да се стават во втор план сите инхерентни ограничувања кои се поставуваат на таквиот истражувачки проект. Како што во соодветното поглавје ќе биде пошироко објаснето, доколку се постулираат имплицитните методи и пристапи кои впрочем се и отворено понудени како релевантни од страна на постмодернистичкиот дискурс, анализата на овој проект ќе резултира со своевидна изолација и авторедукција на сопствените заклучоци. Алтернативниот и според сите критериуми на методологијата единствено релевантен избор на постапки при критичка анализа е онаа која ќе ја задржи дистанцата и која во пристапот ќе употреби редица критички операции со кои ќе ги имплементира сите стекнати сознанија за адекватна филозофска анализа. Во груби црти, вака дефинираната методска постапка и е употребена при пишувањето на оваа докторска дисертација, со тоа што и компаративно се прикажани проектите кои овде се предмет на анализата, проследено со константно артикулирање на специфичните разлики карактеристични за постмодернизмот односно марксизмот (современиот марксизам).

Плуралитетот на аспектите содржани во марксизмот односно во неговите современи ориентации а кои изобилуваат со критички потенцијали за евентуално конфронтирање со радикално спротивставени позиции од оние воспоставени од страна на овој дискурс, во голем дел се однесуваат токму на оние ставови кои се експлицитно изразени од страна на ж.Ф. Лиотар и

другите претставници на постмодернизмот. Единствено преку редукции односно обопштувања е можно да се претстави тој огромен комплекс на значења содржани во современиот марксизам, а истовремено да се трансформира за да добие соодветен облик во смисла на контра-аргументација на постмодернистичката критика на основните марксистички тези. Покрај веќе споменатите ограничувања кои во најголем дел објективно беа наметнати на ова истражување за односот помеѓу постмодернизмот и марксизмот, е и она кое се однесува на релативно големиот број на текстови напишани од филозофскиот основач на постмодернизмот-Ж.Ф.Лиотар. Во оваа докторска дисертација на критичка анализа ќе бидат подложени неговите ставови единствено од две негови дела-"постмодерна состојба" и "постмодерна за деца", и тоа поради неколку причини. Покрај онаа која недвосмислено покажува дека сепак споменатите дела се најзначајни па според тоа кон нив и треба да се концентрира анализата, битен аргумент во прилог на употребените преференци е и евидентната потреба од синтетизирано анализирање на клучните тези на овој филозоф. Меѓутоа, од уште поголемо значење за решението овде да се обработат единствено тие две дела е едноставната констатација дека Ж.Ф.Лиотар, со исклучок на некои помали текстови, токму тука ја презентира и развива својата концепција за постмодерната состојба и воопшто постмодернизмот. Во другите негови дела, од кои најпознато е секако "Раскол" ⁽²⁾Тој воопшто не пишува непосредно за постмодернизмот, туку се задржува на други филозофски проблеми и прашања. На пример, во тоа дело главно неговото внимание е посветено на докажување на наводната хетерогеност

на јазичките игри, што иако во поширока перспектива претставува прилог кон докомплетирање на теоријата за постмодернизмот, сепак во општите рамки на истражување на оваа теорија, определени во докторската дисертација "Постмодернизмот и марксизмот ", е од второстепено значење, па затоа и не е земено предвид.

Интересно е и тоа што постмодерната теорија не покажува ниту минимум критичка дистанца во поглед на инструментализациите на новите технологии во смисла на нивната функција за продлабочување на класните разлики (позиции) помеѓу капиталистичката и работничката класа. Објективната, емпириски втемелена анализа на значењата и последиците од примената на новите технологии јасно упатуваат на фактот дека овој продуктивен и интензивен развиток, поради економските, општествени и политички односи на експлоатација, целосно се канализирани во полза на зголемувањето на вишокот на вредност што го присвојува капиталистичката класа. Меѓутоа , постмодернистичкиот дискурс не обрнува внимание на овој факт (барем на начин кој сигурно го заслужува, поради своето значење, оваа реална тенденција)и своите размислувања околу улогата и еманципаторските потенциали ги обликува според претпоставките за универзално ползување од процесите со кои се реализира оваа тенденција односно од оваа широка имплементација на новите технологии. Во овој контекст посебно се истакнува барањето на Ж.Ф.Лиотар за апсолутен пристап кон компјутерските датотеки, кое барање,како што ќе биде подоцна објаснето, сепак е нереално и оттаму може да се исполни единствено доколку претходно се

спроведат длабоки трансформации во структурата на современите општества.

Инаку, самата структура на ова истражување е конципирана на тој начин што содржи, покрај овој краток воведен дел (кое заради компатибилност е означено како поглавје), уште три поглавја. На почетокот од секое поглавје е поместен воведен дел, а секое поглавје е составено од три дела. Додека во насловот на оваа докторска дисертација е вметнат фактот дека постмодернизмот е временски далеку понова теорија, посебно во филозофска смисла, распоредот на двете поглавја кои ги обработуваат овие теории е обратен, од едноставна причина што на овој начин, според наше длабоко уверување, транспарентно се аргументираат изнесените тези и критички валоризации околу нивниот взаемен однос.

II. МАРКСИЗМОТ КОН КРАЈОТ НА XX-от ВЕК

Како што е назначено во насловот на ова поглавје, клучен предмет на истражувањето превземено во наредните страници е концизен приказ и анализа на доминантните теми на марксизмот кон крајот на овој век. Со оглед на фактот дека, формулиран на овој начин, самиот наслов опфаќа премногу опширно предметно подрачје, споменатата теоретска цел е регулирана со експлицитно воведување на неколку дистинкции кои имаат функција на редуцирање на максимално општиот наслов на ова поглавје. Секако, со своето значење се издвојува онаа за овде извршената, впрочем и евидентна редукција на огромниот тематско-предметен комплекс на современиот марксизам преку избор на неколку суштински проблеми кои според контекстите промовирани во оваа докторска дисертација имаат дефинирано значење во смисла на развиток на кохерентна концептуално-методолошка теорија (што, патем кажано, е грубо негирано и како релевантност на самата идеја во постмодернистичкиот дискурс). Едноставно, марксизмот е премногу исполнет со диференцирани, комплексни

аспекти и димензии за да биде воопшто можен некаков проект за негова синтеза, посебно во случај кога не е експлицитно формулиран таков приоритет на истражувањето, како што тоа е во докторската дисертација "постмодернизмот и марксизмот". Неговиот интензивен историски развој е континуиран и во главните идеи кумулативен. Објективната реконструкција на стадиумите на марксистичкиот развој не може воопшто да регистрира нешто што макар и би наликувало на дисконтинуитет или намалување на неговата релевантност. Се разбира, предложената формулација за наслов на ова поглавје воопшто не подразбира претпоставка за некаков облик на дисконтинуитет во интегралниот развој на дискурсот на марксизмот. Големото значење на оваа забелешка е главната причина за нејзиното често истакнување односно повторување во неколку контексти во ова истражување. Континуитетот на историскиот развој на една теорија, како што тоа е случај со марксизмот, е од исклучително значење во повеќе аспекти. Во контекст на периодот кон кој се ориентиран теоретските амбиции на нашето истражување - во последните двасесетина години - секој обид за потемелно прикажување на сите ориентации во марксистичкиот дискурс е однапред осуден на неуспех.

Од тие причини, битно е веднаш да се потенцира дека ова поглавје нема никакви амбиции во смисла на презентирање на сеопфатна слика на ориентациите во современиот стадиум на развој на марксизмот, туку единствено преку селективен пристап кон некои прашања за кои постои уверување дека се клучни со своите актуелни значења и импликации, да изврши концизна анализа и предложи заклучоци за истите. И потоа, во

понатамошната процедура на ова истражување, да ги трансформира во пунктови околу кои се одвива генералната конфронтација со теоријата на постмодернизмот.

Во оваа перспектива, изборот на трите теми околу кои се концентрира нашата анализа во наредните страници во голема мерка е детерминирано од две различни групи на причини. Од една страна е лоцирана автономната, перманентна присутност на проблемот на работничката класа и новите технологии, кои во оваа димензија (тоа посебно се однесува на работничката класа) е конститутивен дел на самиот концепт на марксизмот и претставува негова специфична објективна верификација, па дури и смисла. Од друга страна, според наше длабоко уверување, преку концептуалната обработка на овие прашања транспарентно се манифестира радикалната спротивност на и дисјунктивна поставеност во теоретска димензија помеѓу (на) марксизмот и постмодернизмот. Исто така, треба да се спомене и констатацијата за исклучителната актуелност на овие теми. Нивната динамика, која произлегува од фактот дека станува збор за реални феномени, објективно присутни во општествено-политичката реалност на современите системи-имплицира потреба од нивна константна концептуализација и насочување на нивните развојни потенцијали. Важноста на третманот на работничката класа е детерминирана од самото реално постоење на оваа класа и, во ист момент, императивно наложува концентрација на историски извршените и достапни резултати од анализите на марксизмот и во современите обиди за пристап кон ова комплексно прашање. Интересно е што и во случајот со новите технологии во суштина се работи за проблем на

трансформациите на производните сили која категорија, како што е добро познато, претставува интегрален елемент на марксистичката теорија. Во таа смисла, селектирањето што доведе до применување на овој третман на новите технологии има историска позадина, односно предложената анализа на овој феномен е конципирана врз основа на консултации со голем број на претходно спроведени истражувања на овој комплекс на проблеми, извршени од страна на познатите марксисти. Иако станува збор за нови, историски непознати феномени, се покажува дека и во овој случај се мошне релевантни контекстите на реценција кои се продукт на историскиот развој на марксистичката анализа во однос на овие категории.

Како што веќе беше споменато, од клучно значење за продуктивна анализа на марксизмот кон крајот на XX-от век е промовирањето на адекватен но и транспарентен метод со кои ќе се систематизираат, барем на елементарно ниво, бројните аспекти на ова комплексно прашање. На пример, огромниот број на веќе извршените периодизации, субпериодизации, синтези, поделби според најразлични критериуми итн. ⁽³⁾ Реално не создаваат можност за кохерентен пристап легитимиран преку веќе стабилиран комплекс на аналитички знаења во врска со амбицијата за концизен приказ на состојбите во овој домен. Од тие причини, како неопходно се покажува создавање на концепција која непосредно би воспоставила адекватни принципи за систематизација на ориентациите во современиот марксизам но првенствено преку интерните релации во овој дискурс. Доминантен аргумент во прилог на оваа опција е токму презентацијата на реалниот пресек на глобалната состојба во која

се наоѓа современиот марксизам во однос на вкупните трендови во современите теории. Во таа смисла, се покажува дека мноштвото екстерни критериуми кои можат да послужат при систематизација на овој дискурс не овозможуваат стриктни и арбитрарни значења на истите, па оттаму, според наше мислење, неопходно е да се промовира аналитички модел определен единствено од параметри содржани внатре границите на современиот марксизам. Предложените принципи, презентирани во првиот дел од ова поглавје, се изградени врз основа на концептуализации на интерните содржини односно преку перманентни рефлексии и апстракции на ориентациите во марксизмот кон крајот на овој век.

Извесно е дека спроведувањето на детална компарација помеѓу излезните решенија на марксистичкиот и постмодернистичкиот дискурс подразбира претходно спроведување на постапка преку која ќе се изврши релевантен избор на теми околу кои подоцна ќе се концентрира поставениот предметно-аналитички односно методолошки императив. Фактичката состојба на овој план покажува дека практично е огромен бројот на прашања околу кои овие дискурси имаат радикално различни и спротивставени мислења и решенија. Меѓутоа, структурирањето на ова истражување се концентрира на избор кој во преден план ќе овозможи артикулација на современиот марксизам, односно презентација на идеите кои на еден битно парадигматичен начин го рефlekтираат системот на мислење карактеристичен за овој дискурс, или со други зборови, истакнување на извесни проблеми преку кои се рефlekтираат концептуалните императиви и прескрипции на овој дискурс. Една од најзначајните дистинкции воспоставени во ова поглавје се

однесува на експлицитното негирање на аналитичката вредност на т.н. модел за социјална стратификација, односно неговата определба за селективна интерпретација на објективните феномени како доминантно идеолошки продукт. Уште повеќе, важењето на оваа дистинкција се пренесува и на сите концепции кои во структурата на доцното капиталистичко општество пронаоѓаат нешто што обично се нарекува средна класа, или пак уште поансурдната фраза за некаква "класа на интелектуалци". Според контекстите на ова поглавје, концептот за средната класа има свое потекло единствено во површните, чисто емпириски структурирани истражувања на кои, сосема извесно, им недостига димензијата на рационално, критичко преиспитување односно димензијата на теорија. Во тој контекст, клучен е односот на експлоатација, кој однос едноставно е евидентен во вкупноста на односи кои се воспоставуваат помеѓу членовите на едно конкретно општество засновано на капиталистички принципи. Непобитниот факт за постоење на овој однос (експлоататори-експлоатирани) имплицира методските приоритети да бидат определени од комплексна експозиција на овој однос. Централно прашање кое се поставува од страна на теоретската позиција која го протезира наводното реално постоење на голем број на подкласи односно на средна класа се однесува на потенцирањето на емпиriskите ситуации (посебно на т.н. противречни класни позиции во процесот на производство односно во организацијата на работниот процес) кои внатре оваа гносеолошко-методска позиција се третираат како објективна верификација на тие претпоставки и хипотези. Наспроти тоа, современиот марксистички дискурс покажува дека оваа група на ставови е

лоцирана на крајно сфемерно ниво и не може да издржи аргументирана критика конципирана преку длабински спроведена, систематска анализа. Објективно постулираните истражувачки проекти кои вклучуваат интерпретација на крајните консеквенци ги регистрираат фактите кои покажуваат дека во суштина станува збор единствено за две класи-оние кои експлоатираат (капиталистичката класа) и оние кои се експлоатирани (работничката класа). ⁽⁴⁾ Во таа смисла, како крајно продуктивно за марксистичката анализа, и во современите констелации, се покажува токму споменатата дистинкција.

Исто така, делува провокативно и тврдењето кое мошне често се превидува при обидите за генералната критика на легитимитетот и релевантноста на современиот марксизам, посебно при негирањата на валидноста на марксистичкиот концепт за алиенација. Иако во ова поглавје, насловено како "марксизмот кон крајот на XX-от век", воопшто не е посветено внимание на овој, без сомневање, исклучително значаен аспект, сепак тој на специфичен начин и суштински е инкорпориран во делот "работничката класа" и тоа при изнесувањето на емпириските податоци кои недвосмислено потврдуваат дека припадниците на работничката класа се чувствуваат отугени во однос на повеќе елементи кои ја одредуваат нивната општествена (и индивидуална, во строга смисла на зборот) егзистенција, и се најчесто потполно свесни за тој факт. Значењето на овој емпириски верификуван концепт се зголемува уште повеќе кога ќе се земат во обзир некои антимарксистички ставови во прилог на промовирањето на т.н. средна класа која, помеѓу другото, треба да претставува нешто

како бариера помеѓу двете доминантни класи. Во таа смисла, повторувањето на овој став со кој се афирмира големото значење на реалното чувствување на експлоатацијата како и процесите на алиенација има функција на воспоставување стабилна референтна инстанца за дискурсот на современиот марксизам.

II.1. СОВРЕМЕНИОТ МАРКСИЗАМ

Разликите во приоритетите, програмите и основните принципи на теоретските истражувања односно на тематско-предметните и теоретско-методолошките преокупации во современиот марксизам имплицираат можност за избор помеѓу различни критериуми кои би се операционализирале во функција на систематизирање на ориентациите и клучните концепти присутни во интензивниот развој на марксизмот во последните дваесетина години од XX-от век. Врз основа на овој пристап произлегува и постапката за конципирање на неколку модели преку кои се овозможува анализа и интерпретација на севкупниот комплекс на суштински значења презентирани во современиот марксизам. Анализите на методските процедури преку кои би се извршила систематизација на современите ориентации во

марксизмот резултираат со аргументација која ја афирмира неопходноста на претходните дистинкции и определби содржани во интерните компарации помеѓу овие различни марксистички ориентации.

Имено, плуралитетот на рецепциите кои содржат марксистички семантички потенцијали и контексти на значења упатува на потреба од (релативно) прецизни дефиниции за основните критериуми според кои би се овозможила постапка на систематизација и комплексна критичка анализа. На овој начин, од клучно значење за избор на адекватен третман кој имплицира понатамошни операции на генерализирање и процедури на аналитичко-синтетички пристап кон предметот на ова поглавје - современиот марксизам - е експликација на неколку теоретски релации внатре самиот современ марксизам односно современите ориентации на марксизмот кон крајот на XX-от век. Тие интерни значења го формираат дискурсот на современиот марксизам на специфично мета-ниво и во таа смисла конкретните претпоставки, тези и принципи врз кои се развиваат овие мошне комплексни теоретски проекти. Во овој контекст, со своето значење се наметнува односот на различните марксистички ориентации кон теоретските концепции на Карл Маркс, како и третманот на фундаменталните концепти присутни во бројните стадиуми на развојот на марксизмот.

Клучното значење на овие- сепак само условно определени- критериуми произлегува оттаму што токму од овие односи (а посебно од односот кон основните концепции на Карл Маркс) се отвора можноста за определување на минимум теоретска компатибилност и конзистентност во функција на генерализирано

означување на некои теоретски ориентации како марксистички, односно како одреден вид на марксизам. На тој начин се определува референтна инстанца според која се кумулира и мултиплицира содржински легитимитет на научно-истражувачките теоретски проекти односно на претендирањето за декларирање на истите како марксистички, и кои ЕО IPSO би се инкорпорираше во развојот на современиот марксизам. Меѓутоа, токму при обидот стриктно да се определи кои современи теоретски концепции да бидат вклучени во современиот марксизам и подложени на понатамошни критички елаборации во таа перспектива, се наметнуваат неколку мошне компликувани проблеми, кои во крајна линија во голема мерка можат да се употребат како аргументација со која би се релативизирале претходните постапки на обопштување.

Така, во прв ред со својата транспарентност се наметнува критичкото прашање за можноста и легитимитетот на самите методски преференции при дефинирањето на принципите односно концептите кои (имплицитно или експлицитно) неопходно треба да бидат присутни во конкретните теоретски истражувања и кои потоа како резултат од нивна имплементација би се вклучиле внатре дискурсот на современиот марксизам. Позициите во оваа смисла суштински се формираат врз основа на група претходни консеквенции на конкретните теоретски концепции. Имено, доколку се диференцира и подложи на аналитички постапки интегралниот, високо систематски теоретски проект на Карл Маркс (инаку постапка која не се регистрира во неговите дела, и која свој контрапункт има токму во неговиот метод т.е. методологија-што упатува на екстерното потекло на овој пристап

кога е во прашање марксизмот односно современиот марксизам) се забележува евидентниот факт дека голем дел од неговите анализи, сознанија и тези се однесуваат на неговото време, или со други зборови реферираат на различни аспекти од реалитетот на XX-от век или на периодите кои му претходат (секако, тоа истовремено не подразбира и ограниченост на апликативните можности). Овој факт кој впрочем е и константа на самиот процес на теоретизирање дури и во случајот со такви интегрални теории како што е марксизмот содржи неколку битни консеквенци односно заклучоци за ограничените капацитети и условеноста на значителен дел од теоретските резултати. Во овој контекст, со своето значење се наметнуваат проблемите кои непосредно се однесуваат на третманот на перманентните трансформации односно модификации првенствено на технолошките и политички состојби и перформанси во периодот по Карл Маркс.

Начинот на кој ќе се анализира овој перманентен технолошки развој (политичките аспекти не се битни за анализите во овој контекст) е исклучително важен за севкупниот тек на анализата и заклучоците на современиот марксизам односно за односот помеѓу постмодернизмот и марксизмот. Несомнено, оваа констатација обврзува на нејзино вклучување во пристапите кон позицијата која се определува во овие односи, и од кои се конципира како методот преку кој се спроведуваат конкретните марксистички истражувања, така и синтезата на современите марксистички ориентации. Исто така, во оваа група на примарни дистинкции во врска со анализата на современиот марксизам значајно место зазема и прашањето околу формулирањето и концептуалното дефинирање на контекстот во кој критички ќе се

слаборира проблемот на примарниот статус на технолошките модификации и континуираниот развој во нејзината ефикасност. Клучно прашање во оваа смисла е всушност степенот на овој развој или, со други зборови, дали станува збор само за квантитативни промени или евентуално развојот на технологијата продуцира нов, позитивен квалитет кој потоа се рефлектира и во другите сфери на реалноста.

Помеѓу другото, една група на консеквенци непосредно се однесува на евентуалните модификации на теоријата на Карл Маркс, односно на валидноста на неговите тези и заклучоци, и тие консеквенци се исклучително значајни за контекстите поставени во ова поглавје и кои се концентрирани главно на современиот марксизам. Притоа, потрагата по своевидни одговори на погоре поставените прашања во инаку мошне комплексните теоретски ориентации регистрира лесеза на позиции проследени со адекватни и секако, најразлично формулирани аргументации. На пример, ставовите кои генерално се групираат околу централната теза дека теоријата на Карл Маркс и во таа смисла посебно неговиот вокабулар се застарени и припаѓаат на реалноста на XIX-от век а не на реалноста кон крајот на XX-от век ⁽⁵⁾. Односно дека карактерот на технолошките (и другите) промени имплицира потполно различна рецепција и критичко преиспитување од она на основачот на марксизмот. Промените во некои сфери на реалноста се означуваат како суштински и не кореспондираат со, во рамките на таа аргументација, старата теорија и старите концепции на Карл Маркс. ⁽⁶⁾Интересно за оваа група на ставови е што при формулирањето на аргументите во прилог на таа позиција често се потсетува и на познатиот Марксов одговор

упатен кон Пол Лафарг-"едно е сигурно, имено, дека јас не сум марксист". Така, интерпретацијата на оваа позната синтагма се употребува за развивање на дополнителни тврдења компатибилни со претходно споменатите, кои ја потенцираат разликата помеѓу Марксовиот марксизам и подоцнежните марксизми. Иако во значителна мерка конфузен, изразот "Марксовиот марксизам" не е само плеоназам чија употреба не внесува дополнителни објаснувања околу овие проблеми. Напротив, овој израз ја истакнува стриктната разлика помеѓу оригиналната и крајно специфична теорија на Карл Маркс и оние кои подоцна се обидуваат да ги следат и развиваат неговите концепции, што од друга страна го свртува вниманието на анализата кон тој факт и имплицира негово инкорпорирање во поширокиот контекст. Уште повеќе, во оваа група на ставови се сретнува и тезата дека по смртта на Карл Маркс не е легитимна употребата на терминот марксизам, кој наводно треба да го сунституираат други термини, како на пример постмарксизам.

Како резултат на наведениот пристап кон овие прашања, преку тезите кои накратко ги прикажавме, се формира и промовира аргументативната основа на т.н.нова левица. Иако некохерентна, оваа теоретска ориентација која може единствено преку генерализации и превидување да се определи како нова левица, свои влијателни интерпретации и- ма и за некои клучни прашања на современиот марксизам, како на пример афирмацијата на дискурсот за новите општествени движења.⁽⁷⁾ Дијаметрално спротивен курс во однос на претходно поставеното прашање кое овозможува синтетизирања на различните марксистички ориентации, е содржан во група на ставови кои ги

концентрираат своите аргументи во прилог на тезата која е втемелена на поинаку конципирана епистемологија. Имено, рецензијата на промените кои секојдневно се случуваат во повеќе сфери на реалноста тука се мислат како ефемерни, без некои значења во смисла на суштинско трансформирање на некои односи и детерминанти важечки единствено за подолготрајни временски периоди. Адекватно на оваа претпоставка, една влијателна, автентична и консеквентна марксистичка ориентација овозможува во принцип да се задржи Марксовиот начин на мислење при критичките анализи на реалноста, како и методот со кои се артикулираат и преиспитуваат проблемските аспекти. ⁽⁸⁾ Основниот методолошки принцип карактеристичен за оваа теоретска позиција, и кој всушност ја детерминира во суштинска смисла, е стриктната разлика помеѓу категориите појава и суштина. Разбирливо, во контекст на анализата на поимот на современиот марксизам (и неговиот однос со постмодернизмот) овој компликуван филозофски проблем, инаку присутен од самите почетоци на филозофијата, се трансферира на нивоа кои примарно го лоцираат во прашања за основните методолошки и научни принципи. Имено, секој облик на научно мислење се конституира врз основа на дистинкцијата помеѓу појавата и суштината (кога станува збор за теоријата на Карл Маркс оваа дистинкција е елаборирана во "капитал"). Интересно е што токму во постмодернистичкиот дискурс непосредно се негира ова елементарно разликување присутно повеќе од дваесет и пет века, без негово супституирање со некои нови форми на научни принципи. Во таа смисла, транспарентна и парадигматична интерпретација на оваа основна дистинкција, клучна за кохезија на

ориентациите кои го творат современиот марксизам, се сретнува во студијата на Џ. Косен "Одбрана на Карл Марксовата теорија за историјата" ⁽⁹⁾. Посебно во првиот додаток на оваа книга насловен како "Карл Маркс и исчезнувањето на науката за општеството" (со карактеристичен поднаслов кој експлицитно го афирмира споменатото методолошко CREDO на Карл Маркс и ЕО IPSO на марксизмот - "кога не би постоела разлика помеѓу суштината и појавата, науката не би била потребна"). Централните тези на Џ. Косен се концентрираат околу овие легитимни констатации- на пример, Косен смета дека појавите се како фатаморгана односно тие се дел од светот кој не опкружува и ја сочинуваат (надворешната) форма на предметите. Прва консеквенца од вака определениот епистемолошки пристап е непосредно овозможување на специфичен третман на промените односно можноста за суштинска ресинтерпретација на емпириските сознанија. Со други зборови, анализите преку овој аспект допуштаат сите промени на пример во технологијата да се третираат како површни- промени на формите, појавните облици. Во контекст на марксистичка рецепција на значењата на капитализмот како систем, овој клучен епистемолошки став е екстремно продуктивен за анализите. ⁽¹⁰⁾.

Резултатите од систематските истражувања на современите развојни константи во технологијата-инаку сфера која ги детерминира повеќето други во современите општества (или барем потенцијално содржи мноштво перспективи) - покажуваат дека суштинските модели и принципи на функционирање на капитализмот не се изменети, односно не се подложени на позначајни влијанија од екстерните, (и) сфемерни процеси како и

правци на развoтoк. Во таа смисла, позитивниот однос кон теоретскиот проект на Карл Маркс се детерминира и структурира преку принципиелна афирмација на неговите основни ставови, концепти, метод итн. Како што веќе беше споменато, она што е заедничко за сите теоретичари, вклучувајќи го и самиот основач на марксизмот, е фактот дека покрај трансисториските значења, голем дел од сознанијата се втемелени на анализата која реферира на одредени конкретни и историски определени состојби и процеси. Наспроти првата варијанта на рецепција и однос кон темелните Марксови концепции-од што потоа зависат концепциските решенија и воопшто генералниот курс на теоријата-која инсистира на напуштањето и делегитимирање на валидноста на Карл Маркс односно на ново втемелување на марксистичкиот дискурс, оваа позиција има автентична аргументативна основа. Така, додека оние теоретичари кои ја негираат релевантноста на значењата на Марковата теорија се повикуваат на, според тој контекст, евидентна нова реалност (која внатре тој ракурс се означува како нова суштина и целосна измена на детерминантите кои ја структурираат реалноста) и на наводни фундаментални, квалитативни промени-консеквентно и на нови означувања на епохата т.е. конкретниот период, втората позиција во овие рамки е супериорна со својата аргументативна втемеленост, но и со конкретните анализи. Освен тоа, трансферот на Марковите концепции и нивната релевантност во истражувањата на современоста, проследено со минимални интервенции кои имаат главно технички карактер односно се од второстепенно значење (интервенираат во формите на израз и делумно со модификации на пристапот) ⁽¹¹⁾. За третманот на

интегралната Марксова (Марксистичка) анализа, покажува дека нивното соочување со емпиријата на современите општества уште еднаш ги промовира во адекватен модел за интерпретација и критички однос кој резултира со темелни и софистицирани сознанија. Уште повеќе, современиот марксизам е во состојба да ги валоризира новите перспективи и можности создадени преку историскиот развој, како на пример оние кои произлегуваат од примената на новите технологии.

Дистинкциите кои послужија за операционализација на основните модели на анализа и интерпретација на ориентациите во современиот марксизам, презентирани на апстрактно ниво, се последица на генералниот однос кон теоретскиот проект на Карл Маркс. Тој однос, од своја страна, главно е детерминиран од третманот на (не)релевантноста на фундаменталните концепти на Карл Маркс што пак, од друга страна, непосредно е определено од наметнатиот статус во перцепцијата на промените односно значењата на интензивниот развој во одредени аспекти на реалноста. Во зависност од одговорот поврзан со споменатата оценка на значењето на промените, се воспоставуваат две генерални теоретски позиции во односот кон теоретскиот проект на Карл Маркс, односно кон критериумите од клучно значење за диференцирање на современиот марксизам. На тој начин, доколку промените иманентни на историскиот развој се означат како фундаментални, консеквенците во таа смисла завршуваат со поместување на теоријата на Карл Маркс како единствено релевантна во XIX-от век односно со значителни трансформации на неговите концепции со што се первертираат автентичните значења на оваа интегрална теорија. Спротивната можност за

специфичен гносеолошко-епистемолошки пристап се засновува на критички однос кон резултатите на историските промени, и нивно квалификување како примарно ефемерни, што конечно резултира со ставови кои суштински ги (ре)афирмираат и (ре)актуелизираат значењата на Марксовите односно марксистички тези и анализи. Интеракцијата односно компарацијата помеѓу овие општи позиции резултира со уште една група на многу значајни импликации. Имено, прифаќањето на тезата која им придодава суштинско значење на историски детерминираните трансформации, како и на претпоставената неопходност за ново конципирање на повеќе аспекти од Марксовиот теоретски проект односно на смислата на марксизмот во себе го содржи и ставот со кој се афирмира плуралитет на марксизмот, поточно на тезата за реално постоење на различни марксизми.

Логично, во овој контекст сите различни интерпретации, преиспитувања и модификации на Марксовите концепти определени од конкретни премиси и различно формулираните марксистички истражувања, како и приоритетите и редукциите на ориентациите, имплицира признавање на различни марксизми. Основен недостаток на оваа теоретска позиција не е дефинирањето на критериуми според кои се определува минимумот на ставови кои би се легитимирале како марксистички и на тој начин би ја стекнале таа квалификација, туку селективноста на валоризациите на историски кумулираните сознанија на марксизмот. Имено, покрај релативноста на сите критериуми, останува и прашањето за автентичноста и изворното значење на тие реценции на теоријата на Карл Маркс. Од овој аспект, плуралитетот на марксистички пристани ја легитимира и

можноста за плуралитет на најразлични теоретски конструкции кои би се (само)декларирале како компатибилни со Марксовата теорија.

Алтернативниот пристап кој се преферира во текот на истражувањето во оваа докторска дисертација, конзистентен со прифаќањето на епистемолошкото CREDO за ефемерното значење на промените во реалноста и актуелноста на Марксовиот (марксистички) пристап, е интерпретацијата на развојот на марксизмот и во таа смисла современиот марксизам како интегрален. Според ова сфаќање, тоа значи дека марксизмот е кумулативен дискурс односно дека марксизмот всушност се диференцира преку различните ориентации внатре во него а истовремено тој плуралитет продуцира плуралитет на контексти, методи и различни пристани. Со тоа се гарантира соопфатност на анализите а унификацијата се извршува преку/во самиот марксистички дискурс. Во таа смисла, различните марксизми всушност се различни ориентации во марксизмот. Евидентната разноликост на марксистички ориентации е дополнителна причина за надмоќната, суверена позиција на марксизмот во споредба со другите (барем во интенција) интегрални теории. Марксизмот се концентрира и ги опфаќа сите аспекти на теоријата/практиката во комплексните современи констелации.

Изборот на овој начин на третирање на марксизмот, втемелен на споменатата дистинкција односно перспектива, допушта (поттикнува) екстраполација и на некои други елементи како на пример контекстуализација на иманентниот принцип односно интенција на марксизмот-свртеност кон тоталитетот, кон интегрален и универзалистички метод и анализа. Овие определби,

од друга страна, стриктно не претпоставуваат постоење на некаква догматска програма на Карл Маркс која треба само да се следи и развива туку, да го парафразираме самиот Маркс, воспоставува контакт со принципите на самиот свет. Попрецизно, како што беше погоре веќе напишано, тоа значи дека марксизмот и во интенција и во резултат е кумулативен дискурс, и тоа е дополнителен аргумент во прилог на неговиот содржински легитимитет и актуелност.

Оттаму, изразот кој често се употребува во оваа докторска дисертација-современ марксизам-всушност, *STRICTU SENSU*, пласонам Но, со оглед на фактот дека тој израз уште повеќе ја потенцира актуелноста на марксизмот односно го акцентира фактот за неговата перманентна кореспонденција со реалитетот и современите ориентации на теоријата оправдана е и неговата примена. Сепак, развитокот на современиот марксизам не е продукт на некаква координирана акција и заедничка теоретска програма на специфичните ориентации во овој дискурс. Тие имаат потполно различни предметни преокупации кон диференцирани аспекти но и разновидни аналитички интенции или, со други зборови, овој развиток не е телеолошки во строга смисла. Секако, тоа не значи дека во главни црти не се зафатени сите релевантни подрачја и подложени на марксистички структурирана анализа. Оваа дисперзираност на современиот марксизам е детерминирана од повеќе фактори. На пример, свртеноста кон конкретните состојби и принципи на функционирање на доцниот капитализам во прв ред е определено од конкретните социо-економски па и политички состојби, дополнето и со останатите специфичности непосредно зависни од редица детерминанти и каузални односи.

Регистрирањето на основните ориентации присутни во современиот марксизам ги потврдува претходно презентираниите констатации. Тие се, во симплифициран контекст, конгломерат од најразлично определени вкрстувања на теоретски традиции и школи со преференци на одредени аспекти на марксизмот, што од друга страна значи дека треба да се сфатат условно, со оглед на честите меѓусебни влијанија, посебно во поглед на евентуална потрага по сопствена и изолирана развојна димензија. Оттаму и големата доза на резервираност кон систематизациите, кои сепак се претпоставка при презентирањето на состојбите во современиот марксизам. Без потреба од нивно набројување, и површниот преглед на овие ориентации покажува дека се исклучително комплексни и континуирано развојни. Во прв ред таа динамичност е определена од самата динамика на развојот и на одредени аспекти на реалноста, но и на глобалните тенденции во теориите.

Во оваа ситуација, посебно поради налетот на многу нови теоретски правци кои својата промоција најчесто ја имаат преку жестоката но и неаргументирана критика и негирање на марксизмот (во тој контекст парадигматичен е постмодернизмот, посебно некои варијанти), како и поради новите предизвици за интерпретација овозможени со современите интензивни процеси во многу аспекти на општеството, пред современиот марксизам се поставуваат многу проблемски пунктови кои наложуваат темелни експликации. Во тој контекст, најзначајни се две прашања-оние за новите технологии и работничката класа. Преку интерпретациите на овие клучни прашања доаѓаат до израз разликите во современиот марксизам, но во ист момент и сознанието за нивната

релевантна, суверена позиција во однос на другите теоретски проекти.

II. 2. РАБОТНИЧКАТА КЛАСА

Обидот за стриктно дефинирање и прецизно воспоставување на дистинкции и параметри за анализа на класните позиции односно на структурата на класите во доцниот капитализам се соочува со можноста за избор помеѓу неколку модели и епистемолошки процедури со кои ќе се третира овој исклучително значаен проблем. Генерално, можностите за начинот на анализа на класните позиции се редуцираат на изборот со кој или ќе се задржи дихотомниот класен модел (и) за доцниот капитализам, или преференцата ќе биде во полза на модел со кој до максимум би се диференцирале-стратифицирале-класните положби во конкретната општествена структура. Аргументите со кои се проследени овие алтернативни модели за анализа повторно се директно зависни од начинот на кој ќе се интерпретираат историските промени, односно развојот во некои сфери и процесите иманентни на доцниот капитализам. Смислата на акцентирање односно наметнување на доминантно значење на овој факт, која постапка впрочем беше применета-со мали

разлики- и во претходното поглавје од докторската дисертација "постмодернизмот и марксизмот", е негово транспонирање како премиса за проектите на интерпретација на овие комплексни и меѓузависни проблемски подрачја. Објективните параметри инкорпорирани во научно втемелена анализа ги имплицираат доминантните значења на наведената процедура на постулирање.

Во овој контекст, за современиот марксизам е потполно неприфатлив т.н. модел на социјална стратификација, кој по анализа превземена од строг марксистички аспект се покажува само како уште еден производ на идеологијата на доцниот капитализам. Оваа теза за негативните значења на терминот стратификација е концепирана првенствено поради транспарентните тенденции за мистификација и специфично прикривање на централните (всушност единствените) класи во капитализмот-консеквентно и во доцниот капитализам-капиталистите и работниците. И покрај тоа што на емпириско ниво, теоретската анализа на класните позиции која би се концентрирала на положбите во процесот на производство и на структурата на работните места регистрира широка лепеза на нивно практикување, подлабоката анализа покажува дека, во суштина, тие деклинираат или кон едната или кон другата клучна класна позиција односно се нивна манифестација (резидиум). Токму оваа појавна комплексност и широкиот распон на работни места, како и хиерархијата во структурата на управување (хиерархијата сепак недвосмислено упатува на структурата т.е. односот капиталист-работник) се клучниот аргумент за тврдењето дека во доцниот капитализам се извршени темелни трансформации кои го менуваат и делегитимираат ди-хотомниот

модел за истражување на оваа проблематика. На пример, дури и Ерик Олин Рајт-кој е еден од најпознатите современи марксисти кога се во прашање анализите на проблемските пунктови сврзани со класите-во еден негов текст ⁽¹²⁾ укажува а со конкретни примери и илустрира, дека треба да се посвети внимание и на фактот за постоењето на редица противречни положби во капиталистичкиот процес на производство и следствено во системот на управување и контрола, што се рефлектира и како причина за нивниот противречен класен карактер ⁽¹³⁾. Имено, тие податоци укажуваат на заклучоци во прилог на тезата која современиот марксизам ја критикува на основно ниво, а тоа е дека "објективно" во доцниот капитализам се формираат и развиваат, помеѓу другото, и класи кои не се ниту експлоататорски ниту експлоатирани односно дека одредени ситуации внатре системот на производство доведуваат до положби во кои извесен број на работници се ставени во ситуација истовремено да бидат во реална положба и на експлоататори и на експлоатирани. Овој провокативен проблем дополнително се компликува и со субјективниот аспект кој, генерално, се манифестира како последица од овие објективни ситуации и положби (сепак, тоа важи само на површинско ниво односно како статистички податоци без систематска анализа на значењата). Така, константна е тенденцијата кај припадниците на работничката класа тие себеси да се мислат со апстрахирање на нивната реална положба во поглед на нивната секојдневна, системска експлоатираност од страна на припадниците на капиталистичката класа. Причинско-последичните односи кои го поттикнуваат овој тренд се комплексни и детерминирани од

редица фактори. Во овој контекст, со својата транспарентност се неметнува проблемот на избор на начинот на кој ќе се анализира и даде одговор на прашањето-да парафразираме еден современ марксист-кои се тие луѓе, кои иако се без средства за производство и принудени да ја продаваат сопствената работна сила (инаку клучни објективни критериуми за припадност на работничката класа) сепак не се однесуваат, не работат и не живеат како работници?⁽¹⁴⁾ Комплексноста на постапката за интерпретација на овие реални процеси, тенденции и факти е детерминирана од можноста за концептуализирање на ставови кои би биле компатибилни со наведените процеси и тенденции во свеста на, според сите суштински и реални параметри, припадниците на работничката класа. Оттаму произлегува аргументацијата со која се лоцира класната структура во доцниот капитализам како безначаен или маргинален аспект за теоретските слаборации и концепции, што во прв ред се постигнува преку постапката на максимална стратификација на општеството во тој домен.

Меѓутоа, доколку како централен и автентичен критериум за анализана класите се прифати токму експлицитниот израз на тенденцијата карактеристична за работничката класа за сопствено, екстерно претставување како "средна класа", се појавуваат нови консеквенци од кои поголем дел упатуваат на тезата за постоење на некои детерминирачки фактори на тие феномени. На овој начин структурираните обрасци на однесување кај доминантниот дел од припадниците на работничката класа всушност се последица на сложените механизми на принуда и моќ кои ги контролираат и практикуваат капиталистите. Овие заклучоци кои се потврдуваат без исклучок во сите објективни

емпириски студии. ⁽¹⁵⁾ Уверливо ја покажуваат парцијалната втемеленост на тврдењата и аргументите со кои се образложуваат тезите за стратификацијата па дури и "исчезнување" на работничката класа во доцниот капитализам. ⁽¹⁶⁾ Посочената група на ставови, во овој контекст и според овој модел на интерпретација се фундира на појавните облици и општествени односи во кои е ситуирана работничката класа, и која ги определува начините на однесување но (што е констатација од исклучителна важност) не и на мислење на припадниците на оваа експлоатирана класа. Анализата која би се обидела да ги објасни мисловните реакции и свеста на работниците околу оваа група на односи, генерално покажува дека пасивниот начин на однесување и прифаќањето на системот на експлоатација од страна на работничката класа во доцниот капитализам, во прв ред е резултат на мошне големиот број на механизми, на различни нивоа, во функција на одржување и репродуцирање, на тој систем. Од друга страна, преку редица специфични мисловни процедури, фактот дека некои работници сакаат себеси да се претстават како припадници на т.н. средна класа па дури и како припадници на капиталистичката класа, во суштина, покрај веќе споменатите детерминанти, е резултат и на идеологијата на доцниот капитализам. Имено, токму честото инсистирање за преформулација на концептот за класна борба во т.н. CLASS STRUGGLE FOR MORE AND FOR SELF, односно нејзина субјективизација и вулгаризирање, во корелација со претходните тези за "исчезнување" на работничката класа во/поради доцниот капитализам, како и скандалозно идеологизираниот модел за наводната денешна "еднаквост на шанси" ⁽¹⁷⁾ Кој, парадоксално, е

своевиден пункт за легитимирање на антимарксистички концепции, ја покажува во целост идеолошката позадина на овие тези. Во оваа смисла, присутни се уште неколку изведени концепти кои во суштина функционираат како уште една бариера која ја оневозможува транспарентноста на принципите врз кои е заснован доцниот капитализам. На пример, забележливо е честото посочување на "квантитативниот" раст на т. н. Средна класа, проследено со адекватна интерпретација на оние работни места во процесот на производство кои наводно посредуваат помеѓу капиталистите и работниците. На пример, Е.О. Рајт ⁽¹⁸⁾ Ги концентрира своите анализи кон детално разјаснување на изразот "средни класи" (терминот "средни" јасно упатува на повеќе класи содржани во супер-класата "средна класа"). Помеѓу другото, Рајт прецизира шест поимни критериуми карактеристични за современите елаборации на марксистичкиот концепт за класна структура. Според него, помеѓу работничката и капиталистичката класа се наоѓа она што тој условно го нарекува идеолошки тампон сојуз на средната класа, односно луѓе со различна класна положба но со слични идеолошки ставови.

Впечатлива илустрација на споменатите антимарксистички трендови во некои теоретски ориентации, кои имаат за цел воспоставување на нови критериуми и принципи на анализа за класните контрадикции во доцниот капитализам, се и тезите за некакво постоење на посебна класа на интелектуалци. ⁽¹⁹⁾ За разлика од овој пристап инкорпориран и во некои варијанти на постмодернизмот, потполно различна и конзистентна аргументација се практикува при марксистичките погледи на овие реални проблеми. Доколку како единствен критериум за

одредување на објективната класна позиција се промовира исклучиво објективното место во мрежата на сопственичките односи, а како помошен или дополнителен критериум и продажбата на сопствената работна сила заради обезбедување на средства за живот, во целост се легитимира дихотомниот класен модел за анализа на доцниот капитализам. Својата објективна и супериорна уверливост како и теоретски легитимитет оваа теза односно овој начин на анализа ја стекнува врз база на еден од клучните (мета) аргументи на современиот марксистички дискурс, кој условно би можел да се дефинира како адекватност кон реалноста (определена и мислена според марксистички модел). Консеквентно, за разлика од претходната група на ставови-која со извесна доза на релативност би можела да биде определена како субјективен принцип за анализа на класните позиции-индивидуалната (само)свест, културата, политичкото убедување па дури и практичното однесување немаат битно значење за лоцирање на индивидуите во класната структура на доцниот капитализам. ⁽²⁰⁾ Врз основа на споменатите, инаку мошне прецизни критериуми, сите положби во процесот на производство кои според субјективниот модел за анализа се постулирани како посреднички помеѓу работничката и капиталистичката класа односно како аргумент во прилог на тврдењето за постоење на т.н. средна класа, се покажуваат како строго определени или како експлоататорски (капиталистички) или како експлоатирани (работнички).

Исто така, сите тие т.н. противречни класни позиции се појавуваат главно како резултат на субјективното мислење на оние кои ги заземаат и нивна субјективна идентификација, а

всушност, објективно, се или капиталистички или работнички, во зависност од тоа дали тие лично се сопственици на средствата за производство или не, или дали се доведени во таква општествена ситуација да бидат приморани да го продаваат својот (на пример интелектуален) труд или не. ⁽²¹⁾ Доведен до крајни консеквенци, критериумите според кои се одредува класната позиција конципирани врз основа на фактите за поседување односно не-поседување на средства за производство, како и продажба односно не-продажба на сопствената работна енергија заради обезбедување на средства за живот, значи и строга дихотомна поделба на класите во доцниот капиталистички систем, и со самото тоа делегитимирање на тезите за постоење на т.н. средна класа. Иако навидум груба и без доволно суптилност за разликите, оваа дистинкција односно модел, кратко формулиран како "луѓето во доцниот капитализам се или капиталисти или работници" содржи многу значајни можности за сунстантивни истражувања.

Директно спротивставената група на ставови, од друга страна, застаѓа во поинаква екстремна но и далеку понесприфатлива теоретска позиција-максимална општествена стратификација во која, на пример, и автомеханичарите и преведувачите па и производители на тутун би можеле да се прогласат за класи кои реално егзистираат во современите општества. Оттаму, семантичките иновации односно новите терминологски измислици како "делумна" и "минимална" контрола над средствата за производство, во овој контекст, слично како и промовирањето на т.н. противречни класни позиции во доцниот капитализам (Е.О. Рајт сепак тоа го прави заради деталзирање на аргументациските основи во прилог на развивање на нови марксистички помошни

хипотези) се само манифестација на идеолошките тези со кои се прави недостапна теоретската експликација и демистифицирање на експлоататорскиот доцно-капиталистички систем.

Таквите постапки на идеологизирана интерпретација за капиталистичката класа се потполно инструментализирани во функција на реализирање на целите за конципирање на некои облици на "рационална експликација" на класните контрадикции и ставање во прв план на тенденциите за понатамошни диференцирања внатре работничката класа. Сите тие процеси, насочени кон клучната цел-интегрирање на работничката класа во системското функционирање на доцниот капитализам-се мошне суштински и компликувани. На пример, политичкиот систем е во таа функција, помеѓу останатото, и преку честите интервенции во различни потсистеми, со кои се "амортизираат" економските нееднаквости и сиромаштијата (на пример, преку најкарактеристичниот и крајно скандалозен институт "социјална помош") продуцирани токму од истиот тој систем. На теоретско ниво, исто така, мошне често може да се регистрираат тврдењата на одредени апологети на капитализмот дека сопственоста над средствата за производство не е детерминиращки и одлучувачки фактор за припадноста кон капиталистичката класа а за која припадност наводно се битни други фактори од кои се истакнуваат образованието, способноста итн⁽²²⁾. Секако, евидентен факт е дека сите тие фактори реално се значајни во мошне мал број на случаи, па всушност се контрапродуктивни во смисла на нивното зацврстување на илузиите и идеолошки наметнатите уверувања кај (сепак, само) мал број на работници дека постои "еднаквост на шанси" во доцниот капитализам. Со неколку случаи на она што

неопределено се означува како "општествен успех" т.е. одредени работници да станат капиталисти, ниту најмалку не се менува суштинскиот проблем во општествени рамки-дека реално постојат капиталистичка и работничка класа. Уште помалку тие примери имаат влијание за статусот на (свкупната) работничка класа.

Консеквенца на овие спротивставени групи на ставови е и различниот генерален третман односно одговор на прашањето околу (не) можноста да се определи еманципаторскиот капацитет и очекувањето од работничката класа да биде субјект на радикални промени на/во доцниот капитализам. Всушност, од одговорот на ова прашање се изведени останатите ставови околу класите и класната структура во доцниот капитализам. Наспроти негирањето на (тезата за) постоење на работничка класа или за нејзино фундаментално значење и перспективи во поглед на некакви радикални промени што како последица најчесто го поттикнува поместувањето на анализата кон новите општествени движења како субјект на промени во современите услови произлезени од функционирање на доцниот капитализам (парадигма за овој тек на аналитичка постапка е постмодернистичкиот дискурс), современиот марксизам врз основа на (реалните) факти кои недвосмислено го потврдуваат постоењето на работничката класа, како и евидентниот податок дека економската структура на општеството (и државата) се темели на трудот на работничката класа укажува, преку редица различни варијанти на аргументациска постапка, на можностите на работничката класа како колективен субјект на радикални, фундаментални промени во универзална, позитивна смисла. Во тој контекст, концептот (односно изразот) "работничка класа" за жал

ниту бил, ниту е, ниту пак ќе биде погрешно дефиниран херменевтички инструмент за анализа, се додека сме во (доцниот) капиталистички систем. Што се однесува до тврдeњата поврзани со наводното зголемување на животниот стандард на работничката класа (што повторно може реално да се констатира единствено во неколку општества кон крајот на XX-от век, но како површна статистика) како клучен доказ и причина (мотивација) за интегрирањето на работничката класа во капиталистичкиот систем, за современиот марксизам тоа се импресивни илустрации за функционирање на идеолошките приказни на доцниот капитализам. Имено, факт е дека во овој систем производството перманентно се зголемува, но наспроти тоа потрошувачката односно количеството на работна сила која ја дава експлоатираната класа се смалува во многу мала, дури и незначителна мерка.

Всушност, тоа е тренд кој трае од почетоците на капитализмот, па се до неговиот современ стадиум на развoтoк. Зголемувањето на обемот на производството нема за последица ниту намалување на работниот ден (работното време). Уште повеќе, доколку се земат предвид неколку битни елементи за статусот и анализата на работничката класа како на пример количините на време кое работниците го трошат во обидите да обезбедат средства за живот, потоа патот до работното место итн. Односно бројот на работни часови во текот на период од една година, според некои авторитетни современи марксисти денешниот работник не е побогат од селанецот во средниот век (кој не работел поголем број на денови во годината отколку денешниот работник, поради временските прилики, верските

обичаи итн.) ⁽²³⁾. Фактот што при ова истражување на Ц.Коен се оперира со компарации помеѓу современиот американски работник и европскиот селанец од средниот век, уште повеќе ја потенцира скандалозноста на овие податоци. Оттаму, непосредно се намстнува заклучокот дека инхерентна тенденција (и) на доцниот капитализам е зголемување на производството заради зголемување на вишокот на вредност кој го присвојуваат исклучиво сопствениците на средствата за производство односно припадниците на капиталистичката класа, но не и на пример заради намалување на тешката работа (преку инвестирање во тие домени) или барем за пропорционално зголемување на работничките плати, бидејќи тоа подразбира намалување на нивниот огромен профит иако тоа резултира со продлабочување на класните контрадикции.

Од друга страна, овие состојби се непосредно детерминирани и од тенденциите и констелациите внатре работничката класа. Токму дивергентните процеси во структурата на работничката класа се поставуваат како суштински проблем за дискурсот на современиот марксизам. Во таа смисла, се издвојува лесно забележливата дисперзија во врска со развојот на класната свест, која генерално се концентрира на две линии на развој и тоа кај т.н. висококвалификувани работници и кај оние кои обично се означуваат како неквалификувани или нискоквалификувани работници. Ј. Елстер воведува еден темелно експлициран метод за интерпретација на овие значајни прашања кои ги концентрираат проблемите околу статусот на работничката класа во доцнокапиталистичкиот систем. Овој автор тврди дека адекватна парадигма за истражување на овие односи во прв план е каузално-

интенционална експликација односно интенционално разбирање на практичното однесување и каузално објаснување за нивната интерактивност. Интенционалноста е директно поврзана со практичното делување и оттаму произлегува оригиналната аналитичка процедура на Елстер-т.н.методолошки индивидуализам, што во суштина претставува метод според кој општествените феномени (примарно се мисли на нивната структура и променливост) во принцип се подложни на експликација во термини на индивидуални значења, цели и верувања. ⁽²⁴⁾ Имплементацијата на оваа методологија овозможува општи сознанија за причините на конкретните, практични постапки на индивидуите внатре обидите за анализа на класната структура според наведените параметри. Во овој контекст, транспарентно се наметнува проблемот на рационалниот избор на припадникот на работничката класа како индивидуа која ги поместува во втор план колективните цели на работничката класа (како колективен субјект). Егоистичката мисловна процедура, иманентна на човекот како субјект, најчесто при својот "рационален" избор не води сметка за класата на која објективно припаѓа- тенденција која, парадоксално, првенствено е присутна кај членовите на работничката класа. Сепак, овој теоретски модел неопходно треба да се комбинира со модел конципиран преку пресферирање на интересубјективните, заеднички значења, постапки и цели; интересубјективните значења во одредена смисла ги содржат (претпоставуваат) и поединечните. Оттаму, често присутните практични манифестации, преку различни облици, на егоизмот на работниците, комбинирани со погрешното лоцирање и идентификување на главната причина за

експлоатацијата која се мултиплицира во сите општествени сегменти и субјективни ситуации, претставуваат клучни теми за современата марксистичка анализа. Во тој контекст, А. Хелер укажува на појавата на потреби (кои иако вештачки се наметнати најчесто се интериоризираат како природни) кои ја афирмираат "логиката" на доцниот капитализам-како што се потребите за моќ, пари и сл., и кои се трансформираат во базични мотивациони обрасци за однесување во секојдневниот живот (и) на работниците. ⁽²⁵⁾ Предизвикот за современиот марксизам се состои во пронаоѓањето на механизми со кои ќе се поттикне процесот преку кој работничката класа ќе стекне (само)свест за реалната позиција во доцно-капиталистичкиот систем, односно за можностите на надминување на експлоатација, со оглед на тоа дека, во обопштени рамки, сеуште за работничката класа не постои целосна, стриктна детерминација помеѓу реалната положба во општествениот систем и свеста за неа. Со други зборови, рефлексивната свеста во однос на општествените констелации е парцијална, еднодимензионална-концентрирајќи се на последиците и појавното таа не е целосна и развисна. Иако најчесто припадноста на работничката класа е неопходен услов за саморазбирање на позицијата во системот и односот кон него, тоа не е и доволен услов за интегрална трансценденција, на колективно ниво, на работничката класа. Тоа важи и за практичните акции за надминување на причините кои ги условуваат актите на експлоатација. Во оваа смисла, евазионизмот односно интенцијата на одредени работници индивидуално да ја подобрат нивната позиција во класната структура без да се интегрираат во колективната положба на работничката класа и,

консеквентно, да дадат приоритет на можностите кои се отвораат со цврстата интеграција и хомогенизирање на работниците, е идентификувано во современиот марксизам како една од главните причини за современата ситуација на овој план. Поради сите овие објективни констатации, паролите од типот "збогум на пролетеријатот"-да ја употребам познатата синтагма на Андре Горц ⁽²⁶⁾ произлегуваат од претпоставка која апстрахира од реалноста на доцно-капиталистичкиот систем. Оттука, сите подоцнежни и изведени тези од оваа премиса на А. Горц и некои негови следбеници, како на пример заложбата за свртување на работниците кон подрачјето на не-трудот, бидејќи се втемелени единствено на погрешни и парцијални претпоставки, немаат значење во поглед на идентификација на реалните процеси и прескрипции на современиот марксизам (иако, се разбира, содржат и некои нови насоки за истражување на марксистичките основи) .

Сунтинска димензија за овој комплекс на прашања, пред се поради тоа што тука е вклучен и односот помеѓу радикалната теорија и радикалната практика, е содржана и во современата разработка на Марксовата теорија за потребите, превземена од страна на Агнеш Хелер. Како исклучително значајно се покажува укажувањето за идеолошката позадина на различните видови односно варијанти на тезата за наводните способности на доцно-капиталистичкиот систем да "излезе во пресрет" на потребите на работничката класа, што потоа продуцира и други импликации за апологетиката на овој експлоататорски систем. Овие тврдења во современиот марксизам се сметаат за неприфатливи поради нивната неаргументираност во систематска смисла, макар и со

оглед на варирањето на можностите за задоволување на потрошувачко-материјалните потреби на работничката класа. Дистинкцијата што тука ја внесуваат некои теоретичари, од кои како најрепрезентативно се истакнува името на А. Горц, помеѓу квантитативни и квалитативни потреби, дополнето со позитивно истакнување на т.н. "нови" квалитативни потреби кои наводно треба да бидат основа и цел за дејствување на работничката класа во доцниот капиталистички систем и експлицитно поместување во втор план на суштинските проблеми кои се причина за проблемот на класните антагонизми, е само начин на мислење со кој се прифаќа експлоататорскиот режим и принцип на општествено функционирање. А. Хелер укажува, за разлика од А. Горц, токму на фактот за ограничувањата на потребите во тој систем, односно на ограниченоста на развојот на полидимензионалноста на потребите и нивната редукција кога станува збор за работничката класа⁽²⁷⁾. Сепак, овде треба да се спомене и дека на некои места самата А. Хелер не е доследна на сопствените истражувања, како на пример кога пишува дека класната борба, имплицитно и работничката класа, повеќе не може да биде причина односно револуционерен (колективен) субјект кој може да го трансформира доцниот капиталистички систем.

Сепак, мислењето е почетна и завршна инстанца за секој вид на радикален практичен пресврт. Имено, начинот на мислење односно свеста на припадниците на работничката класа се формира и се структурира не само во работниот процес (процесот на производство) туку се детерминира, во значајна мерка, и од подрачјето кое обично се означува како не-труд. Оттаму, мошне значајно е конципирање на адекватен теоретски модел за

истражување на реалните форми на свест, доминантни кај припадниците на работничката класа. Во оваа смисла, репрезентативен е моделот употребен во истражувачкиот проект на неколку марксистички теоретичари ⁽²⁸⁾. Кои преку емпириски фундиран пристап во целост ја рефлектираат свеста на современите работници од што, преку обопштувања во помала или поголема мерка, се изведени заклучоци кои важат како универзални во овој контекст. На пример, како мошне релевантна се покажува димензијата на свеста за секојдневието, посебно со компарација со минатото и во која постапка, според површните перформанси, таа се покажува како поприфатлива во однос со поранешните, уште посурови и транспарентни облици на експлоатација. Понатаму, се истакнува и големото негативно влијание на секојдневното соочување со механизмот на вербалните закани практикувани од страна на припадниците на капиталистичката класа и што, во отсуство на кооперација и кохезија помеѓу работниците резултира како ефикасен метод за одржување на режимот на експлоатацијата. Меѓутоа, за современиот марксизам претставува специфична верификација и легитимација секогаш присутното сознание на работниците дека нивниот живот е бесмислен, покрај другото и затоа што се сведува на само две "активности"- напорна работа и спиење заради одмор. Помеѓу другото, јасно е согледан и фактот дека и нивните деца ќе ја имаат истата "судбина", како и (само) свеста дека најголем проблем е непостоењето на единство внатре работничката класа, што се манифестира и преку конкуренцијата помеѓу работниците за "подобро" работно место и "прекувремена работа". ⁽²⁹⁾.

Од овие причини, во современиот марксизам жестоко се артикулира потребата од концептуализација и практично промовирање на механизми со кои ќе се развие реална, колективна, општествена свест на работничката класа. Слично на тоа, треба да се етаблира и сознанието кај припадниците на работничката класа дека тие, како класа, се колективен субјект способен да го измени тоталитетот на општествените односи, посебно со оглед на фактот дека всушност тие се нивно, сопствено производство-работничката класа, во голема мерка, го создава и репродуцира системот на експлоатација т.е. системот кој нив ги определува како експлоатирана класа. Тоа подразбира, во прв ред, комбинација од трансцендентални и емпириски услови во функција на развивање на нивната класна свест, како и надминување на дискрепанцата помеѓу теоријата и практиката, можното и стварното. Во оваа смисла, дополнително објаснување се постигнува и преку воведување на уште еден интерпретативен пункт, кој се темели на односот помеѓу структурата и субјектот на општеството. Имено, работничката класа е единственото место каде што се фокусираат овие две клучни категории за интегрално разбирање на општеството, ⁽³⁰⁾ уште повеќе што концептот за работничката класа ги содржи, во својата суштина, и економската димензија и колективниот субјект на историјата и општеството-таа се обликува преку овој двосен процес, има активен однос кон овие елементи.

Инаку, прашањето околу легитимноста на употребата на концептот за колективниот субјект односно на работничката класа како колективен субјект со сите претпоставени и можни импликации, и покрај некои обиди за прикажување на неговата

"децентрираност" и "дисперзија", соочен со реалниот пресек на современите општества кој покажува дека субјектите во сферата на економските, политичките итн. Структури првенствено се колективни, што имплицира дека тие колективни субјекти (како работничката класа) имаат потенцијал да извршат длабоки трансформации на истите тие структури како и да воспостават други, ја губат својата легитимност ⁽³¹⁾. Од овие причини, потполно аргументиран е заклучокот дека современиот марксизам нема потреба да трага по друг, алтернативен колективен субјект кој преку активно конципирана стратегија и редица практични акции, може да ги трансформира објективните општествени структури. Работничката класа и во доцниот капитализам има свој перманентен, автентичен идентитет, што во извесна смисла е гаранција на можноста за (финална) реализација на она што аналитички го содржи нејзината суштина и што современиот марксизам комплексно го артикулира-укинување на класната структура на општеството.

II. 3. НОВИТЕ ТЕХНОЛОГИИ

Интензивниот и продуктивен развој на новите технологии е една од најкарактеристичните и најзначајни константи во современите општества и еден од клучните фактори за севкупните трансформации во структурата на општеството кон крајот на овој

милениум. Експанзијата на иновациите во новите технологии има големо влијание врз процесот на структурирање на различни потсистеми и генерално ги определуваат начините на функционирање и формите на развој на општествените структури. Оваа доминантна улога се реализира главно преку последиците врз процесот на производство кој сеуште е фундамент на општествениот систем. Експликацијата и анализата на комплексот критички прашања кои се однесуваат на значењата и консеквенците на новите технологии и посебно нивната практична примена ги покажува непосредните влијанија на новите технологии односно нивните значења и можности за детерминација врз структурата на доцниот капитализам, работничката класа, структурата и облиците на процесот на производство итн. Од тие причини, оваа тема се покажува како мошне битна за современиот марксизам, па така е и третирана во овој дискурс кон крајот на XX-от век.

Релевантните пристапи кон овој без сомневање комплексен феномен со груби црти можат да се супсумираат на три критички основи за интерпретација. Во таа смисла, доколку анализата на значењата на новите технологии се ориентира кон апстрахирање од комплексот на каузални односи и последици односно од интерактивноста на мноштво фактори и елементи кои непосредно го детерминираат и насочуваат интензивниот квалитативен и квантитативен развој на новите технологии, или со други зборови проектот за критички пристап кон овој феномен се фундаира на обид за интерпретација PER SE на новите технологии, сосема извесни и крајно објективни се заклучоците за огромниот капацитет, па дури и за постоење на неисцрпни позитивни

можности кои (би можеле да) произлезат од нивната практична примена. Основата за тие заклучоци и оптимистички перспективи е содржана во најразлични аспекти и карактеристики на новите технологии кои објективно ги констатираат енергичното зголемување на продуктивноста и ефикасноста на производствениот процес. Значењата кои се наметнуваат преку имплементирањето на новите технологии може да се проследат односно реконструираат почнувајќи од модификациите на конкретниот процес на производство, преку трансформациите во структурата на трудот и работниот ангажман на припадниците на работничката класа се до консеквенциите врз структурата на производните сили и производните односи и до оние кои регистрираат постепено создавање на т.н. флексибилни производствени системи со интерни, нови принципи на нивното функционирање. На пример, клучен позитивен ефект е фактот дека поради новите технологии односно како резултат од нивната примена и практична инструментализација количеството на производи кое може да се произведе за единица време (вклучително и подобрување на нивниот квалитет) драстично се зголемува со помош на високото ниво на ефикасност содржано во иновациите со кои секојдневно се унапредуваат новите технологии. Зголемувањето на продуктивноста, помеѓу другото, повлекува со себе и најразлични позитивни можности за реално, практично намалување на работното време на работничката класа, потоа подобрување на условите за работа, константна тенденција за намалување на потребата од непосредното учество на работникот во процесот на производство (инсталирањето на високотехнолошки автоматизирани единици поттикнува различно

организирање на трудот во конкретните и специфични процеси на производство) и конечно, како крајна консеквенца, иако засега единствено на ниво на теорија, и специфично метафизичко свртување од трудот односно неговото антрополошко значење сфатено низ историска реконструкција на негативните ефекти имплицирани од практикуваните форми, како клучна компонента и детерминанта на општеството и историскиот развој.

Меѓутоа, наспроти овие оптимистички очекувања (иако тие по една систематска и продлабочена анализа се покажуваат како потполно реални) кои сепак во суштина произлегуваат од стриктно теоретски втемелена анализа на можните позитивни последици од масовната инсталација и практична примена на новите технологии, другата група на ставови која е конципирана од следната можност за интерпретација врз основа на емпириските показатели од нивната досегашна употреба ги потенцира евидентните негативни последици. Имено, доколку се поместат во втор план теоретските интерпретации определени од претпоставките, перспективите и потенцијалите содржани во самата природа на новите технологии и се концентрираат на регистрирање и критичко преиспитување практичните искуства од фабриките и производствените процеси каде што веќе широко е распространета нивната примена, единствен логичен заклучок е дека концентрацијата на позитивните ефекти од развојот и искористувањето на новите технологии се исклучиво во полза на капиталистичката класа, првенствено поради фактот дека конечен резултат е единствено зголемување на вишокот на вредноста кој го присвојуваат сопствениците над средствата за производство и во таа смисла и над новите технологии односно припадниците на

капиталистичката класа. Оттаму, во современиот марксистички дискурс ⁽³²⁾ често се употребува дистинкцијата помеѓу т.н. рационализациски добитници т.е. капиталистичката класа и самиот систем на експлоатација и т.н. поднесувачи на процесот на рационализација на производството односно работничката класа која ги трпи последиците од оваа злоупотреба на новите технологии.

За жал, погоре споменатиот факт-инаку потполно "логичен" и разбирлив внатре "логиката" на функционирањето на системот на доцниот капитализам односно рационализиран и поставен како постулат во современите капиталистички општества-иако детерминирачки во глобални рамки не е и единствениот кој ги рефлектира негативните аспекти во контекст на посакуваните и можни позитивни влијанија врз статусот на работничката класа поради трендот на широка практична примена на новите технологии. Некои теоретичари го свртуваат своето внимание кон податоците кои го покажуваат објективното, реално одвојување на работниците од средствата за производство, што пак од друга страна има значење во контекст на рецепција за нивно трансформирање во објект (наместо претходната позиција на припадникот на работничката класа како субјект на процесот на производство) и, консеквентно, губење на нивната позиција како колективен субјект на производството односно нивна трансформација овојпат во објект на новите технологии ⁽³³⁾. Други теоретичари своето внимание го насочуваат кон воспоставување на аналитички контекст за рецепцијата која откако ќе ја констатира радикализацијата на дистинкцијата помеѓу интелектуалниот и мануелниот (физички) труд исклучиво како

резултат на доцно-капиталистичкиот општествен систем нив ќе ги транспонира во дискурсот на современиот марксизам како единствено релевантна критичка инстанца за оваа група на значајни проблемски пунктови. Како исклучително значајни се покажуваат и тенденциите кои преку редица посредувања го зацврстуваат и редимензионираат процесот на управување и строга хиерархиска контрола врз севкупниот процес на производство. Како глобален резултат од капиталистичката примена на новите технологии се појавуваат и нови форми на алиенација, фрагментација и обесмислување на субјективното доживување на работниот процес (оттаму произлегува и легитимноста на тезата за континуираното губење на значењето на трудот како субјективен критериум за смисла) односно тенденции кон понатамошни, уште поинтензивни деквалификации на трудот.

Во тој контекст, анализите определени од овие аспекти покажуваат дека постои и перманентно намалување на количеството и квалитетот на информации кои му се ставаат на располагање на работникот во функција на поефикасна партиципација во непосредниот процес на манипулирање со новите технологии инсталирани во производствената линија, односно фактот дека неговото значење систематски не се зголемува паралелно со воведувањето на новите технологии. Оттаму, како една од општите и најзначајни последици од примената на новите технологии во доцниот капитализам, е забележливата тенденција кон зголемување на интерните спротивставувања и различни видови на конфронтација помеѓу работниците, поттикнати во најголема мерка од наметнатата

селективност преку изборот со кој припадниците на капиталистичката класа дозволуваат проширување на квалификациите и квантитетот на информациите на одреден број на работници во производството на единствено со цел за интензивирање на експлоатацијата и работниот процес за кој се неопходни континуирана ефикасност при ракувањето со новите високотехнолошки производствени линии. Општата деквалификација на работничката класа, од друга страна, негативно се одразува и врз облиците и процесите на интеграција на работничката класа, со што дополнително се компликува нејзината позиција како единствен колективен субјект со реални можности за радикални трансформации на системот на доцниот капитализам. Понатаму, како мошне релевантен во овој контекст се покажува фактот дека новите технологии во принцип функционираат врз база на софистициран и крајно компликуван процес на авторегулација, со што на работникот му е одземена и конкретната контрола над станата во производствениот процес во која активно учествува со својот труд (овој тренд вообичаено се означува како "A DECISION-LESS WORK), со што се наметнуваат нови ограничувања на можноста за колективна работничка организираност.

Погоре изнесеното е само дел од непосредните консеквенци врз статусот на работничката класа како резултат од анализата на капиталистичкото управување и определување на начинот на кои ќе функционираат новите технологии. Овие теоретски позиции околу прашањето за позитивните односно негативните импликации од воведувањето и практичната примена на новите технологии во процесот на производство својата суштинска

легитимност односно свое темелно објаснување стекнуваат во контекст на некои други интерпретативни релации. Имено, проблемите и негативните последици поврзани со новите технологии не се иманентни, не се содржани во нив самите, не произлегуваат поради самата нивна појава и практична функција. Впрочем, како што пишуваат неколкумина истакнати современи марксисти кои ги истражуваат - значењата и можностите на новите технологии, ⁽³⁴⁾кога станува збор за овој феномен од клучно значење за современите општествени системи воопшто не е адекватен некој тип на анахрон лудистички принцип на мислење и анализа, туку проект за нивно реално обликување и, на апстрактно ниво, концептуализација на новите технологии како нови утописки поттици ⁽³⁵⁾.

Всушност, од аспект на современиот марксизам, изборот на интерпретативна основа не зависи од декларативно негирање или нескритичко воодушевување од појавата и можните позитивни ефекти на новите технологии, туку од непосредните практични искуства кои произлегуваат од капиталистичкиот принцип на функционирање и во таа смисла целесходноста при воведувањето и (зло)употребата на новите технологии, што значи и нужна упатеност на критичките објекции директно на адреса на системот на доцниот капитализам. Оттаму, според суштинските сознанија кои резултираат по вака конципираната анализа, дополнети со податоците добиени по пат на емпириски опсервации се наметнува заклучокот дека сите бројни негативни значења и последици присутни при употребата на новите технологии ја стекнуваат таа димензија исклучиво поради доцно-капиталистичката организација како на процесот на производство така и на

свкупното општествено функционирање. Евидентен е заклучокот дека токму поради доцниот капитализам не (можат да) се реализираат позитивните и без никакво сомневање огромни потенцијали за квалитативен прогрес во апсолутно сите подрачја на општественото живеење како последица од практичните ефекти на новите технологии, осмислени и насочени кон овие дефинирани цели. На пример, наместо огромното количество на производи кои за многу кратко време се произведуваат во високотехнолошките и автоматизирани производствени погони се дистрибуираат без било какви (капиталистички и експлоататорски) ограничувања на милионите луѓе кои секојдневно гладуваат ширум современиот свет, тоа, за жал, не се практикува директно поради тие принципи на присвојување на вишокот на вредност односно профитот (практично огромниот дел од финалните производи) од страна на капиталистичката класа, и наместо тоа се пренасочуваат и дистрибуираат според други, на тој начин определени критериуми. Оваа крајно објективна констатација непосредно се конфронтира и ја делегитимира идеолошката теза односно т.н. теорема за компензација која нескритички и оптимистички прогнозира дека рационализацијата на производствените процеси ќе доведе до зголемена, без било какви ограничувања дистрибуција на финалните производи ⁽³⁶⁾. Понатаму, во таа смисла, скандалозен е и фактот дека наместо драстично намалување на работното време па дури и постепено губење на неопходноста од работа (посебно физичка-инаку, овде станува збор за принудна работа а не труд) како резултат од можностите и ефектите на високо софистицираната технологија и нејзино супституирање со

слободно време во кое целосно би се поттикнал развојот на креативните потенцијали на секој член на општеството, повторно се присутни тенденции во обратен правец. Наместо масовно материјално изобилство продуцирано преку самите акти на употреба на новите технологии, поради доцниот капитализам константно се генерираат уште поизразени општествени контрадикторности и зголемување на бројот на сиромашните луѓе (работничката класа), проследено со масовна, структурална, иреверзибилна невработеност. Зголемувањето на продуктивноста, исто така, не се канализира кон општеството односно кон сите членови на општествениот систем, токму поради приватната сопственост над средствата за производство и во тие рамки и над новите технологии, тие позитивни ефекти и трендови се исклучиво во полза на капиталистичката класа и, на второ ниво, на системот во кој таа класа доминира. Во отсуство на координирана и масовна реакција, поради супституирањето на човечкиот труд со нови технологии, работникот е принуден непрекинато да го репродуцира својот однос (позиција) како експлоатиран односно да биде изложен на ризикот од невработеност ⁽³⁷⁾. Капиталистичката класа и во овој аспект на новите технологии превзема (и) рационализирање, како заради поттикнување на материјалната експлоатација така и за негово дополнување со нови облици на мисловно експлоатирање. Историјата на досегашните форми, на капиталистичка рационализација покажува дека тие се детерминирани од концептот за максимално намалување на значењето на т.н. "жив труд", т.е. на квалитетот и квантитетот на учеството на работничката класа и негова супституција со колку што е можно

поголема автономија на самиот процес на производство ⁽³⁸⁾. Новите технологии оваа амбиција и стратешки интерес на капиталистичката класа прогресивно ја реализираат, во практична смисла, со што стануваат (секако, во изолиран контекст) негативен фактор од перспектива на работничката класа. Структуралните императиви на доцниот капитализам односно на тој начин на производство наложуваат, дури и само поради претходно споменатите причини, воведување на нови технологии односно во тој ракурс нови средства со кои ќе се инструментализираат, преку нови форми експлоатацијата на работничката класа и нивниот труд. Континуираната акумулација на капиталот и зголемувањето на вишокот на вредноста (односно профитот) транспарентно се рефлектираат како клучна причина за доминацијата на негативните аспекти од примената на новите технологии врз позитивните но во овој систем нерезализирани ефекти. Интересно но истовремено и неопходно за современиот марксизам е да ги артикулира прашањата околу можните експликации на концепција која ќе има за цел да ги направи компатибилни активностите на невработените кои секојдневно константно се зголемуваат и да ги интегрира внатре поширок колективен субјект (работничката класа).

Во оваа смисла значајни но и мошне дискутабилни се тезите на Андре Горц. Имено, откако експлицитно ќе го напушти концептот за работничката класа како (единствен) можен субјект на радикални промени во доцниот капитализам, Горц го трансферира тој потенцијал кај невработените (како и кај новите општествени движења) кој ги нарекува "не-класа на не-вработени" ⁽³⁹⁾. Истакнувајќи го фактот дека поради новите

технологии (А.Горц најголемо значење за севкупниот развој на новите технологии им припишува на микропроцесорите - инаку прифатено кај повеќето истражувачи на оваа проблематика и означено со изразите CAM - COMPUTER AIDED MANUFACTURING I CAD - COMPUTER AIDED DESIGN⁽⁴⁰⁾ никогаш повеќе и не може да има полна вработеност, овој познат теоретичар предлага неколку начини преку кои може да се надминат современите контрадикторности (помеѓу можностите на новите технологии и ограничувањата содржани во системот на доцниот капитализам). Интересно е и тоа што споменатиот автор промовира некои тези со кои невработените во доцниот капитализам се третираат на мошне специфичен начин, на пример, како носители на развојот на некаква претпоставена "нова" свест, SUI GENERIS, преку која се овозможува артикулација на негирањето на современите, радикални контрадикторности во општеството и светот. Разбирливо, оваа негова клучна теза, анализирана од стриктно современ марксистички аспект, е проблематична и конечно неприфатлива поради неколку причини. Пред сè, таквата теза е да го парафразираме А. Негри⁽⁴¹⁾ екстремно инфантилна, односно е втемелена на крајно нересални претпоставки и очекувања. Често повторуваната парола од страна на А.Горц "помалку да се работи, да работат сите", е само уште една верзија на класичниот (операистички) оптимизам, интерно контрадикторен во контекст на конфронтација со можностите кои реално произлегуваат од примената на новите технологии и на посреден начин значи афирмација на експлоатацијата.⁽⁴²⁾ Попрецизно, апсурдно е очекувањето дека "работничката невработеност" може позитивно

да се разрешат без притоа да не се измени и самата структура на доцниот капитализам, по пат на она што Горц го опишува како генерално намалување на работното време. Овој познат теоретичар дури конципира и некои конкретни предлози во оваа смисла, меѓу кои како највпечатлив се издвојува предлогот за скратување на работниот век на дваесет илјади часа, кои во било кој вид сите ќе ги одработат.⁽⁴³⁾ Бесмисленоста и крајната инфантилност на ваквите предлози кои имаат амбиција да претставуваат основа за надминување на доцниот капитализам, се манифестира токму поради фактот што, во суштина, тие предлози (доколку и практично би се реализирале, што е малку веројатно) не менуваат ништо во самата структура на доцниот капитализам. Иако крајните консеквенци и цели на овие концепции на А. Горц во груби црти соодветствуваат со оние на современиот марксизам, начинот на нивната реализација и анализите кои им претходат на тие предлози, се покажуваат како крајно нереални.

Како резултат на споменатите негативни последици од капиталистичката употреба на новите технологии, некои теоретичари укажуваат и на тенденциите од кои може да се изведе заклучокот кој експлицитно го негира тврдењето за суштински промени во процесот на трудот. Така, наместо очекуваното намалување на алиенацијата во трудот-на реалните содржини, односи и последици во работниот процес-поради условеноста на новите технологии од редицата рестрикции произлезени од доцниот капитализам, тие не внесуваат значителни промени во иманентните тенденции на веќе стабилизираниот капиталистички работен процес⁽⁴⁴⁾. Всушност, ова е и третата генерална интерпретативна ориентација кога се во прашање значењата на

новите технологии, заснована врз емпириски показатели и фактички состојби на овој план. Исто така, факт е дека новите технологии сепак не можат (барем за сега) да ги супституираат сите места и фактори во процесот на производство. Имено, емпиriskите истражувања покажуваат дека во комплексната структура на производствениот процес перманентно се употребуваат и т.н. премолчени квалификации, кои го сочинуваат системот на работа. ⁽⁴⁵⁾ Во тој контекст, битно е да се истакне и дека нивното функционирање подразбира и перманентна (до)квалификација на работничката класа или, со други зборови, новите технологии бараат и поливалентни висококвалификувани работници. Меѓутоа, само мал дел од припадниците на работничката класа има можност да се здобие со тие квалификации и компетенции, со што доаѓа и до нивен повластен статус во пошироките организации на производството (инаку, овој концепт за т.н. општа деквалификација на работничката класа е најавен уште од Х. Браверман. ⁽⁴⁶⁾ Тој податок упатува на специфичниот легитимитет на тезите кои зборуваат за процес на настанување на некој вид на работничка елита наспроти мнозинството од работничката класа, кои поради тоа, барем на ниво на теорија, се трансформираат во она што обично се означува како "периферни работници".

Во овој контекст, од аспект на интегралната концептуализација на работничката класа, современиот марксизам е во интензивна потрага по облици преку кои на таа т.н. работничката елита ќе и ги соопшти ставовите дека таа наместо да ги практикува разните бенефиции и да го засилува "стосот на трудот" со тоа што се идентификува со својата

"возбудлива" работа, преку што, всушност, го поттикнува доцниот капиталистички систем, треба транспарентно да ги инкорпорираат ставовите дека резултат на тој процес-кој го овозможуваат и се само-трансформираат во негов објект-е константно намалување на бројот на работните места без практични консеквенци во прилог на праведна, неограничена со никакви правила дистрибуција на производите, како еден од почетните пунктови за надминување на експлоатацијата. Секако, како што впрочем беше веќе истакнато, во современиот марксизам дискурсот за т.н. полна вработеност е означен како идеолошка теза преку која се пресформулира познатата идеја за "етика на трудот", која, симплифицирано презентирана, тврди дека единствено оние кои работат заслужуваат награда (храна) а оние кои не работат немаат право на ништо; инаку, според наше уверување, парадигматичен и транспарентен израз на суштината на капиталистичкиот експлоататорски систем. На дијаметрално спротивни позиции од оваа малубројна група на работници се наоѓа оној огромен број на припадници на работничката класа (не само на т.н. периферни работници) кои не се идентификуваат со својата работа и положба во општествениот систем.

Од сите овие анализи, сосема извесен е веќе споменатиот и аргументиран заклучок дека новите технологии содржат огромни еманципаторски можности за сите луѓе во светот, но поради доцниот капитализам (засега) тие потенцијали ги искористуваат единствено припадниците на капиталистичката класа.

III. ПОСТМОДЕРНИЗАМ

Ова поглавје целосно е посветено на концизен приказ и критичка анализа на главните тези на постмодернизмот. Истражувањето на оваа контроверзна теорија е засновано на неколку дистинкции. Со своето значење се издвојува првенствено онаа дистинкција која се однесува на уважувањето на фактот дека овој термин (поим, израз) се употребувал во крајно различни контексти и од страна на различни автори со, во суштина, дивергентни преокупации-од книжевни теоретичари до историчари. Оваа т.н. пред-филозофска историја на употреби на постмодернизмот, која не е од значење за филозофската анализа и критика на оваа теорија, покажува дека една од клучните интенции на застапниците на оваа теорија а која се однесува на наводниот дисконтинуитет што се внесува со појавата на овој дискурс, во принцип се делегитимира преку споменатиот факт. Од тие причини, анализата во ова поглавје е поделена на три дела.

Во првиот дел е направен обид за регистрирање и кратка анализа на централните идеи и аргументи на постмодернизмот.

Главна тешкотија при реализацијата на вака замислената слаборација е отсуството на стабилни референтни концепти презентирани преку аспекти кои недвосмислено би можеле да се определат како постмодернистички. Иако ваква состојба се срстнува и во случајот со некои други современи теории, кога станува збор за овој дискурс тие се мултиплицираат и во крајна линија ги оневозможуваат стриктните класификации кога се работи за концепциите а во извесна смисла, па дури и во поголема мерка, и кога се работи за теоретичарите кои би се сместиле во рамките на оваа теорија. Во секој случај, овде транспарентно е воспоставена разликата помеѓу она што многу неодредено би можело да се означи како постмодернизам, и она што далеку попрецизно може да се дефинира како постмодернизам на Жан-Франсоа Лиотар. Веќе ги споменавме причините кои ги оправдуваат овде применетите контексти на експозиција на интегралниот проект на постмодернизмот. Според наше уверување, оваа поставена цел може адекватно да се исполни единствено под услов да се прифати предложената дистинкција. Дополнителен аргумент со кој може да се образложи оваа постапка е евидентната разлика помеѓу тезите на филозофскиот основач на постмодернизмот-Ж.Ф.Лиотар-и оние кои се поттикнати од овој филозоф. Додека во случајот со Ж.Ф. Лиотар станува збор за релативно експлицитни ставови за постмодернизмот, ситуацијата со она што преку значителни обопштувања може да се определи како теорија на постмодернизмот е далеку покомпликувана. Имено, во таа-денес веќе препознатлива-традиција едвај можат да се забележат константни, позитивни интерпретации и мислења кои би спаѓале

во однапред назначената теорија на постмодернизмот. Уште повеќе, мошне често тезите и дефинициите презентирани од страна на Ж.Ф. Лиотар се непосредно спротивставени на оние кои се напишани од страна на (само)декларираните теоретичари на постмодернизмот.

На ова место треба да се забележи дека интензивниот но временски релативно краток развој на постмодернизмот на најдобар можен начин ја потврдува и нашата латентно присутна теза за крајно ограничените капацитети и продуктивност на оваа теорија. Систематската анализа на овој проект, која поединечно ќе ги апстрахира најзначајните идеи и нивните претпоставки содржани во оваа теорија а потоа ќе ги компарира преку унифициран аспект (како меѓусебно така и со современиот марксизам), резултира со генералниот заклучок за, во најмала рака, непродуктивниот и некреативен начин на размислување кој е карактеристичен за овој дискурс односно за неговите претставници. Во таа смисла, клучните тези на постмодернизмот, посебно откако ќе се соочат со таков грандиозен проект каков што е оној на марксизмот, се демантираат и ситуираат во одредени контексти кои упатуваат на други насоки за анализа на постмодернизмот, а кои ќе бидат спроведени во четвртото поглавје од нашето истражување. Така, доколку во преден план се стават концепциите на овој дискурс кои се однесуваат на смислата и статусот на науката и научните резултати, објективно постулираната критичка анализа веднаш ќе регистрира повеќе бесмислени ставови и предлози во врска со науката, присутни во оваа теорија. Со оглед на тоа дека сепак овој аспект излегува од доменот на нашиот примарен интерес во оваа докторска

дисертација, накратко ќе укажеме на современото мислење и оценки во врска со овој проблем а кои без сомневање се доминантни во т.п. научна заедница. Во тој контекст, од исклучително па дури и парадигматично значење е познатата афера Сокал, според името на теоретичарот на науката кој објавил текст во едно постмодернистичко списание во кој ги класифицира основните карактеристики на постмодерната наука, ⁽⁴⁷⁾. А веднаш потоа и друг во кој експлицитно изјавил (и аргументирал) дека неговиот претходен текст претставува најобична пародија на постмодернистичкиот начин (стил) на пишување ⁽⁴⁸⁾. Со тој чин Алан Сокал на најдобар можен начин покажува дека постмодернизмот, барем во поглед на своите идеи за науката, е компликувана компилација на аналогии, фрази, цитати, игри со зборови и сл. ⁽⁴⁹⁾.

На идентичен начин можат да се набљудуваат и постмодернистичките ставови за (филозофијата на) политиката. Како што подоцна на неколку места ќе биде регистрирано, доминантните постмодернистички концепти за оваа тема не содржат предлози кои би имале функција на критичка инстанца за мислење и преиспитување на современата општествено-политичка реалност. Оваа констатација се однесува како на Лиотаровите концепции така и на оние кои се обликувани од страна на останатите претставници на овој дискурс.

Во овој, условно кажано воведен дел на ова поглавје, значајно е да се истакне улогата на концептот за постиндустриско општество. Имено, како што помеѓу другите пишува и М.Роуз, поновите употреби на поимот-израз постмодернизам го вклучувале или биле определени, заедно со еден концепт за

современото општество како постиндустриско општество ⁽⁵⁰⁾. Оваа имплицитна димензија при интерпретациите на постмодернистичката теорија (на неа посветува внимание и А. Негри.) внесува други контексти при компаративната анализа на овој проект. Доколку се поистовети постиндустриското општество (секако, на ниво на теорија) со постмодерното општество (и се третира како социолошки доказ за постоење на постмодерната состојба), то автоматизам се легитимираат и различните аргументативни основи кои ги афирмираат овие позиции, но и сите оние кои се критички етаблирани било кон едниот, било кон другиот концепт. Во таа смисла, сите оние-денес веќе доволно аргументирани-критики кон идеите за постиндустриското општество, важат и за постмодерното општество (кој концепт, во извесна мерка, е дури и поапстрактен и поисполнет со нереални претпоставки). Така, се занемарува фактот дека индустријализацијата во современиот свет (доколку воопшто и ја има во голем број на држави) се одвива со различна динамика и во крајно специфични историско-културни контексти; понатаму, дека во оваа теорија форсираната "свест за квалитетот на животот" и нејзиното клучно значење а уште повеќе и за наводната реализирана благосостојба во општествени рамки-што е интегрален елемент на концептот за постиндустриското општество- е во отворен, непосредно артикулиран конфликт со емпиriskите податоци кои покажуваат нешто сосема поинаку како реалност од она што се претпоставува (како фактичка состојба) во рамките на оваа теорија, итн. ⁽⁵¹⁾. Што е уште поиндикативно, сите овие ставови се трансферирани на значително поапстрактно ниво во дискурсот на постмодернизмот

односно во оние аспекти кои се присутни во него а кои реферираат на овие проблемски контексти. Дополнувањата од страна на постмодернизмот, во таа смисла, главно ги радикализираат погоре изнесените и крајно дискутабилни ставови а со тоа и валидноста на постоечките критики.

Во третиот дел од ова поглавје е направен обид за објаснување на статусот на новите општествени движења во рамките на постмодернистичкиот дискурс, односно третманот на овие општествени движења и значењето кое тие го стекнуваат во контекстите воспоставени од овој дискурс. Социјално-политичката димензија на оваа теорија, која претендира на сопствена интегралност и систематичност, е зафатена токму со вклучувањето на овој, инаку автономен дискурс, во пошироките граници на постмодернизмот. За оваа докторска дисертација од клучно значење е легитимитетот и аргументите во прилог на трансформацијата на значенскиот комплекс на новите општествени движења во колективен субјект на современите општествено-политички системи. Со оглед на арбитрарниот потенцијал содржан во (не) успешноста на оваа постапка на постмодернистичкиот дискурс, заслужено е вниманието кое овде е посветено на овој комплекс на прашања.

Како што подоцна ќе биде поблиску објаснето, навистина е тешко да се пишува за постмодернизмот, посебно доколку таквиот чин (акт) е детерминиран од целта за теоретско, критичко (ре)валоризирање на оваа теорија а во уште поголема мерка и ако тој обид е превземен на систематски начин. И покрај погоре формулираните дистинкции кои се конципирани примарно за таа функција, (само) свесната намера на претставниците на овој

дискурс да внесат конфузија па дури и напуштање на познатите методолошки процедури резултира со завидно ниво на успех, посебно во смисла на зголемување на неизбежниот релативитет на предложените анализи и вредносни оценки. Иако во стриктно дефинираниот предмет на истражувањето на оваа докторска дисертација, содржан во самиот наслов-"постмодернизмот и марксизмот", е прецизно назначен контекстот на взаемните преиспитувања на овие теории или, со други зборови, овде извршените анализи на постмодернизмот кои беа превземени со перманентно реферирање на современите марксистички тези во генерална смисла ја демистифицираат оваа постмодернистичка интенција, сепак во целост не беше можно да се избегнат споменатите ограничувања. Во тој правец на размислување може да се смести и оправдувањето за евидентната селекција на темите преку кои се подложува на анализа овој проект. Имено, со оглед на длабинската несокохеренција на постмодернизмот, која имплицира избор на неколку критички пунктови преку кои ќе се рефлектира суштината и значењето на овој дискурс, мошне плаузибилна е спроведената постапка, која резултираше со диференцирање на критичката анализа на постмодернизмот на три, взаемно поврзани делови-"постмодернизмот", "постмодернизмот на Жан-Франсоа Лиотар", и "нови општествени движења".

III. 1. ПОСТМОДЕРНИЗМОТ

Пристапот кон проблемот на постмодернизмот во голема мерка ја детерминира и содржината односно заклучоците од анализата. Методот применет при систематска елаборација на поимот постмодернизам и развојот односно трансформациите на значењето на овој поим, сфатен во смисла на стандардни постапки кои сукцесивно се применуваат на својот предмет на анализа, според наше уверување, е дефинитивно клучен момент за генералните заклучоци и, во строга смисла е детерминанта на прескрипциите во врска со овој дискурс. Сите обиди за анализа и реконструкција на поимот-израз (иако на прв поглед ознаката поим-израз изгледа како контрадикторно-пелсонастичко означување, аргументите за негова апликација кога станува збор за постмодернизмот-патем, внатре овој дискурс не важат никакви вообичасени и познати практики во јазикот и јазичната комуникација; напротив, широко се применуваат во најразлични варијанти - можат да се супсумираат во едноставното тврдење дека контекстите на елаборација го определуваат неговото значење, и како поим и како израз за неколку главни мисловни карактеристики) постмодернизам во суштина се соочуваат со избор помеѓу два обопштено конципирани пристапи, преку кои се определува нивната содржина.

Имено, доколку анализата на постмодернизмот се фундира на интерните-иако во најголем обем неконзистентни и самоконтрадикторни-премиси и интенции на она што претпоставено се генерализира под поимот-израз постмодернизам (значајно е да се истакне дека постмодернизмот иманентно тежнеше кон хомогенизации на потполно дивергентни значења и концепции, сскако, во рамките на своите гранични контексти, како и сунсумирање на сепак преголем број на екстремно контрадикторни феномени), резултатите компатибилни со тезите на постмодернизмот најчесто претставуваат директна негација на филозофијата и нејзините методи. Оваа констатација, напротив, воопшто не е исполнета со премногу критична доза кон овој дискурс. Имено, ова е мошне релевантен заклучок и кај повеќето критичари на постмодернизмот, бидејќи концептот за оригиналност и автентичност-иако е прашање колку тој може да функционира и е објективен во овој случај-сепак подразбира и минимум континуитет во елементарните нивоа на теорија. На тој начин, прифаќањето на интенциите на постмодернизмот во ист момент е и своевидно филозофско харакири ⁽⁵²⁾. Или, со други зборови, авто-негација на сопствениот идентитет и, во уште поголем обем, на автономијата на критичката позиција. Од друга страна, доколку анализата ја задржи и повремено ја операционализира сепак неопходната критичка дистанца и го преферира систематскиот пристап, заклучоците за значењето и суштинските тези на постмодернистичкиот дискурс генерално се негативни. Тоа во прв ред се однесува на крајните резултати односно на заклучоците и императивните прескрипции на постмодернизмот.

Уште повеќе тоа важи и за, условно сфатено, теоретските концепти кои непосредно реферираат на политичкото, посебно кога ќе се конфронтираат на само со современиот марксизам туку и со емпириските истражувања. Како што забележува и Ф. Џејмсон, еден од најпознатите современи марксистички критичари на постмодернизмот, проблемите кои произлегуваат при анализата и критиката на оваа теорија (од кои, по својот приоритет, се издвојуваат оние што се однесуваат на прашањата што да се дефинира и третира како негови темелни карактеристики, па дури и тоа дали тој воопшто постои и како теоретски концепт и како реалитет; потоа, дали самиот поим-израз е применлив за означување на некои феномени или можеби во прашање е уште една голема мистификација) е проблем кој во ист момент е и естетички и политички, првенствено поради тоа што станува збор за тези кои се однесуваат на историјата во која аксиолошките преиспитувања на општествениот темпоралитет се предмет, во суштина, или на политичко отфрлување или на политичка афирмација. ⁽⁵³⁾.

Проблемите кои се појавуваат при обидот да се воспостават контекстите за истражување на основните тези на постмодернизмот-со веќе потенцираната резерва кон легитимитетот на можностите за обопштување на најразличните концепции и тези под овој поим односно израз-истовремено, на свосвиден начин претставуваат и клучна цел на постмодернизмот. Тоа се постигнува со самиот факт дека дискусиите за суштинското во постмодерната филозофија, како впрочем и за повеќето влијателни филозофски ориентации низ историјата на филозофијата продуцираат крајно различни па и спротивставени

сфаќања, модели на интерпретација и обиди за објаснување, при што сето тоа резултира токму со различност и разлика, дисензус и раскол-клучни поими на постмодернизмот.

Слично на современиот марксизам, и постмодернизмот претендира на интегралност, комплексност-повторно наспроти основните насоки и прокламирани цели-меѓутоа, тие амбиции изнесени на почетокот од краткиот но сепак интензивен развој на овој дискурс, реконструирани од денешна дистанца, транспарентно се рефлектираат како потполно незасновани, и во резултат неуспешни при нивно транспонирање во било кој макар и минимално критички контекст.

Реконструкцијата на употребата на овој поим-израз резултира со сознанија за неговата целосна диференцијација во повеќе теоретски дискурси, во повеќе географски подрачја и периоди. Така, поимот-израз постмодернизам се употребувал во Шпанија (околу 1930 год.) како издвоен поим на историјата на книжевноста; потоа во англо-американското јазично подрачје (околу 1940 год.) се користи како термин на книжевна а потоа и уметничка-културна критика; своја поширока афирмација, со импресивни последици, доживува преку главното, енциклопедиско дело на А.Тојнби; во 60-те и 70-те години од овој век веќе стабиран термин во книжевната критика на северно-американскиот континент, итн. Веќе со ова едноставно набројување на позначајните употреби на овој поим-израз експлицитно се негираат сите обиди на постмодернизмот односно неговите апологети за некаква наводна оригиналност и исечок од теоретско-историскиот континуитет. Интересно, но кај некои претставници на овој дискурс воопшто не може да се сретнат

објаснувања за овој факт. Регистрирањето на авторите кои вршат негова поширока промоција започнува со веќе споменатиот А. Тојнби, потоа А.Корвалан, Ч.Џенкс (сите му придаваат потполно различни конотации); потоа се истакнуваат и Х.Л. Борхес, И.Калвино, У. Еко, М. Павиќ итн. ⁽⁵⁴⁾ Повеќезначноста на овој поим-израз варира од неговата употреба за означување на разновидни уметнички стилови од 50-те години на XX-от век, преку неговите значења околу различните периодизации на теориите во книжевноста итн. И овој податок исто така реферира на реалната не-можност за монополизирање на неговото значење и инсистирање за некаква оригиналност и исечок од наводните стереотипи на филозофско мислење. Овие фази во развитокот на семантичките употреби на поимот-израз постмодернизам, поради неговите првобитни концентрации во сферите на книжевноста, уметноста и сл., каде што, во извесна смисла, е легитимен во кабулар без претходна систематска анализа и аргументација, најчесто се означува со синтагмата предфилозофска употреба на поимот-израз постмодернизам.

Со оглед на тоа дека таа пред-филозофска историја на постмодернизмот не е предмет на оваа анализа и нема битни значења за критичко систематскиот, филозофски пристап кон оваа комплексна проблематика, може да се спомене единствено уште дека повеќезначноста на постмодернизмот внатре книжевниот дискурс е само уште една потврда за нелегитимноста на користењето на овој поим-израз за пообопштени означувања. Битно е овде да се спомене дека филозофската димензија на постмодернизмот, без сомневање, е промовирана од страна на Жан-Франсоа Лиотар во 1979 година, со неговото (кратко по обем но

големо по консеквенците) дело "постмодерна состојба", ⁽⁵⁵⁾ со што започнува интензивната дискусија за филозофските значења и концепти на овој дискурс. Меѓутоа, и на овој план внатре самиот постмодернистички дискурс постојат најразлични концепции и филозофи кај кои се забележува употребата на овој поим-израз, иако концентрираната анализа покажува значителна некохерентност па дури и инкомпатибилност помеѓу тие концепции. Од друга страна, некои теоретичари инсистираат на тоа дека токму широките рамки, па дури и непостоењето на ориентири и теоретски принципи кога станува збор за постмодернизмот е едно од клучните обележја дури и на она што условно може да се означи како филозофија на постмодернизмот. Овој факт кој се наметнува уште при почетните експликации на овој дискурс е всушност транспарентна афирмација на претходно споменатите генерални критички објекции. Релативизирањето на впечатливите само-контрадикторности во интерните релации на постмодернизмот не може поинаку да се третира освен како недостаток на основа за теорија, што во принцип е објективно ограничување за самиот теоретски проект. Тоа во почеток дополнително го компликува класичниот метод и обид за анализа и однапред, се разбира неуспешно, прави обид за делегитимирање на критиките. Евидентна е контрадикторноста на ваквите обиди за втемелување на некакви облици на вонтеоретски апсолутен легитимитет и априорно дисквалификување на било какви критички забелешки кои би биле упатени било кон клучните премиси било кон некои тези на постмодернизмот. Имено, покрај другото, сите овие тврдења се универзални а се конципирани како реакција поттикната од големите, универзални искази

(приказни). И оваа објективна констатација зборува за неконсеквентните постапки на постмодернистичкиот дискурс во однос на двојното ниво на апликација на дефинираните епистемолошки императиви. Токму споменатата постмодернистичка теза односно постапка е една од неколкуте околу кои може да се направи пресек и анализа на условно сфатено филозофијата на постмодернизмот. Негирањето на легитимитетот на мета-исказите, консеквентно, е исто така мета-исказ, кој, уште повеќе, навестува нови, повторно универзални мета-искази. Исто така, ова е уште едно место кое укажува на двојноста на процедурите на постмодернизмот и која најкратко би можела да се означи како селективност на значењата. Очигледно е дека оваа критичка објекција кон овој дискурс, може да се трансферира и во други аспекти при систематска слаборација на постмодернизмот, како на пример при политичките импликации на тие тези. Оваа лесно забележлива неконзистентност сепак не може да се надмине со некои ставови кои се обидуваат да покажат дека постмодернизмот е филозофска негација на сопствените стремежи за универзалност ⁽⁵⁶⁾. Логичната и филозофски легитимна анализа на оваа теза на постмодернизмот попрво неа би ја сместила во перспектива позната во историјата на филозофијата, која со таквите тези и барања за крај на филозофијата всушност го продолжуваат континуитетот на самата историја на филозофија. Во овој контекст, можноста за различен третман на филозофијата на постмодернизмот произлегува непосредно од контрадикторноста на неговите клучни тези и методскиот модел. Проблемите во оваа смисла се мултиплицираат со вклучувањето на некои други современи

филозофски правци, како на пример нео-прагматизмот (или пост-прагматизмот) на Ричард Рорти, кој во својот текст "постмодернистички буржоаски либерализам" ⁽⁵⁷⁾ експлицитно се концентрира на разрешување на претходно споменатите контрадикторности на основните тврдења на постмодернизмот, истовремено обидувајќи се да ги направи компатибилни со неговиот пристап кон филозофијата ⁽⁵⁸⁾.

Втора централна група на ставови кои се сврзуваат односно се продуцираат од филозофијата на постмодернизмот можат да се сumpsумираат под познатата синтагма "крај на историјата". Така, основната идеја на оваа синтагма која, како што впрочем истакнува и Џ. Ватимо, ⁽⁵⁹⁾ е една од најшироко прифатените карактеризации на постмодернизмот, е дека со воспоставувањето на овој дискурс односно на постмодерната епоха настанува крај на историјата. Оваа теза, повторно позната преку историјата на филозофијата, со забележливо нескритички акцент, се засновува на наводното регистрирање на феномени кои репрезентираат нови форми на субјективни и колективни идентитети и во таа смисла еманципаторски потенцијал, како и ослободување од "старите" историски воспоставени идеали и стремежи, односно негирање на историјата како "метафизички простор" кој е извор и инстанца на легитимација за теоријата и, консеквентно, за практиката. Имплицитната претпоставка за трансцендирање на историјата односно аисториско апсолутизирање на постмодернизмот, како и напуштањето на историскиот процес и континуитет по кратка постапка ⁽⁶⁰⁾ па дури и теоретско поништување на историскиот субјект (лугето), ја имплицираат и карактеристичната негација на ставот за историјата како домен на

референцијалноста и кој став потполно се негира во рамките на филозофијата на постмодернизмот. Меѓутоа, во комбинација со компликуваниот однос кон модерната и модернизмот, анализата и на оваа битна теза на постмодернизмот покажува дека станува збор за недоволно аргументирани, контрадикторни и, конечно, неприфатливи ставови. Уште повеќе што и самиот Ж.Ф. Лиотар, како што потенцира Ц.Ватимо ⁽⁶¹⁾ овие концепти ги третира маргинално, односно како факт кој не е предмет на исказ но кој факт, парадоксално, треба да се прифати со адаптирање кон него; што од своја страна покажува дека и оваа идеја е развисна од страна на некои радикални застапници на постмодернизмот без директна кореспонденција со Лиотаровата концепција на постмодернизмот. Интересно е што кај филозофскиот основач на постмодернизмот се сретнуваат неколку експлицитни дистанцирања од третманот на постмодернизмот и DE FACTO анализи кои претпоставуваат и според импликациите вршат радикален прекин со модерната и модернизмот. Оттаму, како што забележува Ф. Џејмсон, исказите во кои се укажува на завршувањето на идеологијата, уметноста, класната поделба на општеството, историјата итн., како означување на нова епоха, за разлика од честите навестувања односно хипотезите за радикален пресврт (прелом) всушност и го креира она што се нарекува постмодернизам ⁽⁶²⁾. Сите овие определби на постмодернизмот од филозофски аспект, се сепак само негативни (оттаму за постмодернизмот е карактеристичен познатиот и стар метод VIA NEGATIVA, присутен најчесто кај мистиците-на пример, кај Плотин) , без попрецизни и позитивни концепти и интерпретации со кои би се дефинирал, на експлицитен и

непосреден начин, предметот односно суштинските концепти на постмодернизмот.

Значењата кои ги претпоставува и инкорпорира-барем во амбиција-овој дискурс, помеѓу другото, во себе го содржи и социолошкото, односно има и консеквенци на планот на филозофско-политичката проблематика. Конкретно, станува збор за концепциите кои современото општество го определуваат како постмодерно општество. Меѓутоа, и во овој случај, како впрочем и кај останатите пост пристапи, недостигаат експлицитни одговори и аргументи за застапување на позицијата која промените на општествените феномени односно на структурата на современото општество ќе ги третира како суштински и дали нивната природа, како што пишува П. Бергер ⁽⁶³⁾ Императивно наложува теоретско поставување на нови епохални граници. Имено, апстрактното именување на нов темпорален период без конкретна анализа која би ја аргументирала претпоставката за постмодернизмот како глобално, епохално поместување, е уште еден недвосмислен показател за мултиплицирањето на значењата во многу аспекти кои настануваат уште при самата употреба на овој поим-израз и кои, без нивна концептуализација, во принцип го негираат овој проект. И покрај тоа што некои приврзаници на постмодернистичкиот дискурс избегнуваат експлицитни тврдења за претпоставеното целосно, парадигматично поместување на општествениот, културниот, економскиот итн. поредок ⁽⁶⁴⁾ заминувајќи ги одговорите на тие прашања со неопределени фрази, како што се на пример, "промени во сензибилитетот", "нови форми на израз" итн., сепак, како заклучок по општите, сумарни анализи, за постмодернизмот е клучна интенцијата - како

што впрочем подразбира и самиот префикс пост-потполна измена на теоријата и нова рецепција (и на субјективно и на колективно ниво) на практиката на општествата кон крајот на XX-от век. Префиксот пост, карактеристичен за овие теоретски правци, иако со различни конотации и содржински дефиниции, им ја наметнува смислата на дистанцирање односно истакнување на дистанцата кон историјата и (претпоставката за) сопствениот дисконтинуитет ⁽⁶⁵⁾. Односно, таа мрежа на пост поими и начини на мислење ја артикулираат свеста за прагот на епохата.

Од друга страна, токму теоријата за постиндустриското општество во овој дискурс се поставува како специфичен социолошки доказ за постмодернизмот, што од друга страна транспарентно ја рефлектира заседничката нишка помеѓу пост теориите. ⁽⁶⁶⁾ Дури и А. Негри, познатиот современ марксист, ја прифаќа оваа идентификација помеѓу постиндустриското општество и постмодернистичкото општество како премиса за сопствените критички опсервации околу овие провокативни проблеми. Оттука, како што беше истакнато и погоре, токму поради овие сознанија не можат да се апстрахираат естетските позиции на Ж.Ф.Лиотар и да се анализираат, како и адекватно вредносно да се ситуираат, без претходно свртување и валоризации на оние елементи кои ги условуваат и кој во суштина, претставуваат општествено-политичка концепција за нов систем, "од онаа страна" на доцниот капитализам. Отфлувањето на историјата со сета нејзина содржина, без критички преиспитувања посебно на можните облици за надминување на, да го парафразираме М.Џеј, ⁽⁶⁷⁾ Рсалнитте хиерархиски диференцијации од различна природа а кои ги создава историјата, не е аргумент во

полза на генерална афирмација на постмодернистичките концепции и воопшто неговите принципи на мислење. Затоа Ј. Хабермас е потполно во право кога таквите акти ги квалификува само како невнимателно и брзо збогување со реалитетите, кое е можеби адекватно на т.н. "дух на времето" (сфатено во смисла на моментна актуелност и комерцијализација на некои концепти кои ги афирмираат моделитетите на функционирање на доцниот капитализам), но што по мошне кратко време се покажуваат како максимално идеологизирани, нерсални постапки кои се демантирани од најразлични инстанци. Помеѓу другото, како што забележува овој познат совршен марксист во своите критични забелешки кон постмодернизмот, не е тешко да се демонстрира дека секоја таква теорија (како постмодернистичката), која го негира претендирањето на вистинитост и консеквентно можноста да се прави разлика помеѓу вистина и обична манипулативна реторика, мора да западне во перформативна самоконтрадикција⁽⁶⁸⁾. Инаку, овој познат Хабермасов израз-"перформативна самоконтрадикција" апсолутно може да се транспонира и во претходно споменатите места кои ги манифестираат истите недостатоци. И покрај обидот на приврзаниците на филозофијата на постмодернизмот овој поим-израз да го претстават како неутрален (во смисла на вообичаен, иако нов принцип на херменевтичка, социолошка, семантичка, политичка итн. анализа), тој мошне брзо по неговата пред-филозофска употреба се трансформира, како што помеѓу другите тврди и Ј. Хабермас⁽⁶⁹⁾. Во некој вид на воена парола, посебно по неговото прифаќање и развивање во неколку теоретски ориентации меѓу кои се издвојува неоконзервативизмот. Имено, впечатливото интегрирање и

афирмација на клучните концепти на постмодернизмот во бројните неоконзервативни теоретски ориентации недвосмислено сигнализира дека станува збор за суштински и подлабоки сличности и надоградувања помеѓу овие (и политички) модели на мислење.

Значајно е да се укаже и на уште една причина за критичкиот однос кон филозофијата на постмодернизмот. Се работи за вообичаената констатација дека овој дискурс не е втемелен ниту во тезите кои се поставуваат како стандард во филозофијата на науката. Така, како што помеѓу другите тоа го формулира и С. Бенхабиб, постмодернистичката теорија за наука (со сите резерви кон смислата на овој израз) избегнува цела значајна листа на прашања, со која секоја епистемолошка теорија која претендира на минимум систематичност и сериозност нужно се соочува.⁽⁷⁰⁾ На пример, потполно се игнорира разликата помеѓу природните и општествените науки во однос на антропологијата. Во таа смисла, според некои критичари на постмодернистичкиот дискурс, постмодернизмот⁽⁷¹⁾ е антиприродна појава во прецизното значење на тој збор, бидејќи биологијата ја супституира со електроника. Уште повеќе, некои го поставуваат и едноставното но добро прашање зошто да се побива со аргументи она што самото себе се побива однапред,⁽⁷²⁾ што всушност е суштинско критичко прашање во врска со постмодернизмот, на истовремено може да послужи и како некој вид на епистемолошко CREDO кое ги следи сите дискусии околу овие проблеми.

Сите овие податоци и почетни тези односно заклучоци за валидноста на она што условно може да се дефинира како постмодерна филозофија во најголем обем произлегува од

критичките објекции упатени кон општите места присутни кај апологетите на овој дискурс. Имено, како што веќе беше истакнато, постмодернизмот е мошне некохерентен, со дивергентни правци на развој и специфични ориентирања кон определени аспекти а кои претходно непрецизно и арбитрарно се квалификувани како постмодернизам. Иако можноста за селективна употреба на значењата на постмодернизмот е содржана во самите клучни тези на оваа теорија која претенциозно се декларира како систематска (што може да важи единствено во површна смисла како опфат на нејзините значења и интенциите за универзално важење) таа во објективен контекст е теоретски хендикеп кој имплицира, помеѓу другото, и игнорантско поведение кон историјата на теоретските системи. Овде извршеното општо лоцирање на концептот на постмодернизмот односно неговата смисла и развој, во кратки црти дополнето со основните, најчесто споменувани критички забелешки кон обликот и елементарната логика на самото постмодернистичко мислење, поради веќе изнесените резерви детерминирани од самоограничувањата на овој дискурс имаат примарно хеуристичка функција во смисла на делегитимирање на крајно некритичките декларации од и за овој дискурс.

III. 2. ПОСТМОДЕРНИЗМОТ НА ЖАН-ФРАНСОА ЛИОТАР

Изборот на овој наслов за дел од поглавјето во кој непосредно ќе се експлицираат, анализираат, критички преиспитаат и ревалоризираат клучните тези на филозофскиот промотор на постмодернизмот е детерминиран од две семантички импликации кои се содржани во него. Покрај потенцирањето на дистинкцијата помеѓу концепцијата за постмодернизмот и филозофијата на постмодернизмот кои на експлицитен начин се сретнуваат кај Ж.Ф.Лиотар и онаа (денес веќе) традиција воспоставена преку резултатите од истражувањата на мноштво приврзаници и апологети на постмодернистичкиот дискурс и која без никакво сомневање е инспирирана и поттикната токму со идеите на овој значаен филозоф, предложениот наслов на овој дел од нашето истражување-"постмодернизмот на Ж.Ф. Лиотар" има за цел и транспарентно да изрази една од тезите на оваа докторска дисертација. Тоа е мислењето односно тезата - чија аргументација е дисперзивно презентирана од првата до последната страница на "постмодернизмот и марксизмот"-дека концептот за постмодернизмот односно она што условно може да се означи како филозофија на постмодернизмот резултира со мошне ограничени сознанија за повеќе контексти односно аспекти на значењето и теоријата, или, со други зборови, не ја содржи онаа неопходна универзалност на смислата како и можноста за

трансфер на тие значења во пошироки контексти, што според крајните консеквенци упатува, помеѓу другото, и на заклучок дека автентичниот, оригинален концепт за постмодернизмот е разбирлив и има семантички потенцијали единствено за Ж.Ф. Лиотар ⁽⁷³⁾. Но не продуцира релевантни сознанија кои критички би се конфронтирале со постојните и познати теоретски модели.

Во извесна смисла тоа се потврдува и со евидентната инкомпатибилност па дури и потполна негација помеѓу концепцијата за постмодернизмот на Ж.Ф.Лиотар и онаа која подоцна е развисна и која дури и со крајни методолошки резерви сепак само претпоставено може да се супсумира под овој поим-израз и која, во кратки црти, беше прикажана во претходниот дел од ова поглавје. Овој факт, од друга страна, детерминира аналитички пристап и модел на анализа кој ќе ги диференцира групите на основни ставови презентирани во двете најзначајни дела на Ж.Ф.Лиотар, а тоа се "постмодерна состојба" од 1979 година и "постмодерна за деца" од 1988 година ⁽⁷⁴⁾. Таквата процедура веднаш резултира со заклучокот дека целата своја теорија за постмодернизмот Ж.Ф.Лиотар ја базира на три ресинтерпретативно-интерпретативни нивоа.

Во таа смисла, систематскиот пристап кон неговиот проект транспарентно ги регистрира ставовите во врска со дефинирањето на постмодернизмот и постмодерната состојба, потоа неговите концепти во однос на значењата на мета-приказните, и конечно, неговите критики и реринтерпретации кон принципот на консензусот. Иако овие три пункта преку кои, сосема легитимно, може критички да се опсервира неговиот севкупен проект се сретнуваат паралелно во споменатите дела, треба веднаш да се

укаже дека често се забележуваат различни па дури и (само) контрадикторни начини на дефинирање односно презентирање на овие проблеми, централни кога станува збор за постмодернизмот конципиран од страна на Ж.Ф.Лиотар. Така, првата значајна група на ставови на Ж.Ф.Лиотар се однесува на конкретните определби на самиот поим-израз постмодернизам. Ж.Ф.Лиотар има неколку конкретни определби на постмодернизмот, од кои како најчесто споменувана и најшироко позната се издвојува онаа за постмодернизмот како недоверба кон мета-приказните, односно тезата за постмодернизмот како означување на состојбата во културата која произлегува од модификациите на кои биле подложени правилата на кои науката, книжевноста и уметностите се покоруваат-според зборовите на овој филозоф-почнувајќи од крајот на 19-от век. Наспроти оваа релативно прецизна конотација и употреба на самиот поим-израз постмодернизам, следните значења во голема мерка ја компликуваат оваа ситуација. Придавањето на други димензии на овој концепт наместо дополнителни експликации и плурализација на применливоста на поимот-израз, според крајните консеквенци ги оневозможуваат стриктните анализи чија примарна задача би била експликација на фиксното значење на она што се означува со поимот-израз постмодернизам. На пример, наспроти погоре изнесените и евидентни конотации кои овој филозофски промотор на постмодернизмот ги поместува во неговиот проект односно во самиот поим-израз во смисла, на нова епоха и радикален прекин со модерната (епоха), што впрочем е содржано и во самиот префикс пост,систематско-компаративниот пристап регистрира и други определби на постмодернизмот (содржани во најголем обем во

"постмодерна за деца"). Имено, тој пишува дека постмодерната е дел од модерната односно дека едно дело не може да стане модерно ако претходно не е постмодерно. Според него, така разбраниот постмодернизам не е модернизам кој се наоѓа пред сопствениот крај, туку е во состојба на настанување, што е константна состојба. Уште повеќе, на друго место се истакнува дека прашањето на постмодерноста е исто така, или најнапред, прашање на изразување на мислата: уметноста, литературата, политиката, филозофијата. Сепак, во неговите подетални експликации на префиксот пост Лиотар недвосмислено пишува дека тоа е сфатено во смисла на "едноставна сукцесија", следување; во смисла на "дијахрониска секвенца на периоди од кои секој за себе е јасно препознатлив", и дека укажува на "нешто слично на пресврт: нова насока после претходната".

Оттука, евидентна е контрадикторноста помеѓу овие групи на ставови, посебно кога е во прашање амбицијата за некој вид на основно дефинирање на значењата кои се содржани (и кои потоа се мултиплицираат) во поимот-израз постмодернизам. Имено, инкомпатибилни се ставовите кои постмодернизмот го сместуваат во традицијата, континуитетот на она што се означува со модерна (модернизам), со оние-претходно наведени-кои експлицитно упатуваат на концепција за постмодернизмот како нов темпорален период, самиот за себе, како што пишува Ж.Ф. Лиотар јасно препознатлив". Главните причини за овие недоследности секако не се во недостаток на кохерентна и аналитичка способност на овој филозоф, туку првенствено можат да се лоцираат во самото општо уверување дека при конципирањето на постмодернизмот легитимно се избегнале контрадикциите во оваа насока, преку

самото негово дефинирање како концепт за кои не важат и врз кои не можат да се применат стандардните правила на (логичкото) размислување и пишување. Меѓутоа, проблемот кој настанува на ова место е далеку покомплексен, па не може едноставно и симплифицирано да се разреши со игнорирање или со обидот за максимално намалување на неговото значење. Имено, вообичаена е практиката при конципирање на теориите (посебно оние кои експлицитно содржат претензии за систематичност и оригиналност, со сите содржини и услови за исполнување на квалификациите за оваа ознака) да се внесат и проектираат извесен број на нови концепти, нови облици на интерпретација и сл. Меѓутоа, факт е дека амбицијата или напорот притоа да се апсолутизираат тие концепти или, со други зборови, да се трансферираат на пиедестал кој би бил над (или надвор) од сите дофати на критичките интерпретации кои би се однесувале непосредно на нивните претпоставени значења, не може да биде успешно реализиран. Уште повеќе што доколку се стабилира таа процедура се губи смислата на теоријата односно во овој случај и (историјата на) филозофијата, од едноставна причина што не би постоел оној познат сложен преплет и компликувано посредуван од повеќе инстанции процес на концептуализирање и кумулација на сознанијата во одредени дискурси (што според наше уверување е од прресудна важност за теориите). Добар пример за неможноста да функционира такво ексклузивно право на, условно да го наречеме, самоизолација на значенскиот систем е токму предметот на анализата спроведена во ова поглавје од докторската дисертација - постмодернизмот, односно примерите на контрадикторни дефиниции на овој дискурс. Како што беше

накратко презентирано, евидентно е дека иако се премногу општи, сепак Лиотаровите определби на поимот-израз постмодернизам не се меѓусебно компатибилни. И покрај тоа што секогаш е отворена можноста да се апстрахира односно издвои само едно значење и со него да се оперира при слаборациите, таквите практики секогаш внатре себе се конфронтираат, бидејќи едно значење и дефиниција на постмодернизмот продуцира сопствени контексти и консеквентно сопствени резултати од истражувањата, што важи и за останатите случаи. При ревалоризациите и компаративните истражувања на генералните заклучоци за постмодернизмот тоа директно би водело во еднаков легитимитет на крајно хетерогените и контрадикторни резултати.

Слична е состојбата и кога станува збор за следниот клучен концепт на постмодернизмот, односно за анализата и интерпретацијата на постмодернизмот на Жан-Франсоа Лиотар-мета-приказните (мета-нарациите). Во тој контекст, овој автор смета дека според критериумите на науката, приказните најчесто се дисквалификуваат со аргументот дека станува збор за измислици и фантазии, кои се во директна конфронтација со процедурите кои го определуваат научниот дискурс. Од друга страна, филозофијата е начин за докажување на легитимноста на правилата на кои иманентно е подложена науката, односно за легитимација на нејзиниот статус. Според Лиотар, тоа понатаму имплицира и дека науката го создава, барем во извесна мерка, и дискурсот наречен филозофија. Кога тој дискурс (т.е. мета-дискурс) се повикува на приказна (нарација) од висок дострел, како што се на пример дијалектика на духот, херменевтика на значењето, сманципација на субјектот-тогаш синтагмата "модерна

наука" се однесува, во прв ред, на онаа наука која се повикува на некоја од бројните мета-приказни, првенствено заради воспоставување на легитимитет. Овие тези на Ж.Ф.Лиотар, инаку мошне дискутабилни и провокативни за подетална анализа која овде ќе отсуствува, се во функција на определување на постмодернизмот како недоверба кон мета-приказните. Сепак, извесно е дека веќе со овие основни определби Лиотар покажува дека севкупната концептуализација на "постмодерната состојба" не е позитивна, не е продукт на генералната определба за афирмација на нови тези и идеи, туку е резултат на критика извршена врз проекцијата и генерализациите (или со други зборови врз основа на проект за реконструкција на значењата-инаку постапка која во принцип и априорно се негира во рамките на постмодернистичкиот дискурс и не се валоризираат нејзините резултати применети врз овој дискурс) кои самиот Ж.Ф.Лиотар ги прави во врска со дефинирањето на модерната преку мета-приказните на модернизмот-наводно, просветителството и идеализмот. Наспроти првично извршените диференцијации употребени при обидот за попрецизно дефинирање на модерната и нејзините концептуални парадигми, Лиотар во оваа постапка го употребува буквално истиот метод кој всушност и го поставува како објект на неговите критики т.е. кон оние карактеристики на модерната за кои смета дека се неприфатливи во постмодерната епоха. Со други зборови, преку генерализации и игнорирање на значителните разлики во функција на конструирање на една мета-приказна-онаа за мета-приказната на модерната (модернизмот). Полемиката со сопствената проекција на модернизмот и модерната а кои според голем број на критериуми за анализа и

вредносна оценка претставува нешто друго од она што симплифицирано го прикажува постмодернистот Ж.Ф.Лиотар ⁽⁷⁵⁾. Во комбинација со тенденциозното апстрахирање од конзистентен пристап кон ова прашање очекувано резултира со ограничени сознанија за овој сложен проблем кој во основа го инспирира постмодернизмот но кој сепак функционира исклучиво во неговиот контекст на анализа.

Како што веќе беше истакнато, вториот централен пункт за неговата концепција на постмодернизмот се специфичните конотации кои ги припишува на мета-приказните односно проблемот на големите и мали приказни. Интересно е што и самиот Ж.Ф.Лиотар експлицитно пишува дека преку оваа група на критички прашања поврзани со проблемот на големите и малите приказни може на наједноставен начин да се претстави концептот на постмодернизмот. Меѓутоа, иако на тој начин отворено се сугерира методолошка резервираност и релативитет на сознанијата преку своевидното предупредување за редукциите на смислата-сепак се наметнува мислењето дека токму преку оваа група на ставови може транспарентно да се претстави и анализира суштината на неговиот теоретски проект. Така, според него, мета-приказните ја карактеризираат модерната и имаат за цел да легитимираат широк дијапазон на феномени: од начините на мислење и етичките принципи се до социјалните и политички институции. На пример, тој како најпознати ги издвојува оние за прогресивната еманципација на разумот и слободата, прогресивната или катастрофалната еманципација, материјалното збогатување на целото човештво преку прогресот на капиталистичката техно-наука итн. Веднаш се наметнува

заклучокот за Лиотаровите невнимателни поистоветувања на сите овие крајно различни мета-приказни. Во никој случај не може да се прифати процедурата во која се третираат како идентични, макар во било која смисла, концепцијата односно мета-приказната за можностите на прогресивна еманципација на трудот (и воопшто еманципацијата) со онаа за "збогатувањето на целото човештво преку прогресот на капиталистичката (истакнал Т.Науновски) техно-наука", која мета-приказна-доколку тоа воопшто и е-с само една голема лага. Уште помалку тоа може да се однесува на науката како мета-приказна која, според овие крајно нереални претпоставки на постмодернистичкиот дискурс, наводно заедно со претходно наведените го загубила својот легитимитет. Неоспорно е дека нејзината злоупотреба не ја исклучува мета-приказната(која, во секој случај,е нешто поинаку од конкретните и неуспешни реализирања) за дискурсот на науката како средство преку кое ќе се реализира проектот на еманципација. Оваа констатација во целост може да се трансферира и за останатите автентични мета-приказни; додека повеќето од оние кои Ж.Ф.Лиотар ги вбројува во редот на мета-приказни всушност се парадигми за идеолошки конструкции, како на пример онаа за наводниот прогрес преку капиталистичката (и единствено капиталистичката) техно-наука. Овој теоретичар пишува дека Г.В.Ф.Хегел во својот филозофски систем ги тотализира сите овие мета-приказни и на тој начин успева во него да ја концентрира "спекулативната модерна". Тој го потенцира и фактот дека легитимноста на мета-приказните не се темели на исконски, втемелувачки чин, туку на иднина која треба да се случи односно во идеја која практично треба да се реализира; идеја која е, помеѓу

другото, и универзална. Со оглед на тоа дека подоцна ќе се задржиме на поскстензивна критика на овие Лиотарови концепции како и на суштината на неговата позната полемика со Ј. Хабермас, пред да преминеме на последнатта група на ставови преку кои транспарентно може да се експлицира постмодернизмот и неговата филозофија кај нивниот основач да го истакнеме и овој негов став околу мета-приказните. Наспроти неговите диференцирања на мета-приказните, тој на некои места пишува дека "мислите и делувањето" на 19-от и 20-от век се "управувани" од само една идеја-идејата за еманципација. Имено, битно е да се подвлече дека со оваа редукција на мета-приказните, без нивно препознавање според други критериуми, според крајните консеквенци, не се промовира модел со кои конзистентно и критички би се анализираше овој комплекс на значајни и провокативни филозофски проблеми. Причина за оваа констатација е едноставниот факт кој покажува дека генерализирањето на бројните и крајно спротивставени теории на овој и на минатиот век под симплифицирана определба за нивни еманципаторски цели (без конкретна експозиција на содржината) воопшто не ги разликува, на пример, конзервативизмот и марксизмот кои, се разбира, се дијаметрално спротивни теоретско-практични проекти. Освен тоа, многу систематски истражувања резултираат со податоци дека некои "мисли и делувања" (да го употребиме во-кабуларот на Ж.Ф.Лиотар) како од минатиот така и од овој век ниту оддалеку не се определени од целта за некаква реализација на универзалната еманципација. Тука како пример ќе го издвоиме токму капитализмот односно неговите теоретски апологии изразени главно преку

неоконзервативизмот и, кон крајот на овој век, во екстремно транспарентна форма, и преку либерализмот. Мета-приказна на либерализмот, кој, да повториме, е отворена апологија на капиталистичкиот систем (доцниот капитализам) е токму споменатата-прогрес преку капиталистичката технологија и наука. Имено, како што покажавме на страниците на оваа докторска дисертација кои се концентрираа на критичка анализа на новите технологии, недвосмислено може да се заклучи дека позитивните ефекти од практичната примена на новите технологии односно последиците од прогресот ги доживуваат единствено припадниците на капиталистичката класа. Во овој контекст, како своевиден контрапункт на (големите) мета-приказни Лиотар ги поставува т.н. мали приказни. Иако недостига нивно експлицитно дефинирање, наznakите имплицираат нивно препознавање во субјективните модели на мислење (говор) кои ЕО IPSO се стекнуваат со некој вид на апсолутен легитимитет и во таа смисла не можат да се тотализираат во мета-приказна. Сепак, на ова место само ќе потсетиме на евидентното и априорно ограничување на можностите за преклопување па и целосна идентификација на тие хетерогени и субјективни погледи на свет во извесни дискурси, како што впрочем и функционира оваа планета веќе неколку милениуми.

Како што веќе споменавме, мошне релевантни се и Лиотаровите ставови сврзани со неговото, условно сфатено, редесфинирање на концептот за консензус. Во неговите тези околу консензусот се содржани мноштво значења и перспективи, барем во наznakите кои се експлицитно презентирани во неговите клучни дела ("постмодерна состојба" и "постмодерна за деца").

Инаку, наметнувањето на овој проблем е поттикнато од редица реални аргументи кои му придаваат повеќе димензии на консензусот-било да се работи за јазички, етички или политички консензус. Ж.Ф.Лиотар смета дека во "постмодерна(та) состојба" мета-приказните кои ја губат својата легитимирачка функција може да се супституираат-како основа за легитимизација-не со консензусот туку единствено со паралогијата. За него принципот на консензус не може да го легитимира (научниот) дискурс (а кој впрочем токму тоа, во преносна смисла, и значи-дијалог на аргументации) бидејќи претпоставува неколку услови кои, според Ж.Ф.Лиотар, се погрешно фундирани. Најзначаен е оној кој претпоставува дека луѓето се интелегентни, упатени и со слободна волја, што за овој автор се сомнителни и недоволни претпоставки за евентуална афирмација на концептот за консензус. Всушност, овде е лоциран еден од најпроблематичните пунктови на постмодернизмот. Имено, еманципаторските потенцијали на теоријата се токму во имплементирањето и универзализацијата на просветителството, што пак од друга страна е еден од клучните принципи на и смисла на модернистичкиот проект. Оттука произлегуваат и директните конфронтации помеѓу овие два проекта. За Лиотар претставува, во уште поголема мерка, сомнителна валидноста на претпоставката дека сите субјекти можат да се согласат со правилата односно со мета-прескрипциите кои би имале универзално важење за сите "јазички игри" - кои пак, од друга страна, според овој пристап на Лиотар, се разбираат како хетероморфни и зависни од хетерогени правила. Импонзантниот превид дека хетерогеноста по правило не е инкомпатибилна со концептот за консензус односно не се

исклучува со овој принцип, свое објаснување има и во уште едно проблематично Лиотарово тврдење - дека е неприфатлива и претпоставката дека цел на дијалогот (односно дискурсот) е консензус. Оттаму тој ги извлекува заклучоците дека со консензусот всушност управува системот заради одржување и подобрување на своите перформативни способности, и дека "консензусот станал застарена и сомнителна вредност". На ова место треба да се истакне дека тој го преферира т.н. дисензус, неопределено определувајќи го како специфична постапка за (само) свесно избегнување на постигнување макар и минимум согласност и, во таа смисла, како интерактивно делегитимирање помеѓу различните видови на говор, аргументи, интереси и сл. Хетерогеноста на "јазичките игри" Лиотар попрецизно ја формулира разликувајќи го дискурсот на познанието (науката) од оние на моралот и на уметноста. Бездната која, според овој теоретичар, ги дели овие дискурси, ги обесмислува сите обиди за нивна синтеза, која на тој начин, и кога би била извршена, би претставувала само "Трансцендентална илузија". Интересно е што Ж.Ф. Лиотар ги поистовестува "јазичките игри" со поимот моќ(и) т.е. интереси, повикувајќи се на Кантовите филозофски концепции и спротивставувајќи ги со филозофскиот систем на Хегел. Ова Лиотарово повикување на И.Кант заради историска потврда на неговиот проект (и покрај тоа што таквата постапка е контрадикторна со неговите интенции за посакуваниот исчекор од историската сукцесивност односно легитимација) повлекува со себе и други можности за третман и анализа на постмодернизмот. Во секој случај, со овие историски реконструкции на аргументациите Лиотар директно се соочува со исто така

познатите Хегелови процедури на потрага по модели со кои ќе се синтетизираат и укинат/надминат овие диференцирани сфери (дискурси)-наука, морал, уметност. ⁽⁷⁶⁾ Оттука, Хабермасовите обиди за реактуелизација на концептот за просветителството и во тие рамки дистинкцијата помеѓу појавата и суштината, теоријата и идеологијата, вистинскиот и лажниот консензус, е детерминирано од концептот за нужноста од постоење рационални критериуми кои не би западнале во тотализирачка авто-рефлексивна критика.

На овој начин, спроведената систематска анализа на постмодернизмот на Ж.Ф.Лиотар концентрирана на три интерпретативни пунктови-значењата на поимот-израз постмодернизам, потоа суштината на концептот за мета-приказните и на крај Лиотаровите концепти за консензусот, резултира со неколку заклучоци на обопштено ниво кога станува збор за неговите филозофски претензии односно неговата филозофија. Помеѓу другото, недвосмислено се покажува дека е неопходна употреба на дистинкцијата помеѓу концептот за постмодернизмот на Ж.Ф.Лиотар и оној кој може да се (ре)конструира преку текстовите на други теоретичари кои се повикуваат било на основачот на постмодернизмот (како филозофска концепција) било на самиот поим-израз. Овој факт дополнително ги отежнува стриктните аналитички обиди за експликација и валоризација на севкупниот проект на постмодернизмот. Во тој контекст, овој дискурс дури ниту кај неговиот филозофски промотор не содржи издвоени и прецизно лоцирани елементи кои би можеле позитивно да го валоризираат

како филозофски дискурс со сите интенции декларирани на почетокот од неговиот развој.

III.3. НОВИ ОПШТЕСТВЕНИ ДВИЖЕЊА

Воспоставувањето на непосреден, интерактивен однос помеѓу постмодернизмот и социјално-политичката проблематика, односно помеѓу овие аспекти на теоријата и системот се врши преку дискурсот и тезите кои ќе бидат предмет на овој дел од истражувањето-новите општествени движења. Евидентно афирмативниот третман и позитивна интерпретација на новите општествени движења која се сретнува во постмодернистичкиот дискурс во прв ред се поттикнати од сознанието за неопходната систематичност на својот дискурс, која помеѓу другите аспекти на анализа ја вклучува и онаа која се однесува на социјално-политичкиот реалитет. Иако се мошне проблематични резултатите од тие интенции односно начинот на кои се операционализирани стремежите за интегралност на концептот за постмодернизмот, големо внимание е посветено на унификацијата помеѓу клучните постмодернистички идеи и дискурсот за новите општествени движења која има автономна патека односно историја на развој како дискурс. Дополнителните интерпретации на новите општествени движења извршени во функција на

своевидно приближување или поточно нивно интегрирање во постмодернизмот е проект кој резултира со успех на формално ниво. Со други зборови, тие заклучоци произлегуваат првенствено од нерсалната претпоставка за темпорално извршената супституција на модернистичките услови кои ги определуваат субјектите како субјекти и на општествено-политичкиот процес на тој начин, новите општествени движења во рамките на постмодернистичкиот дискурс се онаа инстанца и "реалност" која треба да обезбеди аргументациска основа (и) за практична втемеленост на оваа во интенции интегрална теорија. Многумина претставници на постмодернизмот ги потенцираат новите општествени движења како факт кој ги докажува нивните концепти и ги аргументира, на реалистично ниво, дури и најанстрактните принципи на овој дискурс.

Постапката за емпириска идентификација на поимот-израз како и теоретските слаборации на суштината на новите општествени движења ги истакнуваат можностите за своевидно идентификување со постмодернистичките тези, односно во прв план ги поставуваат конститутивните карактеристики на новите општествени движења кои се адекватни на основните тези на постмодернизмот. Во таа смисла, првенствено се забележува наводното отсуствување на сеопфатна идеологија која ги поттикнува (мотивира) учесниците во новите општествени движења и ги интегрира во поглед на поставените цели; потоа преферирање на некои нови (инаку, во модернизмот претпоставени) вредности (во однос на веќе стаблираните како во практиката така и на теоретско ниво)-како што се личниот идентитет и автономија-но и интериоризацијата на значењата кои

генерално унатуваат на непосредност и обиди за деканонизација на дискурсите. (77).

Сепак, систематската дескрипција и анализа на новите општествени движења сугерира заклучоци кои имплицираат концентуализација во поинакви насоки и контексти за мислење и во таа смисла ситуирање, на значењата на новите општествени движења. Имено, тезитте во прилог на аргументацијата која ги промовира новите општествени движења како нов па дури и единствен радикален субјект за можни трансформации во современото (доцно капиталистичко) општество може да регистрира но и наметне повеќе значења и аспекти на феноменот нови општествени движења. Така, се потенцираат солидарноста, плурализмот и јавноста; понатаму, спротивставувањето на формално-демократскиот систем во име на идеалот за суштинска демократија и нејзиното конечно реализирање; потоа одбивање на процесот на интеграција во доминантниот политички систем итн. Според овие интерпретации новите општествени движења ги прошируваат, редесфинираат и демократизираат општествените простори во функција на воспоставување нови субјективни и колективни идентитети, како и на нови облици на демократски организации со минимален степен на формални процедури при организирањето, што се перцепира како гарант на поголема индивидуална слобода и демократизација на системот. Критичкото преиспитување на постојните институции и начинот на нивното функционирање преку проблематизирање на субјективниот суверенитет и политичкиот авторитет, како и на граничните линии помеѓу државата и општеството, со ставање акцент на барањата за дисперзирање на автономноста на

општественото преку што би се овозможило непосредно реализирање на модалитетите на она што обично се нарекува директна демократија, се исто така значајни елементи за феноменологијата на новите општествени движења. Обидот за одбележување на сопствениот (личен и колективен) идентитет што резултира главно како последица на се поголемиот продор на државните структури во сферата на секојдневниот живот, е еден од клучните мотивациони обрасци кога станува збор за учесниците (активистите) во новите општествени движења. Активистите на новите општествени движења немаат перспектива за радикални промени на системот, со што транспарентно се потврдуваат парцијалноста и ограничената вредност на концепциите кои ги обработуваат на аналитички начин овие движења, и во таа смисла статусот кој тие го имаат во постмодернистичкиот дискурс и преку кој овој дискурс се афирмира во овие значајни аспекти на теоријата. Исто така, претходно споменатиот заклучок се засновува и на фактот за конкретност на барањата, кои пак од своја страна се однесуваат на широк спектар од најразлични подрачја на општественото живеење.

Според некои теоретичари ⁽⁷⁸⁾, централен пункт за настанокот на новите општествени движења е длабокиот расцеп помеѓу животната перспектива на субјектот кој функционира во системот, од една страна, и доминантните вредности, начинот и квалитетот на животот, и посебно политичките механизми, од друга страна. Консеквенците на субјективен план можат да се сумираат преку чинот на отфрлување а потоа и активно

негирање на концептот со кој е профилиран конкретниот општествено-политички систем.

Симболичкиот капацитет на протестните манифестации (впечатливото манифестирање на симболичко-емоционалната компонента) се фундаира, во принцип, на единството на конкретната непосредност и утописко-радикалното проектирање на консеквенците од примената и репродуцирањето на таквиот неприфатлив политички систем. Кога станува збор за овој дискурс вообичаено е и мултиплицирањето на проблемот на попрецизно дефинирање на самиот поим-израз нови општествени движења-уште повеќе што и поимот движење (односно општествено движење) сепак подразбира различни и најчесто инкомпатибилни организациони концепции и облици во практичното делување на колективните субјекти. ⁽⁷⁹⁾ Таа специфична теоретска коегзистенција на множество дефиниции и назначувања упатува на условно определување на новите општествени движења. Така, тие најчесто се определуваат како карактеристична форма на колективно делување кое е ориентирано, во генерални рамки, на следење и реализирање на определени (субјективни но колективно артикулирани) цели, што во ист момент подразбира и свесност на припадниците на движењето за сопствените цели и постапки (со што експлицитно се исклучува десубјективизираниот поим и разбирање на општествените движења односно на денерсонализираните феноменологии на новите општествени движења).

Генерална премиса за формирање и реализација на едно општествено движење е создавање на јасно профилиран и специфичен сеопфатен мисловен систем кој на партикуларните

вредносни премиси им дава универзален карактер. Услов за задржување и развoтoк на општественото движење е нивното суштински темпорално однесување односно условот тоа да остане движење "во движење", и постојано да предизвикува трансформации на кои повторно ќе реагира, истовремено со сопствената (перманентна) модификација. Според Т. Ботмор, ⁽⁸⁰⁾. Постојат три основни стадиуми во развoтoкот на новите општествени движења-изразување на барањата и стремеж да се извршат политички промени но на индиректен начин (со што се негираат обидите за инкорпорирање на политичката димензија во дескрипцијата на новите општествени движења), потоа реализација на целите и интегрирање во формалната институционална шема и конечно дисперзирање на конкретното општествено движење. Во тоа всушност се состои и интеракцијата помеѓу општествените движења и општествениот систем, односно нивното взаемно делување и детерминирање ⁽⁸¹⁾.

На субјективно ниво, потеклото на новите општествени движења може да се интерпретира и како последица на појавите на криза на општествениот систем (посебно тоа се однесува на доцниот капитализам), која имплицира, помеѓу другото, и промени во структурата на рационалноста на субјектите, по што се фрагментира темпоралниот хоризонт и се преиспитува реалноста; процес кој е придружен со воспоставување на нови мисловни структури. Во тој контекст, општественото движење претставува колективен обид за надминување на таа дискрепанца, облик на реакција на масовното, колективно искуство на криза на општествениот систем. Оттаму, некои теоретичари ги дефинираат општествените движења како колективно настојување а потоа и

практично делување (акција) на субјектите да се реализираат односно забрзаат или спречат одредени општествени проекти ⁽⁸²⁾. Според други, клучно значење во таа смисла имаат етапите во процесот кој го поминуваат новите општествени движења и кои можат да се редуцираат на следниве-пропагирање на последиците од кризата, артикулација на протестот, интензивирање, конципирање на идеологија, ширење на општественото движење, организација и конечно, негово институционализирање во системот, ⁽⁸³⁾. Односно на три строго сукцесивни фази-антиинституционален прекин, политичко соочување и конфронтација, институционално влијание ⁽⁸⁴⁾. Во тој контекст, протестните кампањи на новите општествени движења се поттикнати и од барањата за самореализирање (интелектуално, естетско итн.) на индивидуата, кои не се на она посакувано ниво и со оној интензитет кој би соодветствувал со т.н. нови, постматеријалистички вредности. Според С.М.Лиисет, ⁽⁸⁵⁾ во индустриското што значи модерното општество доминантна преокупација кај припадниците на овој општествен систем е задоволување на материјалните потреби, додека во современото т.н. постиндустриско односно постмодерно општество се прферираат т.н. постматеријалистички вредности. Во таа смисла, новите општествени движења ја изразуваат постиндустриската политика и нејзините доминантни ориентации, кои главно се сведуваат на несекономски проблеми како екологија, феминизам и сл.

Поблиското елаборирање на врската помеѓу постмодернистичкиот дискурс и оној за новите општествени движења парадигматично е присутно во оваа група на прашања.

Така, на пример, според Х.В. де Ло ⁽⁸⁶⁾ новите општествени движења треба првенствено да се набљудуваат во контекст на (концептот за) постмодернизмот. Имено, поимот на неодреденост - кој е еден од оние конститутивни поими на постмодернистичкиот дискурс-во новите општествени движења се реализира преку обидот за практично надминување на границите и подвојувањата (на пример, најчесто присутна парола при организирањето на феминистичките протести и барања е онаа за "личното е политичко"); поимот на фрагментираност се манифестира преку настојувањата за раздвојување и одбивање на синтезата (паралогија, дисензус, Раскол) , додека непосредноста се очитува во барањата на новите општествени движења кои инсистираат на моментално (надвор од вообичаените, системски процедури) исполнување на истите (живот "овде и сега"), но исто така и во важноста на настанот (спектакл) односно на структурирањето на протестните манифестации.

Во тој контекст, Х.В. де Ло им припишува на новите општествени движења и значење за афирмација на (претпоставената) општа деканонизација на културата, демистификација на знаењето и епистемологијата (недоверба кон големите, мета-приказни). Интересно е што теоретската координација помеѓу концептот на постмодерното општество, и концептот на постиндустриското општество и новите општествени движења како негов доминантен колективен субјект (иако во овој дискурс се негира воопшто и можноста за колективен субјективитет) е експлицитно присутна во делата на еден од најпознатите теоретичари на постиндустриското општество-А. Турен. Така, тој пишува ⁽⁸⁷⁾ Дека работничкото

движење, било можно единствено во индустриското општество (кое наводно веќе не постои бидејќи е супституирано со постиндустриското општество), додека неговото место и потенцијали во современите услови го превземаат новите општествени движења. Според овој теоретичар, тие се онаа локација во која се врши премин од акцијата за одбрана кон оспорување на политичкиот авторитет, како и од афирмирањето на идентитетот кон критика на односот на доминација и експлоатација. Меѓутоа, за разлика од Д. Бел (уште еден познат теоретичар-апологет на постиндустриското општество), А. Турен е повнимателен во своите генерални квалификации на овој претпоставен општествен систем. Имено, и покрај тоа што и овој истражувач истакнува дека реално е невозможна радикална опозиција на доцно-капиталистичкиот систем, тој сепак забележува дека и покрај тоа што постиндустриското општество е на повисоко ниво на економско-технолошки развој во споредба со индустриското (модерно) општество, тоа истовремено не е и ново општество и во поглед на зголемување на слободата и еднаквоста на неговите членови, примарно поради непобитниот факт дека односите на експлоатација не се напуштени туку напротив дури и се проширени со некои нови облици. ⁽⁸⁸⁾

Ова всушност е клучната теза за дефинитивно профилирање на заклучоци околу значењата и консеквенците содржани во концептите за постиндустриското општество и новите општествени движења ⁽⁸⁹⁾. Имено, новите општествени движења единствено го поместуваат тежинтето и начинот на артикулирање на контрадикциите помеѓу капиталистичката и работничката класа од детерминирачката сфера-онаа на производството-кон

сферите на културата, потрошувачката, проблемите со еколошката рамнотежа и некои други подрачја кои се последица токму од експлоатацијата во процесот на производство. Со тој процес на поместување и мистификација се маргинализира централната контрадикција од која произлегуваат и оние против кои се насочени протестите на новите општествени движења. Оттаму, релокацијата на суштинските односи и конфронтации го редуцира реалното значење и перспективи на новите општествени движења, како и на концепциите кои ги афирмираат. А. Турен укажува и на можностите за формирање на нов пристап кон анализата на новите општествени движења кој би се фундирал на учесниците и односите помеѓу субјектите кои го сочинуваат тоа движење, наместо вообичаените интерпретации преку абстракции на некој вид мета-општествен поредок а што од друга страна посредно ги третира мета-општествените интерпретации како неадекватни за оваа комплексна проблематика. На пример, и за А.Мелучи концептот за метафизички, есенцијалистички субјект (во негов вокабулар-актер) односно имплицитната онтолошка претпоставка за постоење на колективен субјект (актер) е неадекватен за анализа на современите општествени движења.⁽⁹⁰⁾

Овие аспекти на новите општествени движења можат да се определат и преку компарациите со политичките партии како класична форма на колективно организирање. Така, новите општествени движења во споредба со политичките партии се пошироки и помасовни (тоа важи барем за некои од нив) главно како последица на јасно изразените барања за поголеми општествени промени (на пример, партиите го јакнат доминантниот систем дури и кога се во опозиција); немаат цврста

и структурирана организација, припадноста е флексибилна и повремена, идеологијата е хетерогена и непостојана, отсутствуваат процедури во раководењето и конечно, лесно се забележуваат различните методи на делување помеѓу овие две форми на колективно организирање. Во таа смисла, други значајни карактеристики на новите општествени движења се и принципот на идентитетот, принципот на спротивност и принципот на тоталитет (или, со други зборови, во име на кого, против кого, и на крај, на кој терен).⁽⁹¹⁾ Еволуцијата на свеста и субјективниот ангажман се рефлектира во развојниот процес кој започнува со одбрана на субјективитетот, преку оспорување на власта воопшто, се до афирмација на сопствениот облик на идентитет и протест против односот на доминација. Доминантна тенденција на субјективен план е обидот преку партиципација во одредено општествено движење да се афирмира личниот живот, дневното доживување и искуство, преферирање на емотивноста наспроти неприфатливите облици на рационалност кои ја структурираат реалноста, итн.

Од овие причини, сосема е легитимно разликувањето помеѓу структуралните фактори (контрадикциите присутни во доцно-капиталистичкиот систем) и субјективните фактори (претходно споменатите постмодерни или постматеријалистички вредносни системи-сфатено во условна смисла на изразот) како модели за интегрална интерпретација на новите општествени движења (секако, со преференца во полза на објективните, структурални причини за нивната појава и развојот). Позната е Хабермасовата теза дека новите општествени движења и конфликти се појавуваат на допирната точка помеѓу системот и светот на животот, односно

настануваат на линијата на спојот помеѓу системот и светот на животот.⁽⁹²⁾ Помеѓу другото, тој го потенцира и новиот (барем на појавно ниво) карактер на општествените судири и преминот од "старата политика" која е концентрирана околу економските теми и класната структура на општеството, и "новата политика" која ги промовира темите на квалитетот на животот, реализирање на субјективитетот итн. Истовремено, овие анализи упатуваат и на заклучокот кој експлицитно и е формулиран кај споменатиот современ марксист, и кој се однесува на отстапување на современите конфликтни ситуации внатре системот од обрасците на веќе институционализираните (во доцниот капитализам) судири, најчесто како реакција против односите на експлоатација. Во тој контекст, Ц. Косн укажува дека современите општествени системи се диференцирани во редица потсистеми, па оттаму општествената акција (и во тие рамки новите општествени движења) е детерминирана од најразлични причини (мотиви)⁽⁹³⁾. Генерално, според овој пристап, консеквенците од појавата и евидентниот развој на новите општествени движења за современата марксистичка теорија се лоцирани на две нивоа: покрај идентификацијата на структуралните противречности и нивното перманентно интензивирање, и правците на развој на оваа криза, уште поголемо значење има анализата на сепак (иако во мал број) присутните можности и критички потенцијали на новите општествени движења.

Меѓутоа, за разлика од Ц. Косн, еден од најжестоките марксистички критичари на дискурсот за новите општествени движења-Д.Плотке⁽⁹⁴⁾ пишува дека дескрипциите кои ги промовира овој дискурс во суштина се втемелени на погрешни па

и бесмислени претпоставки. Оваа своја теза тој ја изведува поттикнат од пренагласувањето на иновацискиот допринос и можностите кои произлегуваат со самото формирање на новите општествени движења-со што во ист момент се мистифицира и занемарува значењето на класната борба-но и поради селективното и тенденциозно опишување на новите цели (во смисла на игнорирање на реалните појави на некои ретроградни процеси поттикнати и содржани во некои нови општествени движења), но исто така и поради предимензионирањето на нивната специфичност во однос на конвенционалните облици и процедури на политиката. Всушност, овој современ марксист аргументирано покажува дека токму клучната нормативна и стратешка теза на новите општествени движења (односно на дискурсот кој ги афирмира) а тоа е потценувањето на политичкиот ангажман во системот во корист на некои маргинални обиди за модификации на микро план, од секој аспект е неприфатливо (не само) за современиот марксизам.

И при аналитичкиот пристап кон дискурсот на новите општествени движења лесно се забележуваат дијаметрално спротивставените идеи на постмодернизмот и оние на современиот марксизам како и различната аргументативна основа. Компатибилноста на концепцијата која има позитивно-афирмативен однос кон новите општествени движења со онаа на постмодернизмот доведува до легитимност на заклучокот дека тие се трансферираат во отворена апологија на овој дискурс односно се операционализираат заради критички проекти против модернизмот, индустриското општество и марксизмот (односно современиот марксизам). Фактот дека новите општествени

движења имаат воспоставено специфична основа во реалните констелации на современите општества (барем во голем дел од нив) и тоа кај релативно определени структури од населението но сепак во најголем број припадници на работничката класа сугерира дека внатре овој феномен се присутни и некои значења кои се покажуваат во рамките на продлабочена анализа-како значајни за аспектите на современиот марксизам. Имено, отворената артикулација на отпор кон доцно-капиталистичкото општество-со сите механизми кои се практикуваат во овој експлоататорски систем-но и успехот при временски ургентното организирање на протестните манифестации (без разлика на конкретната мотивација за истата) е добар показател за актуелноста на одредени проблеми кои непосредно влијаат, во негативна смисла, главно на работничката класа но, во уште поголем обем, и за моделите преку кои е воопшто можно организирањето на акција насочена против одредени потсистеми на современите, комплексно структурирани општества. Клучниот проблем со новите општествени движења и дискурсот кој нив теоретски ги осмислува и анализира е строгата ограниченост единствено на конкретните настани и одлуки кои се негираат со нив но и (што е најбитно од аспект на современата марксистичка критика на овој дискурс) на нивното инфантилно концентрирање па и опседнатост со последиците. За разлика од постапката на концептуализација инхерентна на автентичен критички дискурс, новите општествени движења односно постмодернизмот се задржуваат единствено на појавното (феноменалното, ефемерното); без анализа на суштинските причини кои ги овозможиле конкретните поводи (мотивацијата) за протестите на

новите општествени движења. Се разбира, без оглед на привидната хетерогеност на појавите односно причините за настанокот на новите општествени движења, главна (ако не и единствена) причина за сите негативни последици во општеството е - доцниот капитализам.

IV. ПОСТМОДЕРНИЗМОТ И/ИЛИ МАРКСИЗМОТ

Иако и во текот на досегашното истражување често беа присутни контекстите во кои различните позиции на овие теории доаѓаа до израз, ова завршно поглавје непосредно ги соочува клучните тези на постмодернизмот со оние презентирани од страна на современиот марксизам. Додека претходните укажувања на овие разлики, кои често добиваат облик и на радикални спротивставувања помеѓу нив, најчесто беа имплицитно содржани во предложените анализи, централна задача која треба да се оствари на наредните страници е артикулација на овој генерално дисјунктивен однос помеѓу постмодернизмот и марксистичката теорија (или попрецизно, современата марксистичка теорија). Според аргументите кои се во прилог на ова тврдење, инаку денес присутна како доминантна тенденција при проектите за интерпретирање на нивниот взаемен однос, реализацијата на оваа цел на најдобар начин може да се изврши доколку во преден план се стави односот модернизам-марксизам-постмодернизам, односно со интерпретација на компликуваниот однос помеѓу постмодернизмот и доцниот капитализам. Според наше мислење,

овие интерпретативни пунктови ја рефлектираат состојбата во која се наоѓаат овие теории по критичката и консеквентна анализа на нивните основни ставови. Бројни се причините кои водат кон избор на овие теми за интерпретација на постмодернизмот и современиот марксизам, односно на нивните односи. На пример, во случајот со постмодернизмот едноставно мора да се забележи дека овој теоретски проект она што го содржи во самата своја терминологичка конструкција го претпоставува но истовремено на критички начин и го интегрира во своите, условно кажано, премиси на теоретското мислење. Со непосредното стапување во однос кон проектот на модерната, и тоа на максимално критички начин, постмодернизмот веднаш се конфронтира со аргументациите обликувани преку редица грандиозни теоретски ориентации кои во принцип го афирмираат модернизмот и неговите парадигми. Меѓутоа, симпатично е што дискурсот на постмодернизмот го конципира својот критички однос кон модернизмот преку значителни и евидентни редукции на автентичните содржини и значења односно преку деформации на принципите кои го дефинираат овој проект. Ситуирајќи го модернизмот во своите специфични контексти на интерпретација и правејќи отворен обид за девалвација па и целосна делегитимација на клучните модернистички принципи, овој дискурс имплицира пристапот кон него да биде примарно втемелен на презентација на објективните процеси и структура на мислење карактеристична за модерната епоха. Инаку, споменатата процедура на постмодернизмот во врска со модернизмот и неговите парадигми е карактеристична како за

спигоните на Ж.Ф.Лиотар така (иа дури и во поголем обем) и за самиот филозофски основач на постмодернизмот.

Како пример за еден коректен однос и продуктивна дискусија за (кон) позитивните но и негативни аспекти и практични последици на модернизмот во првиот дел од ова поглавје ја истакнавме полемиката помеѓу М.Берман и П.Андерсон. Значајно е што ставовите на овие теоретичари на егземпларен начин ја сумираат содржината на доминантните принципи на овој временски период концептуализиран на теоретско ниво. Во таа смисла, во првиот дел се претставени истовремено и најзначајните посенти кои произлегуваат од позицијата која има генерално афирмативен однос кон позитивните консеквенци и принципи на модерната(односно модернизмот). Во тој контекст, значајно е да се истакне дека самонадминувањето и континуираниот (прогресивен) развој е основна карактеристика на модернизмот, со што на синтетизиран начин се експлицираат суштинските причини за актуелноста (релевантноста) на овој модел на мислење, а во ист момент се воспоставува и базичната аргументација против постмодернистичкото негирање на валидноста на овој дискурс.

Поврзувањето на првиот дел од ова поглавје со следниот- "постмодернизмот и доцниот капитализам" е извршено примарно со презентираниот инстанца за анализа на постмодернистичкиот проект која има функција на перманентен излезен пункт за легитимирање на аналитичките постапки обликувани како критика на централните ставови на постмодернизмот. Во овој дел конечно се радикализирани главните линии по кои се врши исклучувањето на марксизмот (современиот марксизам) со

постмодернизмот односно на постмодернизмот со марксизмот (современиот марксизам). Додека сите претходно извршени анализи главно укажуваа и наговестуваа на овие заклучоци, на ова место директно се изнесени неколку тези кои, според наше уверување, се проследени со доволен број на аргументи и плаузибилни синтези кои ги потврдуваат. Помеѓу другото, ставовите во тој дел недвосмислено сугерираат дека проектот за интерпретација на постмодернистичката теорија мора да земе во обзир неколку факти кои иако се суптилно посредувани сепак, по упорна и консеквентна критика на суштинските значења на постмодернизмот, се манифестираат на релативно прецизен начин. Со своето значење се истакнуваат оние кои се конципирани како (повеќе или помалку) директна поддршка и афирмација на она што претпоставено би можело да се конструира и именува како теорија на доцниот капитализам. Покрај површната апологија на системот на доцниот капитализам, која е евидентна и всушност не провоцира детална анализа, во постмодернизмот е содржана една димензија која преку крајно комплексни посредувања и влијанија врши многу позначајна функција во смисла на суптилна но дотолку повеќе и длабинска афирмација на овој експлоататорски систем. Имено, доколку со неколку обопштувања и внимателни реконструкции на претпоставките врз кои е изградена структурата на мислење и рецепција на постмодернистичкиот дискурс најпрвин оваа позиција се инкорпорира во поширокиот контекст на теоријата на доцниот капитализам а потоа се компарира преку критичка инстанца на современиот марксизам со темелните цели и методи на апологетиката на споменатиот систем, транспарентно доаѓаат до

израз компатибилноста и взаемната позитивна интеракција помеѓу овие два проекта. Она што е идентично во овие модели на мислење е самата гносеолошка структура, односно перцепцијата на реалноста, како на субјективно ниво така и во смисла на колективната свест (а кон која се има амбиција да се поттикне процесот на нејзина универзална имплементација) продуцирана преку овие дискурси. Во овој контекст, инструктивен е изразот употребен од страна на Ж.Ф.Лиотар-"капитализмот во неговата постмодерна фаза" односно она што би можело да се означи како "постмодерен капитализам". Клучната претпоставка во овој израз, кој сосема коректно се третира како став кој е рефлексивна на најдлабоките интенции на постмодернизмот барем во овие аспекти, прецизно упатува на претходно споменатиот контекст на анализа. Иако без експлицитни задржувања на овие терминологички преференци, Лиотаровите анализи кон овие проблеми недвосмислено се покажуваат како генерални апологии првенствено на системот на мислење во кој доминантно место зазема уверувањето за реалната непроменливост на доцниот капитализам. Свкупниот процес на концептуализирање се засновува и во крајна линија е определен од оваа претпоставка, а која претпоставка, од друга страна, е токму онаа кон која се концентрирани клучните критики на современиот марксистички дискурс. Врз основа на некои комплексно спроведени анализи на истакнатите современи марксистички, презентирани заклучоци во ова поглавје се конципирани адекватно на перформансите присутни кај претставниците на постмодернистичката теорија. На пример, според Ф.Џејмсон, постмодернизмот како концепт се структурира непосредно преку акти кои парадоксално, во

подоцнежните свои тези, жестоко ги негира-посебно во смисла на нивниот легитимитет. Централен аргумент за докажување на оваа критичка оценка е периодизирачката хипотеза на оваа теорија. Како што беше истакнато и во другите поглавја, постмодернизмот практично прави импозантно прикривање на објективните разлики при проектирањето на историските периоди. Кога станува збор за модерната тоа се однесува главно на фалсификувањето на автентичните значења и принципи кои го претставуваат овој период; додека во случајот со сопственото втемелување тоа добива димензија на промовирање на масивна хомогеност на реално не-хомогени феномени.⁽⁹⁵⁾ Внимателното, упорно и пред се консеквентно истражување на постмодернизмот резултира со демистификација на идеите и претпоставките кои се употребуваат како специфични инструменти за анализите превземени од страна на застапниците на овој дискурс. Во овој контекст, лесно може да се забележат негациите на некои веќе етаблирани и историски создадени модели за размислување и пристап кон реалноста.

Освен порекнувањето на аналитичката вредност на моделот (дистинкцијата) помеѓу внатрешното и надворешното, постмодернистичкиот дискурс експлицитно ја отфрлува употребата на дијалектичкиот модел на суштина и појава, Фројдовскиот модел на латентно и манифестно, егзистенцијалниот модел на автентичност и неавтентичност, и семиотичката опозиција означител-означено⁽⁹⁶⁾. Меѓутоа, што е уште поиндикативно, овој дискурс споменатите модели не ги супституира со свои адекватни предлози и формули; се разбира, со оглед на фактот дека она што неодредено е назначено како

текстуални игри т.е. интертекстуалност не може да се смета за сериозно пополнување на празнината која настанува по овие фронтални отфрлувања на познатите модели. Сето она што во рамките на постмодернистичкиот дискурс се определува како веќе присутно во современоста, без разлика дали се работи за непостоење на работничката класа или за делегитимитетот на метафизиката и модернистичките принципи за анализи на реалитетот, на мошне едноставен но апсолутно релевантен начин може да се демантира преку обична емпириска опсервација на истата теоретска и општествено-политичка реалност кон крајот на овој милениум. Уште повеќе, таа противаргументација на нереалистичните претпоставки на постмодернизмот квантитативно се зголемува (и квалитативно се засилува) преку вовлекувањето на дискурсот на современиот марксизам, со што конечно се овозможува целосна критичка инстанца која е употреблива при систематските интерпретации на постмодернизмот.

Третиот и последен дел од ова поглавје, што значи и на докторската дисертација "постмодернизмот и марксизмот", како што впрочем е и вообичасна практика, до максимум ги радикализира заклучоците и завршните оценки во врска со предметот на истражувањето. Во таа смисла, самиот наслов на овој дел-"современиот марксизам како мета-приказна" веднаш го изразува тој стремеж. Така, концепцијата дека метаприказните сеуште имаат апсолутен легитимитет иако суштински не е изградена како контра-пункт на постмодернистичкиот став за смртта на мета-приказните сепак недвосмислено значи и експлицитно негирање на оправданоста на оваа

постмодернистичка претпоставка (теза). Според наше уверување, продуктивен контекст за завршни заклучоци околу односот на постмодернизмот и марксизмот (современиот марксизам) е во дискурсот на современиот марксизам да се селектираат и потенцираат токму оние елементи кои него го обликуваат, на специфично ниво, и како мета-приказна. Со овој акт, кој секако е аргументиран со доволно факти, на најдобар можен начин се поместува во прв план исклучивоста помеѓу овие две теории.

IV.1. МОДЕРНИЗАМ, МАРКСИЗАМ, ПОСТМОДЕРНИЗАМ

Интенциите и пресвртот на аналитичката процедура кон прашањата и проблемите поврзани со значењата, содржината и можните определби на модерната односно модернизмот не се ексклузивно привилегирани за постмодернистичкиот дискурс. Уште повеќе, постмодернизмот оперира со мошне редуцирани податоци и интерпретации за модернизмот, кои потоа се селектираат според приоритетите на предметната критика и принципите кои раководат со истата. Карактеристичните методски постапки за постмодернизмот и во овој аспект на теоријата резултираат со некритичко акцентирање на сопствениот проект за глобална (ре)интерпретација на смислата и релевантноста на модернизмот. Игнорирајќи ги фактите за релативно постојаната отвореност и продуктивна дискусија околу

темата модерна-модернизам и автентичноста на нејзиниот проект, постмодернистичкиот дискурс во прв план полемизира со некои первертирани концепции и наизнаки за суштината на оваа епоха и теоретски модел. Имено, објективно постулираната анализа недвосмислено покажува дека потенцијалите на модерната и модернизмот се предмет на перманентен научен интерес на крајно различни теоретски ориентации од кои, како исклучителни во поглед на валидноста за оваа тема, се истакнуваат оние на марксизмот, во сите стадиуми на неговиот развој. Иако овие дискусии се развиваат без помпезност и на помалку провокативен начин од оној на постмодернизмот, тоа секако не имплицира и помала теоретска релевантност на резултатите од овие систематски а сепак помалку познати анализи, посебно ако се има предвид фактот дека токму современиот марксизам на овој круг на прашања му придава оригинални, специфични димензии кои ја репрезентираат суштината на овој предмет. Интерпретацијата на модернизмот дополнително се компликува со податокот кој неопитно докажува дека генерално во постмодернистичката филозофија е постулирана идентификација на марксизмот и модернизмот, а кој модернизам, како што е познато, е предмет на жестока критика на овој дискурс. Со тоа на индиректен начин се критикуваат и принципите на марксизмот, со превидување и маргинализирање на автономната интерпретација на модернизмот од страна на марксизмот односно современиот марксизам. Имено, како што подоцна ќе биде и подетално елаборирано, и марксизмот (во тие рамки посебно современиот марксизам) има редица критички опсервации кон некои феномени на модерната епоха односно кон некои аспекти на модернизмот. Меѓутоа, за разлика

од постмодернизмот, овој дискурс има теоретски сензибилитет и за позитивните, конечно и непроменливите принципи на мислење артикулирани преку значенскиот систем на модернизмот. Илустративен пример во оваа смисла е крајно некритичкото па дури и априорно негирање на просветителството, што имплицитно значи, помеѓу останатото, и негирање на поимот хуманизам, сфатен во изворна смисла како стремеж кон (историски) прогрес во сите димензии на општеството. Во овој контекст, концизната определба на позицијата на марксизмот (современиот марксизам) се однесува на неговите иманентни интенции на специфичен начин да се приспираат негативните последици и границите на модернизмот но истовремено проследено и со континуирана афирмација на неговите клучни принципи. Комплексното прашање за марксизмот како најзначаен принцип на мислење и теоретска ориентација-па дури и парадигма (што, се разбира, може да важи единствено за автентичните значења) на модерната-истовремено во директна инстанца е зависно од постмодернистичките тези за модерната т.е. модернизмот, со што се мултиплицира нелегитимноста и неконзистентноста на целата постапка. Евидентноста на овој заклучок произлегува од овие примарни диференцијации и определби содржани генерално во постмодернистичкиот дискурс, додека во случајот со филозофскиот промотор на овој концепт-Ж.Ф.Лиотар -ќе ја наведеме оценката на еден темелен истражувач на овој компликуван однос, која, според нашето уверување, е транспарентен израз на дефинитивните заклучоци кон прашањето кое претходно беше наведено. Така. Лиотаровиот однос кон модернизмот, како што пишува Џ.Ватимо, е премногу

катастрофичен, исполнет со голема доза на игнорирање на присутните и евидентни развојни потенцијали и принципи т.е. воопшто на оној т.н. "патос" карактеристичен за теоретичарите од оваа епоха. Меѓутоа, пред преминот кон подетална експликација и на овие релации (помеѓу постмодернизмот и модернизмот односно, попрецизно формулирано, помеѓу постмодернистичката рецепција на модернизмот и самиот модернизам) значајно е поблиску да се назначат основните интеракции помеѓу марксизмот (современиот марксизам) и модернизмот. Во тој контекст, од клучно значење за дефинирање на генералниот однос помеѓу марксизмот и модернизмот се истражувањата на современиот марксист М. Берман кој на експлицитен начин и потполно адекватно за овој однос го одредува епистемолошкото CREDO на неговиот критички проект. Имено, целта околу која се концентрираат неговите анализи е токму марксистичкото разбирање на модернизмот, односно, да се послужиме со неговата терминологија, "помирување" помеѓу марксизмот и модернизмот.⁽⁹⁷⁾ Врз основа на резултатите кои произлегуваат од истражувањата на модерните (модернистичките) теоретичари-меѓу кои и оние на К.Маркс-М. Берман ја промовира тезата дека модерниот живот претставува кохерентна целина односно единство на животот и искуството (теза која, покрај другото, е и во директна конфронтација со постмодернистичките тврдења за диференцираните сфери на животот и наводната потреба за изолирани рефлексии на практичните акти-во крајна инстанца, тоа се однесува и на инсистирањето на т.н. мали приказни и нивното структурирање, како и теоретско оправдување, на субјективните модели на животот и неговата

рецепција). Овој теоретичар смета дека познатата реченица на К.Маркс од "манифест на комунистичката партија" - "се што е цврсто и вкоренето се претвора во чад"-која реченица ја поместува и за наслов на својата студија за овој несомнено исклучително значаен комплекс на прашања, е сублимиран израз на автентичните принципи на модернизмот и во таа смисла модерната епоха, а за која Берман експлицитно тврди дека е сеуште актуелна односно дека сме (сеуште) во неа (модернизмот, според него, е реализам на нашето време). Аргументите за овие тези се втемелени на економски, политички и филозофски анализи преку кои се интерпретира оваа епоха односно овој процес на модернизација, или, со други зборови, неговата аргументација ги содржи сите овие аспекти. Во овој контекст, доминантно место има неговото тврдење дека процесот на модернизација и неговите главни детерминанти-светскиот пазар,развој на комуникациите, централизација и рационализација на производството во високоавтоматизирани производствени погони, концентрацијата на капиталот и негова интернационализација (интересно е што и Ж.Ф.Лиотар ја забележува врската помеѓу моќта, знаењето и, на пример -ИБМ, но секако, овие факти тој ги интерпретира како реални показатели за постмодерната состојба)-се присутни и во нашата современост, тие се реалноста кон крајот на овој милениум. Сепак, иако се мошне провокативни и интересни, останатите анализи и придружната аргументација кои М.Берман ги превзема во оваа студија не се од толку битно значење за контекстите кои ги поставивме во ова истражување, уште повеќе што главно сите тие се всушност изведени ставови од концептите кои накратко ги

претставивме. Битно е да се истакне дека и според овие параметри кои се содржани во определбите за модернизмот како континуиран процес кој трае до денешни дни, работничката класа се покажува како клучен па дури и единствен колективен субјект преку кој би се реализирале радикални промени и позитивно надминување на мноштвото негативни ефекти од капитализмот, односно на самиот доцно-капиталистички систем. Врз основа на Марковата теза за "модерното буржоаско општество" и неговиот проект за рационални корекции на сите негативни тенденции кои се појавуваат во процесот на развој на модерната, М.Берман укажува дека оваа епоха односно модернизмот е збир на повеќе противречни тенденции а кои овој познат современ марксист ги сумира под два егземпларни изрази-"сјај на модерната енергија и динамизмот од една, и "пустошот на модерната дезинтеграција и нихилизам", од друга страна.

Критичките набљудувања кон овие анализи и заклучоци на М.Берман кои, помеѓу другото транспарентно покажуваат дека не може да стане воопшто збор за некаква супституција на модернизмот со постмодернизам, не доаѓаат од страна на некои застапници на концептот за постмодернизмот, туку од страна на уште еден значаен претставник на современиот марксистички дискурс, со квалитативно поинаква аргументативна основа од онаа на постмодернистичкиот дискурс. П. Андерсон во својот текст "модерна и револуција" ⁽⁹⁸⁾ своите напори ги насочува кон докажување на претходно промовираниот став за наводно погрешното Берманово разбирање на суштината на модерната односно на процесите кои го карактеризираат модернизмот. Имено, Андерсон пишува дека концептот за модерната епоха

како кохерентна целина подразбира настани ситуирани во пократки временски периоди кои сепак не се поврзани меѓусебно односно се (внатре себе) хетерогени-наспроти Бермановата определба за перцепција која открива хомогено (историско)време на модерната (поточно модернизмот). Главната причина за оправданоста на ова тврдење П.Андерсон ја лоцира во својот специфичен третман на емпиriskите податоци кои покажуваат дека просторот на модерната е диференциран поради редица фактори кои го детерминираат, како што е, на пример, неопитниот факт за нееднаквоста на географската распространетост па и интензитет на карактеристичните, претходно споменати процеси на модерната-модернизмот (инаку, податоци кои апсолутно легитимно можат да се применат кога станува збор и за постмодернизмот). Оттука се наметнува уште еден заклучок-дека за систематска анализа на модерната (модернизмот) е неопходна и претпоставката за диференциран поим на историјата и темпоралноста. Модернизмот, сфатен во смисла на конкретен вокабулар за искуството на модерната епоха, на овој начин не поседува интерен (иманентен) принцип на промена-всушност, тој единствено се репродуцира. Меѓутоа, оваа теза на П.Андерсон, помеѓу другото, претпоставува и-да се послужиме со неговите зборови-дека револуцијата е моментален а не перманентен процес (или барем перманентно структурирана можност), што сепак подразбира негово мошне стриктно редуцирано, EO IPSO не и соопфатно значење на (поимот на) револуцијата. Од друга страна, неговото отфрлување на поимот на модерната односно модернизмот како инструмент за аналитички

проекти завршува со негација и на поимот на постмодерната односно постмодернизмот.

Во тој контекст, во својот одговор кон овој полемички текст на П. Андерсон, М. Берман конкретно го опишува неговиот модел за субјективна рецепција и мислење на модерната, што пак овозможува конципирање и на глобална дефиниција за модернизмот.⁽⁹⁹⁾ Да се биде модерен, како што пишува овој современ марксист, значи да се доживува својот личен но и својот општествен живот како џиновски вртлог; значи да се види својот свет во постојана дезинтеграција и обнова, мака и болка, неодреденост и противречност-да се биде дел од универзумот во кој се што е цврсто се топи. Субјективизирањето на модерните процеси подразбира застанување наспроти тој свет што модернизацијата го создава, како и артикулација на стремежот истиот да го направиме и сопствен: конечно, да се трансформираме во субјекти и објекти на светот, на модернизмот. Со други зборови, оваа конзистентна позиција-карактеристична за современиот марксизам-во поглед на генералниот третман на модерната и модернизмот, констатира дека оваа епоха е условена од индустриски, технолошки, научни итн. процеси кои континуирано и систематски ја креираат епистемолошката парадигма на модернизмот. Овие процеси се генератор како на општествените промени, проследени и со повремени негативни феномени, така и на индивидуалните трансформации на доживувањето на реалноста и субјективниот сензибилитет.

Оваа група на проблеми непосредно зависи од компликуваното прашање за модалитетите на односот помеѓу модерната (модернизмот) и постмодерната (постмодернизмот). Во

прв ред тоа значи констатирање на вклученоста на критичкиот однос кој постмодернизмот ги има кон истите принципи кои се предмет на критика, односно специфичниот облик на "паразитирање". Дуалитетот на критичкиот однос е детерминиран од зависноста и од поимот кој е предмет на критичка опсервација. Вирочем, самиот поим-израз постмодернизам сугерира дека истиот може да биде потполно разбирлив единствено под услов да се експлицираат значењата на поимот модернизам. Стриктната ограниченост на постмодернистичкиот дискурс посебно се рефлектира во оваа сложена ситуација.

Доминантна тенденција на она што вообичаено во современите дискусии околу овие несомнено значајни прашања се означува со пост-теории, од кои се истакнува-а на извесен начин и ги содржи останатите-токму постмодернизмот, е нивната потполно одредена идеолошка функција која, иако крајно комплексно посредувана, има за цел глобална (априорна) делегитимација на критички структурираните дискурси, како на пример критиката на капитализмот односно доцно-капиталистичкиот општествен систем. Инсистирањето на префиксот пост прецизно унатува на идејата дека повеќе го нема предметот на критиката или, во овој конкретен случај, дека го нема капитализмот. Постмодернизмот се обидува да го оправда заборавот на она што несомнено, за жал, сèште постои, како и да го трансцендира важењето на тие принципи кои го детерминираат општествено-политичкиот реалитет. Како што забележува и еден од најпознатите марксистички критичари на постмодернизмот-Ф.Џејмсон ⁽¹⁰⁰⁾. Нивната идеолошка мисија е доказот дека таа нова формација на општеството (тоа важи примарно за

т.н.постиндустриско односно постмодерно општество) повеќе не ги следи законите на класичниот капитализам т.е. приматот на индустриското производство и сеприсутноста на класните контрадикции; а што, во секој поглед, не продуцира релевантност и објективна применливост на така конципираните сознанија. Како што погоре веќе беше истакнато, мошне интересно е што во клучните дела на Ж.Ф.Лиотар ("постмодерна состојба" и постмодерна за деца") лесно се забележува неговата интенција за дистанцирање од подлабока експозиција на развојните перспективи кои принципите на модернизмот сеуште ги имаат ⁽¹⁰¹⁾. Што од друга страна резултира со значително симплифициран третман на некои специфични настани и знаци кои самиот филозофски промотор на постмодернизмот ги означува како парадигми на модерната односно модернизмот. Имено, помеѓу другите квалификации кои се сретнуваат во споменатите негови дела е и онаа која постмодерната ја перценира како дел од модерната, додека истовремено пишува и дека проектот на модерната (а постмодерната претходно е дефинирана како дел од оваа епоха) не е напуштен или заборавен, туку уништен преку симболот односно парадигмата за, да ја употребиме познатата синтагма на Ж.Ф. Лиотар, "трагичното недовршување" на модерната-Аушвиц. Експлицитно забележувајќи дека "тоа (Аушвиц-забеленика на Т.Науновски) е злосторството кое ја отвора постмодерноста" (навистина морбиден почеток за една епоха!), Лиотар всушност крајно погрешно го интерпретира овој ужасен факт и причините кои го овозможиле. Се разбира, Аушвиц во никој случај не е резултат од премногу ум и просветителство, туку напротив, е крајно директна последица на нивниот

недостаток. Амбивалентниот карактер на модерната е содржан во бескрајните можности за позитивен развој во сите сфери на општеството, од една страна, но во ист момент и објективна можност за манифестирање на различни деструктивни тенденции, фрагментирање на смислата, алиенацијата итн. Интересен пример за модернистичка критика на некои негативни тенденции во модернизмот претставува познатата студија "дијалектика на просветителството" од М.Хорхајмер и Т. Адорно.

Во таа смисла, М.Џеј пишува дека модерната во принцип е неисполнив проект; проект кој не може никогаш практично да се реализира ⁽¹⁰²⁾ за разлика од Ј. Хабермас, кој тврди дека модерната е незавршен проект, ⁽¹⁰³⁾ консеквентно и проект кој во принцип треба да се развива во позитивни насоки. Во овој контекст, амбицијата на модерната за надминување на сите облици на редуцирана рационалност кои се претставуваат како акти на самиот ум може да се идентификува и како историска надеж. ⁽¹⁰⁴⁾ Оттаму, модернизмот може да се дефинира и како автентична самоафирмација на умот, уште повеќе што оваа епоха не позајмува други критериуми и нормативи бидејќи нив иманентно ги содржи, повремено модифицирајќи ги според кумулативните сознанија.

На стриктно филозофско ниво, реконструкцијата на клучните принципи на модерната (модернизмот), како што впрочем произлегува и од истражувањата превземени од страна на најпознатиот современ марксистички критичар на постмодернизмот Ј. Хабермас-посебно во "филозофскиот дискурс на модерната" ⁽¹⁰⁵⁾. Покажува дека диференцирањето на науката, моралот и уметноста како дивергентни сфери кои треба да се

интегрираат, заседно со оние карактеристики кои М. Берман ги потенцира а кои Ј. Хабермас исто така ги вклучува во лепезата на доминантни принципи на модернизмот-како што е, на пример, присуството на радикализирана (само) свест која отскокнува од историската поврзаност и сукцесивност (патем, тоа е уште една од одредбите кои теоретичарите на постмодернистичкиот дискурс ги инкорпорираат во базичните декларации на своите проекти) а што од друга страна подразбира и реконструкција на "единството на умот",се оние клучни моменти во дискусијата околу модерната односно модернизмот. Во овој контекст станува појасно и разликувањето на поимот модерна од поимот модернизам, како и она помеѓу поимите постмодерна и постмодернизам-во прв ред оваа дистинкција се однесува на артикулирање на модус на мислење наспроти означување на феномени (реални или конструирани во теоретска смисла) кои ја репрезентираат основната референтна рамка на интерпретациите и концепциите⁽¹⁰⁶⁾.

Димензијата на историјата во овој контекст е интегрирана во тезите на модерната односно модернизмот кои, како што пишува. Т. Иглтон, е помалку одредена културна практика или историски период кој може да се надмине или асимилира, а повеќе одредена форма на перманентна онтолошка можност за укинување на самите можности за такви историски периодизации, во суштина безвремен гест кој ги делегитимира сите линеарни категоризации и периодизации ⁽¹⁰⁷⁾. уште повеќе поради фактот кој непобитно докажува дека модернизмот не постои во исто време и ист простор:историјата и модерната се лоцирани на различни онтолошки позиции. Процесите на деформација на

модерната односно на принципите на модернизмот, кои кулминираат-секако, во негативна смисла-со Аушвиц, наложуваат неосложна реконструкција на автентичните принципи на модернизмот, како единствено решение за надминување на таквите негативни ефекти и процеси (самонадминувањето е клучен иманентен принцип на модернизмот). Парадигма на модерната е создавање на реалност непосредувана со историјата и со баластот на антипросветителските тенденции:а критичкото надминување на противречностите на модерната епоха подразбира задржување на прогресивните, просветителски концепти на модернизмот.

IV.2.ПОСТМОДЕРНИЗМОТ И ДОЦНИОТ КАПИТАЛИЗАМ

Непосредната теоретска интерактивност помеѓу постмодернизмот и апологетските дискурси за доцниот капитализам, и покрај фактот дека мошне брзо -практично паралелно-е рационализирана со развитокот на овие концепти, не претставува некој облик на екстерна, POST HOC концептуализација која би била подложена на критика во смисла на преиспитување на легитимноста на таквите акти. Напротив, оваа компатибилност или, подобро кажано, дури и взаемно дополнување на аспектите на овие теоретски проекти е

системски етаблирана во клучните интенции и идеолошко постулирани цели на овие две современи теории. Иако различни по природа, каузалитетот на овие концепти, во контекст на нивната објективна втемеленост, има многу идентични димензии- нивната реконструкција транспарентно ја покажува сличната идеолошка позадина. Меѓутоа, критичката анализа лесно го забележува местото каде што таа дивергентно се раздвојува, од која постапка консеквентно се задржува и релативната диференцираност помеѓу заклучоците и вредносните судови за овие теории. Имено, додека теоријата која позитивно го валоризира системот на доцниот капитализам-со сиот плуралитет на димензии содржани во него-несомнено е втемелена на објективните, емпириски показатели или, со други зборови, на реалноста (без оглед на проблематичноста на нејзините оценки и сите изведени тези), во случајот со постмодернизмот-посебно на оние аспекти кои деклинираат кон општествено-политичките контексти на рецепција-оваа констатација би била непродуктивна па дури и погрешна. И покрај сите стремежи на овој дискурс содржани внатре самата структурираност и поставеност на комплексот клучни концепти, постмодернизмот е теорија која не е (критичка)рационализација, концептуализација или сложен облик на рефлексija на реалноста кон крајот на овој милениум. Како што веќе беше покажано во досегашните анализи на оваа докторска дисертација,критичката елаборација недвосмислено потврдува дека интерпретативните проекти на постмодернистичкиот дискурс прават значителна редукција на автентичните значења на конкретните феномени, релоцирајќи ги внатре своите однапред концептуализирани параметри за анализа

и вредносни просудувања. Оттука, наспроти декларативните и најчесто крајно некритички апологии на сопственото место во плуралитетот на современите теории, како и на капацитетите содржани во тој дискурс, систематската елаборација и критичката (ре)валоризација на постмодернизмот резултираат со заклучоци кои генерално покажуваат дека овој теоретски проект не е употреблив за адекватна интерпретација на реалитетот а посебно не на општествено-политичкиот реалитет.

Сепак, релевантните прашања сврзани со непосредното проникнување во сложениот однос помеѓу постмодернизмот и апологетските теории за доцниот капитализам во себе ги вклучуваат повеќето суштински контексти за пристап и систематска експозиција на интегралниот проект на постмодернизмот, односно и за останатите аспекти и тези на овој дискурс. Како што забележува Ф.Џејмсон ⁽¹⁰⁸⁾. Прашањата кои се однесуваат на проблемот околу реалното постоење на постмодернизмот односно на постмодерната епоха, како и оние за темелните карактеристики, употребливоста на самиот поим-израз итн. подразбираат аспекти кои во ист момент се и политички, уште повеќе поради фактот што односот кон историјата и општеството се вклучени во самата концептуална основа на постмодернизмот. Како што споменавме и во претходните поглавја, една значајна група на ставови содржани во клучните дела на Ж. Ф.Лиотар ("постмодерна состојба" и "постмодерна за деца") ја конципираат постмодерната како нова епоха, како ново поместување на темпоралитетот продуцирано преку поместувањата во општеството и рецепцијата на историјата. Познато е дека постмодернизмот е промовиран како теорија која

на адекватен начин ја разработува суштината и резултатите од реалните случувања и факти.

Во таа смисла, како мошне значајно за овој комплекс на ставови се покажува едно место во "постмодерна за деца", каде што Ж.Ф.Лиотар го споменува изразот "капитализмот во неговата постмодерна фаза". Внимателното истражување на претпоставките содржани во овој израз веднаш покажува дека тој е експлицитна манифестација на веќе наведената компатибилност, всушност взаемни дополнувања помеѓу постмодернизмот и теориите кои го глорификуваат доцниот капитализам. Уште повеќе, овој факт имплицира и заклучок кој, симплифицирано изразен, значи дека аргументативната основа на постмодернистичкиот дискурс имплицитно ја постулира, помеѓу другото, и афирмацијата на системот на доцниот капитализам, односно оправдувањето на структуралните противречности на ова општество. Тоа уште еднаш во прв план го истакнува мислењето дека клучен проблем со сите нови (барем во интенција)означувања или концепции со кои се интерпретира современоста е нивниот легитимитет, посебно кога во прашање е употребата на изразот "постмодерен капитализам". Супституирањето на инаку веќе широко прифатениот, етаблиран израз "доцен капитализам" со оваа нова дефиниција во дискурсот на постмодернизмот, е аргумент повеќе дека инсистирањето на епохален прекин-и на ниво на теорија- е некритичка амбиција која доследно не се спроведува ниту кај нејзиниот филозофски промотор.

Имено, иако некои знаци во делата на Ж.Ф.Лиотар изгледаат како формулации за можни нацрти за некакви

конкретни и релативно нови облици на рецепција на општествено-политичката проблематика, со самото прифаќање на поимот капитализам и негово интегрирање во постмодернизмот се појавува уште една (само)контрадикторност внатре овој дискурс. Секако, тоа во прв ред се однесува на често истакнуваната амбиција за потполно нов, интегрален теоретски проект кој се конципира надвор од дотогашните модели на мислење и воопшто од теоретската традиција во однос на оние проблеми кои се третираат во рамките на овој дискурс. Наспроти постмодерна концепција за општеството (овде се претпоставува дека таа е можна барем на апстрактно ниво, што сепак е многу проблематична претпоставка) со сиот концептуален и терминологички апарат применет врз овој комплексен проблем, Ж.Ф.Лиотар и повеќето застапници на овој дискурс некритички го прифаќаат и употребуваат концептот за доцниот капитализам, внесувајќи единствено некои незначителни дополнувања превземени по селективно извршени микро-анализи од своите аспекти на рецепција на конкретни општествени феномени. Уште повеќе, евидентна е онаа "црвена нишка" која се провлекува во овој дискурс и која, најчесто имплицитно, има афирмативен ако не и директно апологетски однос кон системот на доцниот капитализам.

Концепциите кои претпоставуваат создавање на нова епоха, настануваат-повторно да го парафразираме П. Бергер ⁽¹⁰⁹⁾. Пред да биде и воопшто поставено (што значи и без барем некои дефинитивни решенија за извесни аспекти) прашањето колку се битни и од каков квалитет се реалните промени во некои сфери на општеството, и дали тие поттикнуваат теоретско воспоставување

на нови епохални, темпорални граници. Дополнителен аргумент во оваа смисла е и тоа што постмодернизмот, како примарно академски и високоинтелектуализиран концепт (разбирлив единствено внатре сопствените контексти), само апстрактно именува нова епоха, без конкретни анализи неопходни за ваквите типови на теорија, кои безусловно претендираат на интегралност. Во таа тенденција е инкорпорирано честото повторување на извесни контрадикции на тој контекст, претходниот временски период (модерната), проследени со игнорирање на потенцијалите и развојните можности на теоретските парадигми содржани во епохата на која се однесува нивниот проект за надминување. "Капитализмот во неговата постмодерна фаза" имплицитно сугерира, помеѓу другото, и дека се претпоставува радикална трансформација на севкупниот комплекс на општествени потсистеми кои всушност го детерминираат општеството, односно дека капитализмот се адаптира кон препознаените постмодерни феномени. Иако оваа констатација на објективно извршената анализа кога станува збор за односот на постмодернизмот кон системот на доцниот капитализам делумно претставува уште една неконзистентност помеѓу елементарните концепти на овој дискурс, од уште поголемо значење е откривањето на посредните импликации од претходно наведените ставови.

Во прашање е проблемот на интерпретацијата која од една страна го интегрира автономниот концепт за доцниот капитализам, а од друга интенцијата да промовира системска компатибилност помеѓу овие дискурси. Доколку претпоставената модификација на реалните феномени во општествата кон крајот на овој век претставуваат нивна верификација како постмодерни,

погоре споменатиот израз на Ж.Ф. Лиотар "капитализмот во неговата постмодерна фаза" значи дека сепак не е извршено поместување и на структурата на самиот капитализам.

Обичната замена на теза продуцира прифатлива аргументативна основа според која токму постмодернизмот е (евентуално) нова етапа во развојот на капитализмот, но во контекст на начинот на анализа карактеристичен за овој дискурс. Уште позначаен недостаток на постмодернизмот во овој поглед е одбегнувањето на фундаменталното прашање, присутно секогаш кога станува збор за поимот капитализам и можностите за негово надминување односно заменување со друг поим преку кој ќе се пристапи кон критичка анализа на општествените феномени, потсистеми или воопшто кон проблемот на општеството-економските, технолошките, политичките итн. трансформации присутни како резултат од историскиот развој односно кон крајот на овој век можат да се компарираат со истите од крајот на минатиот век (и оттаму да се извлекуваат заклучоци за карактерот и степенот на промените) но факт е дека доминантниот-а можеби и единствено релевантниот колективен-начин на производство односно системот на експлоатација е ист, и тогаш и во денешни дни: приватно присвојување на колективно произведениот вишок на вредност. ⁽¹¹⁰⁾ Од тие причини, квалификувањето на постмодернизмот како историски оригинална теорија т.е. како нова епоха по модерната имплицитно наложува и успешно извршување на задачата да се афирмира (примарно концептуално) суштинска, структурална различност во однос на современиот облик на развој на капиталистичкиот општествен систем-доцниот капитализам.

Наспроти тоа, погоре посочената контрадикторност произлегува најмногу од фактот дека постмодернизмот го претпоставува капитализмот, што експлицитно е формулирано во повеќезначниот израз на Ж.Ф. Лиотар во "постмодерна за деца" - "капитализмот во неговата постмодерна фаза". Останатите аспекти на постмодернизмот во оваа димензија се условени од претходно споменатите претпоставки за некаква нова формација на општеството, но која формација сепак функционира врз основа на старите капиталистички принципи и структурни противречности. Во својот познат текст "постмодернизам или културна логика на доцниот капитализам" ⁽¹¹¹⁾ Ф.Џејмсон ја аргументира тезата дека постмодернизмот не е стил туку една културна доминантна односно дека сите културни феномени кои се означуваат како постмодернистички, како и она што преку долга листа на претпоставки се определува како глобална постмодерна култура (како што пишува самиот филозофски основач на постмодернизмот, еклектицизмот е нулти степен на современата општа култура: се слуша реге, се гледа вестерн, се јаде макдоналд напладне и локална кујна навечер, се употребуваат париски парфеми во Токио, се носи ретро облека во Хонг Конг, знаењето е материјал за телевизиски игри; сепак, акцент е ставен на реге музиката, вестернот и макдоналд) е сепак изворно американска (се мисли на САД), и е компликуван внатрешно-надградбен израз на американската воена и економска доминација ширум светот- во таа смисла, според мислењето на овој современ марксист, како и низ сеуште постоечката класна историја, позадината на современата култура ја сочинуваат крвта, тортурата, смртта и стравот. Иако радикализирана и навидум

симплифицирана, оваа теза на Ф. Џејмсон упатува и на некои други можности за продуктивна примена на модели за анализа на суштинските значења и консеквенци на постмодернизмот, кои сепак не се предмет на оваа докторска дисертација и затоа ќе бидат изоставени.

Насловот на текстот на овој познат современ критичар на постмодернистичката теорија е всушност транспарентен израз на неговите заклучоци за суштинската смисла на постмодернизмот-овој дискурс е обичен израз на културната логика на доцниот капитализам. Или, со други зборови, она што се нарекува постмодернизам, без оглед на нормативните аспекти, не може ниту да се апстрахира ниту да се мисли без генерална претпоставка за некоја темелна мутација на сферата на културата во светот на доцниот капитализам. Формулирана на овој начин, помеѓу другото, тезата на Ф.Џејмсон имплицира и специфично интегрално, парадигматично поместување и на културниот поредок на капитализмот, што од своја страна е рефлексивна на трансформацијата на капитализмот во доцниот стадиум од неговиот развој. Иако некои застапници на постмодернистичкиот дискурс наведеното тврдење го третираат како некритичко претерување ⁽¹¹²⁾, размислувањата во правците кои ги сугерира Ф.Џејмсон се покажуваат како мошне креативни, објективно изведени, и резултираат со сознанија кои имаат висока аналитичка вредност при систематизацијата и критичките валоризации на оваа проблематика. Меѓутоа, доследно применуван, овој пристап-кој постмодернизмот го третира како културна логика на доцниот капитализам-во резултат имплицира и прифаќање на тврдењето дека доцниот капитализам во суштина

е посредувана, комплицирана манифестација на капиталот, па оттаму и заклучокот дека означувањето на постмодернизмот како културна логика (доминанта) претставува идеологизирана концепција која го мистифицира клучниот фактор кој ги детерминира овие сфери-логиката на капиталот и неговите развојни стадиуми.

На ова место се наметнува уште еден, крајно продуктивен контекст за анализа на постмодернизмот и неговите односи со теориите за доцниот капитализам. Имено, овие тези на Ф.Џејмсон се обликувани со посредство на традиционалната марксистичка концепција за модалитетите на функционирањето на идеологијата која, да симплифицираме, помеѓу другото тврди и дека доминантните теоретски идеи во капиталистички структурираното општество се секогаш идеи кои ги манифестираат интересите на доминирачката класа-капиталистичката класа. Со оглед на впечатливата блискост, интеракција и надополнување на постмодернистичкиот дискурс со оние кои директно го глорификуваат доцниот капиталистички систем (во оваа смисла парадигматичен е односот со либерализмот односно т.н. пост-либерализам), заклучокот е едноставен.

Впрочем, интензивниот (иако краток) развој на концептот за постмодернизмот-за само 15-ина години-кој сепак по неодамнешната смрт на Ж.Ф.Лиотар импозантно се намалува (и во квалитет и во квантитет), ⁽¹¹³⁾ во комбинација со помпезната фаворизација на оваа теорија од страна на некои (како што тоа обично се нарекува) центри на моќ, го дополнува мозаикот за историјата на овој дискурс, истовремено демистифицирајќи ги

суштинските интенции, инструментализации на смислата на овој проект. Како што пишува еден критичар на оваа теорија "постмодернизмот е идеолошка флоскула-идеолошка фраза. Затоа, нешто за што пишуваат Академските списанија и медиумските агентури на власта, не е вредно за да слободниот човек вистински се занимава со тоа. Но, кога таа топка на постмодернизмот е веќе во игра, таа го привлекува и теоретичарот да ја шутне".⁽¹⁴⁾ Претходните контексти не го исцрпуваат инаку крајно комплексниот однос помеѓу постмодернизмот и доцниот капитализам. Така, со свои оригинални анализи за овие односи се истакнува и Ј. Хабермас. Доминантни аргументи содржани во неговите познати ставови и денес веќе класичната полемика со Ж.Ф.Лиотар се оние кои постмодернизмот го третираат како специфична варијанта на конзервативизмот, како и на експлицитното негирање на легитимитетот на поистоветувањето кое го прави постмодернистичкиот дискурс-помеѓу просветителството и теророт(односно Аушвиц). Перманентната употреба на апсурдната фраза која го промовира Аушвиц во парадигма за крај на модерната епоха односно на модернизмот а истовремено и како настан со кој започнува реалната историја на постмодернизмот, уште еднаш ги прикажува крајно неприфатливите претпоставки на Ж.Ф.Лиотар при конципирањето на својот теоретски проект. Имено, Аушвиц(големата буква на овој термин фигурира единствено заради граматичките правила) во никој случај не е резултат на просветен ум, не е продукт од имплементацијата на просветителскиот, модернистички проект, туку од дијаметрално спротивната тенденција која впрочем и го оневозможува

практичното реализирање на проектот на модерната односно модернизмот. Во "филозофски дискурс на модерната" ⁽¹¹⁵⁾. Ј.Хабермас превзема импонзантна реконструкција на модернизмот и неговите филозофски принципи, а на други места ⁽¹¹⁶⁾ покажува дека политичките димензии "со афективен набој" на постмодернизмот доаѓаат до израз, во уште поексплицитна форма, дури по неговото интегрирање во бројните ориентации кои го претставуваат неоконзервативизмот. Во таа смисла, пункт кој е од клучно значење за конфронтација на теоретските позиции помеѓу Ж.Ф.Лиотар и Ј.Хабермас е третманот на онаа консеквенца од ставот за "недоверба кон мета_приказните" а која недоверба-според последниот голем рационалист ⁽¹¹⁷⁾ има смисла единствено под услов да се прифати (макар и премолчено, имплицитно) барем еден единствен критериум преку кој би се извршила дескрипција на претпоставката (тврдењето) за распад на сите рационални критериуми. Според многу теоретичари кои го анализираат овој проблем, доколку се негираат апсолутно сите критериуми па дури се отфрли и оној неопходен минимум на критериум кои би биле надвор од доменот на тотализирачката авто-референцијална критика, тоа значи, на пример, и отсуство на самата можност за елементарно разликување помеѓу, да речеме, доброто и злото, теоријата и идеологијата, суштината и појавата, помеѓу актите на терор и актите на хуманизам итн. ⁽¹¹⁸⁾. Оваа импликација е дефинитивно од централно значење за систематска анализа и (ре)валоризација на филозофијата на постмодернизмот и воопшто на интегралниот проект на постмодернизмот. Дополнителен аргумент за оваа констатација е фактот дека токму поради овие-логично и консеквентно-изведени анализи за суштината и

значењата на клучните тези на постмодернистичкиот дискурс, се сосема легитимно допуштени и непосредни теоретски конфронтации помеѓу аргументативните основи на постмодернизмот и марксизмот (односно современиот марксизам). Во овој контекст, постмодернизмот резултира и со ставови во кои е напуштена (всушност негирана) концепцијата за субјектот и (марксистичката) концепцијата за алиенацијата, од едноставна причина што во рамките на овој дискурс е неприфатлива смислата на алиенацијата која непосредно реферира на автентичност.

Уште повеќе, проектот на модернизмот внатре овие контексти поставени во постмодернизмот не е сфатен како TELOS, како концептуални содржини кои треба практично да се реализираат, туку како актуалитет, и покрај објективно евидентниот, грд позитивитет; што повторно директно го спротивставува не само со марксизмот туку и со историјата но и суштинските постулати на филозофијата на политиката. Конципирање на самоидентитет на реалноста всушност претставува грубо игнорирање на теориите и идеите, негирање на филозофијата. Интересно е и тоа што според оваа теорија, како што со голема доза на иронија забележува Т.Иглтон, ESHATON е веќе пред нас, но асимилиран и најчесто посредуван па затоа и невидлив за сите оние луѓе, заведени и идеологизирани, чии очи се сеуште свртени кон минатото или иднината ⁽¹¹⁹⁾. Иако самиот Ж.Ф.Лиотар (посебно во "постмодерна состојба") пишува дека во системот на доцниот капитализам клучен принцип кој го овозможува самото негово функционирање е принципот на ефикасност, како и тоа дека транспарентно може да се согледаат

каузалните врски помеѓу "научниот јазик" и парите, сепак изненадува неговата индиферентност во поглед на посистематско проникнување во овој проблем која подоцна доведува дури и до отворена, крајно некритичка глорификација на системот на доцниот капитализам. Неговите ретки критики и предлози за надминување на експлоататорски аспектите и на другите негативни карактеристики на доцниот капитализам, се сведуваат на некаква анархистичка верзија на (во принцип) истата епистемологија која, од своја страна допушта играта на научниот јазик- да го употребиме во-кабуларот на Ж.Ф.Лиотар- да се трансформира во игра на капиталистичката класа, односно ја предлага значително неразбирливата паралогија(која во суштина е концепт кој би требало да претставува отпор кон обидите за редуцирање на искази). Од друга страна, интересно е што паралогијата во доцниот капитализам и тоа како директна последица на споменатата доминација на принципот на ефикасност, секојдневно се негира и практично не постои како општествен факт. Освен тоа, како што забележува Т.Иглтон, тешко е да се сфати (а уште потешко да се концептуализира модел за некаков критички капацитет на постмодернистичкиот дискурс во односот кон доцниот капитализам) како, со оглед на тоа дека лесно се забележува ефикасноста на доцниот капитализам да ја негира севкупната класна борба и нејзините различни форми, ќе биде подложен на сериозни трансформации поради некои чудни, мистични, неортодоксни научни експерименти на паралогија.

Напротив, промовирањето на паралогијата и дисензусот како епистемолошки модели внесуваат дополнителни конфузии во и без тоа компликуваната позиција и состојба на теориите и

нивната практична употребливост, што резултира со STATUS QUO во смисла на континуиран прогрес во апликативните димензии.⁽¹²⁰⁾ Дури и единствениот пример на постмодернистичките барања за модификација на некои аспекти на доцно-капиталистичкиот систем а кои се однесуваат на тоа сите субјекти на општеството т.е. јавноста да има слободен пристап кон компјутерите и банките на податоци, не покажува дека е можна систематска концептуализација со критички потенцијали и интенции кон структурата на овој експлоататорски систем. Како што пишува С.Бенхабиб, апсурдна е претпоставката дека IBM или некоја друга мултинационална корпорација ќе ги "демократизира" своите трговски тајни и технолошки информации а уште поневеројатно е дека армиите некогаш би го сториле тоа ⁽¹²¹⁾. Сликата на општеството која е содржана во овие предлози на Ж.Ф.Лиотар всушност може да се означи како неолиберален плурализам на интересни групи со демократизација на компјутери. Наместо прескрипции со кои би се поттикнало надминувањето на класната структура односно самиот систем на доцниот капитализам, постмодернизмот инфантилно останува на апсолутно нереалниот концепт за "демократизација" на општествените сегменти. Уште повеќе, објективната анализа на смислата на овој постмодернистички предлог покажува дека во современиот свет, во кој реалноста е "смртно сериозна", информациите се обичен луксуз бидејќи гладот не е концепт.

IV.3. СОВРЕМЕНИОТ МАРКСИЗАМ КАКО МЕТА-ПРИКАЗНА

Изборот на овој наслов за завршниот дел од оваа докторска дисертација во кој ќе се систематизираат досегашните истражувања всушност содржи една од латентно присутните тези во досегашните поглавја. Предложената формулација "современиот марксизам како мета-приказна" непосредно ја изразува и легитимноста на предметот на докторската дисертација- "постмодернизмот и марксизмот". Критичката анализа на овие две, без сомневање многу значајни теории кон крајот на овој век односно милениум, помеѓу другото, примарно е втемелена на претпоставката дека постмодернизмот и марксизмот системски се конфронтираат па дури, во извесни битни аспекти, и исклучуваат меѓу себе. Аргументите кои ја афирмираат валидноста на оваа претпоставка т.е. теза, како што веќе беше покажано, се навистина бројни и разновидни. Во плуралитетот на аналитички пристапи кон овие проблеми може да се регистрира и една тенденција која примарно е концентрирана преку суштинско превидување односно идеја за надминување на контрадикциите помеѓу овие два интегрални дискурса. Од периодот на самата појава на филозофијата на постмодернизмот (определба кон која треба да се има извесна резервираност) започнуваат и обидите на некои теоретичари за нејзино приближување во интенциите,

стремежите и крајните импликации кон некои други теории, веќе етаблирани и со долга традиција. Меѓутоа, додека на овој начин мотивираните проекти имаат продуктивен пункт за реализација на целта која непосредно ќе ги доведе до кохерентно преклопување на клучните идеи на постмодернизмот со неоконзервативизмот, дискурсот за новите општествени движења, постиндустриското општество, конечно и со либерализмот (посебно политичкиот) како и со пост-прагматизмот на Р.Рорти, во случајот со марксизмот односно современиот марксизам таквиот пристап веднаш се соочува со редица аргументи кои го обесмислуваат овој проект. Овде ќе го истакнеме инструктивниот пример на А.Велмер, кој во својата студија "дијалектика на модерната и постмодерната" ⁽¹²²⁾. Експлицитно ги обликува своите анализи кон приближување на позициите на модернизмот (марксизмот) и постмодернизмот.

Така, откако претходно правилно ќе го ситуира постмодернизмот во мрежата на т.н. пост-движења и начини на мислење, овој филозоф се обидува да проектира во овој дискурс и критички потенцијали на некаква "радикализирана модерна", употребувајќи при тоа неколку типични постмодернистички синтагми, како што се "за самото себе просветено просветителство", "пост-рационалистички поим на умот" и слично. Очекувано, од тој аспект на рецепција на постмодернизмот, кој е секако мошне проблематичен посебно по соочувањето со оние концепти преку кои, на пример, филозофскиот промотор на постмодернизмот го определува овој дискурс, тој се појавува (и) како демитологизиран марксизам. Настрана сета конфузија која се манифестира при обидот да се

интерпретираат на попрецизен начин значењата на синтагмата "демитологизиран марксизам", апсурдно е да се очекува дека оваа идентификација воопшто би можела да се употреби како инструмент за критичка опсервација на општествено-политичкиот реалитет. Неговата постмодернистичка реинтерпретација на поимот дијалектика е во функција на дополнително аргументирање на претпоставените продуктивни релации и идентификации помеѓу марксизмот-современиот марксизам-и постмодернизмот. Евидентно е дека обидите за теоретска идентификација на овие две SUI GENERIS теории (што посебно важи за марксизмот), како што впрочем се наметнува и по систематската, компаративно структурирана анализа на нивните основни тези и претпоставки, можат да доведат до позитивни резултати единствено под услов да се игнорираат или поместат во втор план битните разлики и инкомпатибилните концепти. Иако во глобалниот начин на мислење кој се означува како постмодернизам вообичаено се споменува и отвореноста кон другите модели на мислење, кон разликата, нередуцирливиот дисензус, мали приказни (да го споменеме на ова место и познатиот Лиотаров концепт за Раскол, кој е поместен и за наслов на една од неговите книги која овде, од веќе изнесените причини, не беше анализирана) итн., овде применетата постапка на обопштување на транспарентните разлики па и контрадикции помеѓу постмодернизмот и марксизмот покажува дека е потполно релевантна основната критичка забелешка кон постмодернизмот-укинувањето на метаприказната е најпрвин уште една мета-приказна. Секако, доколку се прифати како легитимна употребата на метод кој би бил изведен врз основа на тезите на

постмодернизмот за еднаков статус на најразлични па дури и иманентно контрадикторни значења и перспективи, кој помеѓу останатото претставува и специфична априорна негација на етаблираната теоретска практика за конзистентност, на тој начин, како резултат, моќе да се продуцираат и назнаки со таков карактер. Впрочем, неколкупати досега беше покажано дека токму овој облик на интерпретативна процедура многу често е на дело во рамките на постмодернистичкиот дискурс. На пример, екстремно илустративна е онаа генерализација која се однесува на бројните, хетерогени, суверени концепти кои се промовирани како некој вид на мета-приказни во различни теоретски ориентации а кои потоа се унифицирани под синтагмата за модерни мета-приказни, без притоа да се диференцираат барем уште преку некој поинаку определен критериум. Укинувањето на реалната разноликост на автономни концепти-преку самото обопштување кое не е единствено моментна методолошка потреба или процедура чија примена е во функција на конципираната епистемологија, претставува еден пункт преку кои критичките позиции кон овој дискурс ја стекнуваат својата (екстерна) оправданост па и неопходност за артикулација на сопственото постоење.

Меѓутоа, доколку се одбегне апликацијата на погоре споменатите методски постапки и се избере било кое друго методолошко проседе кое во себе би вклучувало минимум логичка основа сето тоа би резултирало со поинакви, негативни заклучоци околу смислата и оправданоста на можноста за радикално, макар и генерализирано поистоветување на постмодернизмот и марксизмот (современиот марксизам).

Нелегитимноста на оваа интенција илустративно е содржана и во плаузибилното идентификување на марксизмот со модернизмот (иако веднаш треба да се напомене дека модернизмот не се исцрпува ниту преку марксизмот, ниту преку било која друга теорија која произлегува од иманентните парадигми на модерната или со други зборови е структурирана телеолошки кон тие парадигми), со што во ист момент се исклучува можноста за примена на идентична постапка и во случајот со постмодернизмот и марксизмот (се разбира, освен доколку не им се даде приоритет на некои назнаки презентирани и од самиот филозофски промотор на постмодернизмот кои упатуваат и на можности за мислење и анализа на постмодернистичкиот дискурс како специфично продолжување т.е. надминување на модернизмот, како и на некои сепак маргинални тенденции во рамките на овој дискурс, бидејќи тоа е директно контрадикторно со основните определби и тези на пост-модернизмот).

Имено, префиксот пост прецизно значи, како што потсетува еден филозоф, "ситуација по!",⁽¹²³⁾ експлицитно дистанцирајќи ги своите идеи од она пред. Оттука, радикалната непомирливост помеѓу марксизмот и постмодернизмот произлегува, во примарен контекст, од самата суштина на овие две теории, кои се крајно различни па и спротивставени една на друга. Од друга страна, нивната објективна конфронтација која впрочем и ја определува полемиката која интензивно се одвива помеѓу нивните застапници, се содржи и во фактот дека марксизмот го трансцендира оној парадигматичен збир на идеи кои за постмодернизмот е основен излезен пункт па дури и причина за развивање на сопствената теорија и критика. Во таа смисла, изразот "современиот

марксизам како мета-приказна" е консеквентно рационализирање на позицијата на современиот марксизам во современите текови на теоријата. Помеѓу другите значења содржани во оваа теза, кои подолу ќе бидат попрецизно експлицирани, евидентно е дека таа е непосредно поттикната од системската критика на клучниот став на постмодернистичкиот дискурс, оној што априорно и тенденциозно ги делегитимира мета-приказните без оглед на нивната конкретна содржина и без аргументација околу причините за нејзиното (не) прифаќање. Рецепцијата на современиот марксизам и како мета-приказна, под услов да се направат некои модификации на концептот за мета-приказна содржан во теоријата на Ж.Ф.Лиотар, се покажува како исклучително продуктивен за овој дискурс. Тезата за современиот марксизам како мета-приказна имплицитно подразбира измена на неколку значења кои се инкорпорирани односно наметнати на овој поим според дискурсот на постмодернизмот. Така, со извесни преформулации на овој несомнено значаен концепт во смисла на неговата значенска редукција, пред се во однос на акцентирање на позитивните, автентични содржински потенцијали на современиот марксизам сфатен (и) како мета-приказна за легитимирање но и како извор на критички (ре)валоризации на реалноста кон крајот на овој век и овој милениум, на најапстрактно ниво се трансферираат суштинските претпоставки и консеквенци на оваа интегрална теорија. Одредбата на современиот марксизам како мета-приказна е начин за експлицитно манифестирање на есенцијалните стремежи во контекст на универзализации на процесите кои се обид било за практична реализација било за теоретска рефлексивност на рационалноста. Потрагата и страста за

(по) умот, да ја измениме делумно познатата Хабермасова синтагма, според контекстот кој транспарентно е промовиран во насловот на овој завршен дел, кој вообичаено е резервиран за последни систематизации, компарации и заклучоци на претходно извршените истражувања на доминантната тема на докторската дисертација "постмодернизмот и марксизмот", во крајна инстанца неопходно треба да биде конципирана врз основа на голема, мета-приказна- онаа за општество без класи и без експлоатација, општество во кое ќе се овозможи неограничена реализација на сите потенцијали на секој човек.....Тоа е автентичната, оригинална и единствена мета-приказна на марксизмот и современиот марксизам (ЕО IPSO и клучен, примарен критериум за класификација на некоја теорија или концепт како марксистички) а истовремено и најлегитимна аргументација за негирање на постмодернистичката критика на овој концепт односно на постмодерната теорија во целост.

Како што беше презентирано и во делот "постмодернизмот на Жан-Франсоа Лиотар"а парцијално и во "постмодернизмот", навистина е несфатливо зашто овие парадигми (идеали) на модернизмот и марксизмот би биле отфрлувани без разлика дали тоа е направено априорно или по нивна критичка анализа. Имено, првично направената грешка со која се универзализирани сите мета-приказни (од кои некои се импресивен пример за идеологизирани дискурси а некои едноставно-лага) резултира и со негирање на можните позитивни содржини во некоја мета-приказна, како што тоа е случај со оваа на марксизмот. Неразбирливо е зашто сите наброени и без никакво сомневање апсолутно прифатливи, рационално аргументирани мета-идеи

(приказни) и прескрипции кои треба да ги структурираат дискурсите а кои се концентрирани преку оној на марксизмот во сите стадиуми на неговиот развиток, претставуваат за Ж.Ф.Лиотар и воопшто за постмодернистичкиот начин на мислење "сомнителни" претпоставки (цели).

Овие консеквенци всушност до максимум ги радикализираат најдлабоките значења вклучени во концептуалните основи на овој дискурс. Овие контексти овозможуваат донесување на стриктни, релевантни валоризации за овој проект. Доминантни во таа смисла се повторно оние кои во прв план ги откриваат идеолошките функции на постмодернизмот. Имено, токму во овие излезни пунктови се воспоставува и можноста за конзистентна рецепција на постмодернизмот и бројните неоконзервативистичките ориентации кои се директна глорификација на системот на доцниот капитализам. Исто така, впечатливо е дека приближувањето на пост-прагматизмот на Р.Рорти е концентрирано во истиот контекст. Критиката на трансцендентализмот е онаа тема која ги унифицира овие две теории и потоа заеднички ги конфронтира со современиот марксизам. На пример, се издвојува конкретното тврдење на Р.Рорти ⁽¹²⁴⁾ дека дискурсот на пост-прагматизмот, како впрочем и постмодернистичкиот, не употребува аисториски мета-приказни бидејќи тие едноставно се "непотребни". Уште повеќе, во текстот "постмодернистички Буржоаски либерализам", овој филозоф експлицитно себеси се декларира како постмодернистички буржоаски либерал (патем, квалификација која содржи комбинација од три поими кои се директно подложени на диференцирана марксистичка критика) и прецизно ја дефинира

својата теоретска цел- "убедување на општеството дека тоа треба да биде одговорно единствено на сопствените традиции, а не и на моралниот закон". Овие скандалозни реченици, кои апсолутно важат во сите општества кои, на пример, градат концентрациони логори како Аушвиц-според Лиотар, настанот кој ја отвора постмодерната епоха- во обид да ги оправдаат тие екстремно антихуманистички општествени практики и акти на терор, транспарентно ги потврдуваат изнесените заклучоци во оваа докторска дисертација кои негативно го валоризираат постмодернистичкиот дискурс. На друго место ⁽¹²⁵⁾ Р.Рорти пишува дека метафизиката и епистемологијата треба да се заменат со "нов канон" во кој клучно место би имала свеста за новите општествени, религиски (SIC!) или институционални можности; и дека во потполност се согласува со мислењето на Ж.Ф.Лиотар според кое мета-приказните повеќе не (им) се потребни. Секако, современата марксистичка критика овие тези едноставно ги лоцира во сеуште актуелниот тренд за воспоставување на повеќе идеолошки теории со различни димензии, кои го изразуваат централниот интерес на капиталистичката класа (впрочем, на капиталистичката класа навистина не и се потребни мета-приказни бидејќи нејзините припадници имаат една единствена-експлоатација на работничката класа). Супституирањето на трансценденталните, метафизички принципи со прагматистички, во овој контекст, повторно го потенцира прашањето за кого, на пример, при нивна евентуална имплементација, тие би донеле корист-дали на сите членови на општеството или единствено за капиталистичката класа, што доаѓа до израз, во уште поголем обем, преку фактот

кој недвосмислено потврдува дека пост-прагматизмот ги вклучува базичните принципи на прагматизмот кој од своја страна содржи априорна негација на филозофијата воопшто.

За разлика од овие дискурси, современиот марксизам е универзален систем на значења со универзални легитимациски фундаменти кои овозможуваат нивна екстраполација и операционализација за секој теоретско-практичен аспект односно сфера на реалитетот. Своите системи на значење, во оваа смисла, современиот марксизам ги трансферира на мета ниво, како универзалистички нормативи-како автентична мета-приказна. Преиспитувањето на потребата од постоење на универзални нормативи, мета-приказни и основни критериуми, инаку еден од примарните излезни пунктови на критичките содржини на постмодернизмот (со веќе објаснетата контрадикторност на овој обид со сопствената динамика на концептуализација и капацитетот во таа смисла), својот негативен резултат го стекнува директно по соочувањето и верификацијата со емпиriskите состојби на тој план. Обичниот преглед на ниво на историски кумулираните сознанија за константното постоење на критериуми, па и мета-приказни во сите типови на општества, но и нивната присутност во субјективните модели на мислење, ги демантира, во суштински концептуални рамки, постмодернистичките ставови за крајот на мета-приказните. Рационалната експликација на оваа константа-постоењето на мета-приказни (кои всушност ги содржат и останатите компатибилни поими кои ги споменавме погоре) и во историјата и во теориите, како и перманентното, интензивно продуцирање на мета-приказни, како што укажува и Џ.Ватимо, ⁽¹²⁶⁾ примарно би го лоцирала овој феномен во

најдлабоките човекови структури на мислење односно во самиот процес на мислење; па дури и во она што вообичаено се нарекува нагон за самоодржување кој во оваа димензија неопходно ја содржи и потребата од теоретски објаснувања на сопствениот живот како и темпорална конструкција на истиот. Како што пишува еден друг филозоф, скепсата кон концептот на голема теорија сепак резултира со обновување на вербата во генерална теорија⁽¹²⁷⁾. Се разбира, сето ова е можно единствено доколку се исполни условот да се задржат извесни аксиолошки параметри со кои би се надминала ситуацијата на нихилизам, која на општествено ниво резултира токму во оние акти на терор како Аушвиц, и со редица антипросветителски, антимодернистички тенденции.

Во овој контекст е ситуирана и теоретската мотивација на отворената критика против постмодернистичкиот дискурс која на високо апстрактно ниво ја превзема Ј.Хабермас. Прецизното разбирање (конструкција, па и обична рефлексija) на состојбата која според крајните консеквенци произлегува од постмодернистичката амбиција за целосно поништување на (значењето на)мета-приказните, односно опсервацијата која не открива присуство на некоја мета-приказна, помеѓу останатото, резултира и со констатација за објективно губење на смислата на филозофијата и воопшто теоријата. Еманципаторската функција на теоријата која е детерминирана, на пример, од мета-приказната за хуманизмот, се первертира и се трансформира во инстанца со помош на која ќе се инструментализираат најразновидни идеи кои се злоупотреби на автентичните содржини. Во комбинација со претходно споменатите негативни импликации кои се појавуваат

во мигот кога се афирмира позицијата на постмодернизмот, се заокружува комплексот на значења кој овозможува дистанцирана и аргументирана негативна, севкупна валоризација на овој дискурс.

Оправданоста на предложениот наслов на ова завршно поглавје од истражувањето во прв ред произлегува од идејата експлицитно да се формулираат последните заклучоци околу оваа релевантна тема, кои не двосмислено покажуваат дека критичкиот дискурс концентриран на преиспитување и презентација на нормативни судови за односите помеѓу постмодернизмот и марксизмот (современиот марксизам) е ставен пред избор на една од овие теории. "Постмодернизмот и или марксизмот", за разлика од воведното поглавје и генералниот наслов формулиран како "Постмодернизмот и марксизмот", е продукт на превземените аналитички постапки кои непосредно ја потврдуваат алтернативата-или постмодернизмот или марксизмот. Продуктивен односно помеѓу овие теории, макар само и во некои позначајни аспекти, по наше уверување, кое впрочем е плод и на претходните сознанија содржани во страниците на оваа докторска дисертација, не е можен-овие теории се дисјунктивни. Постмодернизмот претставува потполно неразбирлива априорна негација на мета-приказните односно на концептот на голема теорија на оние-да го употребиме изразот на Т.Нејгел ⁽¹²⁸⁾. "смртни прашања" за човекот, правдата, слободата, итн.кои ја рефлектираат смислата на филозофијата, и која интенција на постмодернизмот не може да биде поинаку третирана (се разбира, надвор од нејзиниот дискурс и форма на мислење) освен како цели на секој идеологизиран и идеологизирани проект. И покрај

респектот кон идејата за зголемување на значењето на специфичните микро аспекти на реалноста, сепак е евидентно дека за севкупен позитивен однос кон интегралниот проект на постмодернизмот се неопходни интеграции кон него како на ориентири и фундаменти, така и нивно осмислување во поглед на извесни универзални принципио. Конечно, еден толку нефилозофски проект каков што објективно е постмодернизмот ⁽¹²⁹⁾. Не е ниту приближно на исто апстрактно ниво како што тоа е случај со марксизмот (посебно современиот марксизам) и филозофијата во целост, па консеквентно на ова тврдење, не може да изврши сериозни и подолготрајни влијанија и трансформации во самиот филозофски дискурс (што всушност е една од неговите клучни цели). Напротив, појавата и краткиот но изненадувачки интензивен развој на постмодернизмот, како и неговото експресно инкорпорирање во некои други интегрални теории-како на пример кон либерализмот и (пост)прагматизмот, поттикнува еден процес во современата филозофија кој генерално би можел да се означи како потрага по нови големи теории односно на реактуелизација на големите и автентични филозофски концепти-воопшто, дигресија кон мета-приказните.

Како што самата структура на ова истражување односно насловите на поглавјата покажува, непосредното соочување помеѓу постмодернизмот и современиот марксизам легитимно го супсумираме преку неколку контексти. Додека елаборацијата на тенденциите и основните тематско-методолошки преокупации на современиот марксизам, како и на клучните тези на постмодернизмот единствено ги назначуваат овие различни и меѓусебно контрадикторни концепти карактеристични за секоја

од овие теории, непосредно соочување во кое доаѓаат до израз сите непомирливости во начинот на мислење на реалитетот и сопствената улога во неговото осмислување па и трансформирање, е извршено во деловите кои ги насловивме како "работничката класа" односно "новите општествени движења". Имено, во нивната структура е претпоставен одговорот на една многу значајно прашање за современата филозофија и теорија, кое се однесува на структурата на колективниот субјект на современите општества. Според аргументацијата артикулирана во современиот марксизам, субјектите во доменот на економските, политичките, културните итн. структури се примарно колективни па оттаму произлегува и нивниот потенцијал за радикални промени на системот кој функционира во едно конкретно општество. Во тој контекст, во дискурсот на современиот марксизам централно место има работничката класа, што се компатибилно со императивните методски постапки кои современото општество го третираат како доцно-капиталистичко, ERGO класно структурирано.

Објективната заснованост на оваа теза која што е дополнета со релевантни емпириски податоци, без сомневање претставува специфичен демант на поинаку значајна и комплексна проблематика. Во таа смисла, постмодернистичката концепција за новите општествени движења кои, според оваа теорија, ја супституираат работничката класа во поглед на прашањето за субјектот на општествените системи кон крајот на овој век е обликувана преку неколку претпоставки кои по внимателна анализа се покажуваат како мошне проблематични. Изборот на различни субјекти кои би можеле, со помош на одредена активна

стратегија, да извршат трансформации било извесни општествени потсистеми било на системот во целост, не е продукт на маргинални каузално-мотивациони обрасци на овие различни ориентации. Напротив, тие произлегуваат од инкорпорираниот метоски приоритет на ова ниво. Така задржувањето и реактуелизацијата на мета-приказните во дискурсот на современиот марксизам (кој всушност и самиот претставува автентична мета-приказна) имплицира мислење на колективен субјект кој во класната структура на доцно-капиталистичкото општество може да се лоцира единствено во работничката класа. За разлика од тоа, постмодернистичкиот обид за игнорирање и апсолутна, априорно поставена негација на мета-приказните и нивното значење за структурата на теориите консеквентно ги афирмира т.н. мали приказни кои пак, од своја страна, се проектираат во инстанца за легитимирање на, условно определено, индивидуалниот субјективитет. Сепак, регистрирајќи ја потребата за концептуализација на субјект кој ги надминува изолираните индивидуи (членови на конкретно општество) постмодернизмот ги дефинира новите општествени движења како она место во кое се рефлектира колективното. Диверсификацијата на колективниот субјект во редица конкретни општествени движења сепак не го задржува она ниво на апстракција при глобалната рецепција на современите тенденции во општествените системи. Новите општествени движења се крајно различни како по својот карактер така и при процесот што доведува до нивно формирање, но исто така и во однос на генерално поставените цели кои треба да се реализираат преку нивните протестни манифестации. Факт е дека сите нови

општествени движења имаат радикално редуцирани концептуални обрасци кои имаат кохезивна функција за учесниците на овие протестни акции. Во таа смисла, крајно резервирано треба да се сфати и самата употреба на изразот колективен субјект кога станува збор за овој дискурс. Едно општествено движење во извесна смисла е колективен субјект, но квантитативно а уште повеќе и по својот квалитет тоа не ги содржи значењата и потенцијалите за она што претставува и негова примарна задача, по самата суштина-измена на структурата на одреден општествено-политички систем. Со оглед на тоа дека сите тие различни, па често и спротивставени меѓусебно, нови општествени-движења проблематично е дали тие воопшто можат да се перцепираат како единствен колективен субјект во стандардната смисла на овој израз, тие практично и не можат да се третираат како адекватна, релевантна замена за работничката класа (иако некои теоретичари, како на пример К.ОФФЕ, се заложуваат за реализација на некаков облик на "стратешки сојуз" помеѓу работничката класа и новите општествени движења⁽¹³⁰⁾). Во тој контекст, потребата на постмодернистичката теорија да се дополни и со овој комплекс на значења кои иманентно не се содржани во првобитните филозофски тематизации на овој дискурс, сосема очекувано, го интегрира концептот за новите општествени движења означувајќи го внатре своите модели на мислење како колективен субјект на современите општества, притоа соочувајќи се со редица тешкотии кои најчесто се определени од инкомпатибилноста помеѓу овие два концептуални пункта.

За разлика од постмодернизмот, марксизмот во сите стадиуми на својот комплексен развиток перманентно ја задржува и афирмира идејата дека единствено релевантен колективен субјект на радикални трансформации на експлоататорскиот капиталистички систем е работничката класа. Како што покажавме и во делот "работничката класа", сите критики насочени било кон негирање на концептот за работничката класа а уште повеќе кон реалното постоење на оваа класа (колективен субјект) во ист момент се демантирани од огромен број емпириски показатели кои недвосмислено ја потврдуваат високата вредност на оваа епистемолошка преференца. Се разбира, во таков комплексен и континуирано развиван дискурс каков што без сомневање претставува марксизмот, концептот за работничката класа содржи исклучително голем број на интерпретативни контексти. Темпоралната димензија присутна како еден од детерминирачките фактори во интерните процеси на осмислување на марксизмот продуцира активна стратегија на оваа теорија во однос на новите феномени и трендови во општеството. Меѓутоа, и покрај разновидните конкретно-историски ситуации, анализата превземена од позиција на стриктно марксистичкиот модус на мислење резултира со императивен заклучок дека во однос на групата прашања сврзани со работничката класа не постои ниту еден битен елемент кој би поттикнал процедура за негово редефинирање или супституирање со друг концепт за колективен субјект. Впрочем, евидентното постоење на експлоатацијата е доволен гарант и за објективното постоење на работничката класа. Во таа смисла, единствено се наметнува потребата за дополнување на некои аспекти преку кои се третира оваа значајна

проблематика во дискурсот на современиот марксизам. Така, новите модификации во функционирањето на доцниот капитализам како што се, на пример, интензивниот развој на одредени општествени потсистеми, потоа денес веќе загрижувачкиот и крајно идеолошки структуриран тренд на глобализација на современиот капитализам, се оние проблемски подрачја кои на уште поинтензивен начин треба да бидат детално истражени во оваа теорија. Во споменатите, условно определени, нови начини на функционирање на системот на доцниот капитализам се вбројува и структурирањето односно канализирањето на позитивните ефекти од продуктивниот развој на новите технологии. Имено, нивното се пораширено инсталирање во процесот на производство и нивната потполна инструментализација за зацврстување и интензивирање на експлоататорскиот режим уште еднаш транспарентно ја рефлектира (не)природата на овој систем и е доволна причина за (ре)актуелизација на современиот марксизам. Генералните заклучоци од "новите технологии" недвосмислено ја изразуваат реалната состојба во овој домен. Констатацијата која во ниту еден случај не може да се доведе под прашање и која се однесува на забележувањето на исклучително зголемување на производството-и во квантитет и во квалитет-истовремено покажува и дека, за жал, таа позитивна последица не е универзална односно не се ефектуира кај сите припадници на едно конкретно општество а уште помалку кај сите луѓе на оваа планета. Единствена причина поради која е оневозможено целосно и општо искористување на капацитетите на новите технологии е токму доцниот капитализам, кој систем

функционира врз основа на експлоатацијата која капиталистичката класа ја практикува врз работничката класа.

Посочените фактори кои негативно влијаат врз процесот на конституирање и артикулирање на класната свест кај припадниците на работничката класа а кои всушност по историска дигресија врз база на познатите марксистички теоретичари се покажуваат како константи на општествениот процес, помеѓу другото, значи и дека на сите модификации кои капитализмот ги претрпел во својот историски развој не може да им се придаде некакво суштинско значење кое пак од своја страна би имплицирало и измена на генералниот интерпретативен модел кој се однесува на оваа комплексна група на проблеми. Се разбира, концептот на делот "работничката класа", кој пак е непосредно определен од општите концепти на оваа докторска дисертација, не овозможува при структурирањето на анализата во овој значаен аспект на клучните проблемски подрачја на современиот марксизам да се вклучат и оригиналните концепции и поими на К.Маркс("класа по себе", "класа за себе" итн.) , првенствено од причина што таквиот чин императивно и методолошки би барал слична постапка и при елаборацијата на останатите прашања кои овде ги третиравме. Со оваа методска одлука од една страна се задржува конзистентноста во пристапот и начинот на обработка на селектираните тематски целини но од друга страна значително се редуцираат како приказот на конкретното прашање така и насоките на интерпретација профилирани во современиот марксизам а кои во поголема или помала мерка се конципирани низ историјата на овој дискурс, што значи како резултат на една континуирана присутност во оваа теорија. Интересно е што

сознанијата кои се обликуваат по критичкото преиспитување на статусот на работничката класа во доцниот капитализам и нејзината компарација со новите општествени движења кои го заземаат она место во системските значења на постмодернизмот кое таа (работничката класа) го има во современиот марксизам, транспарентно ја покажуваат консеквентноста во начинот на интерпретација како на постмодернистичкиот дискурс така, дури и во поголем обем, и на современиот марксизам. Тоа доаѓа до израз и по трансферот на критичките концепти со кои располагаат овие две теории врз проблемот на значењето и примената на новите технологии. Сепак, кога станува збор за постмодернизмот, оваа констатација треба да се резбере условно, со оглед на фактот дека новите технологии во овој дискурс не се интерпретирани на критички начин во смисла на потрага по еманципаторски значења и практични потенцијали за надминување на системот на доцниот капитализам односно на т.н. капиталистички менаџмент на новите технологии. Во тој контекст, парадигматичен е третманот на компјутерите од страна на филозофскиот промотор на постмодернизмот, Ж.Ф. Лиотар. Слободниот пристап кон компјутерските бази на податоци што инаку, како што веќе беше споменато, претставува една од клучните тези на постмодернистичкиот концепт за политичката, сепак претпоставува голем број на (пред)услови од чие исполнување и зависи можноста за практична реализација на ова постмодернистичко, навидум радикално барање. Потполно бесмислен би бил обидот да се набројуваат сите апсурдни и крајно нереалистични претпоставки содржани во споменатата теза на

Ж.Ф.Лиотар, што уште еднаш недвосмислено ја покажува парцијалноста и редуцираната природа на овој проект.

Во овој завршен обид за систематизација на резултатите и анализите на односот помеѓу постмодернизмот и марксизмот, концентриран на релевантноста на нивните концепти за колективниот субјект и неговата структура во современите, доцно-капиталистички општествени системи, инструктивна димензија има една кратка но екстремно транспарентна и отворена анализа извршена од страна на претставник на постмодернистичкиот дискурс. Се работи за текстот со карактеристичен наслов-"општествено-технолошката етиологија на постмодерната ⁽¹³¹⁾кој, уште еднаш да истакнеме, според наше длабоко уверување е најасен и најконцизен израз на суштинските концепти и интенции на оваа теорија. Со оглед на овие значења, ќе го цитираме највпечатливиот дел од овој текст-"Ако модернизмот бил "работнички", постмодернизмот е "интелектуалистички" од едноставна причина што токму од групацијата на високообразовани научници, новинари, слободните професии па и државните функционери на запад, дојдоа редица на идеи кои ја изнедрија "новата политика","новата левица", "зелените движења", додека најголем дел од работниците (и на запад а уште повеќе на исток) и понатаму не излегува од рамките на "материјалното"прашање, па оттаму и нивниот конзервативизам". Интерпретацијата на овие ставови ќе ја диференцираме на неколку аспекти содржани во зададената тема на ова истражување. Така, веднаш се забележува дека модернизмот се перцепира како период во кој се афирмирани идеите на работничката класа односно дека потеклото на

модернизмот се лоцира кај работничката класа или, со други зборови, концептуализацијата на модернистичките стремежи е определена од реалното постоење на оваа класа и нејзината положба во капиталистичкиот општествен систем. За разлика од модернизмот, постмодернизмот е ситуиран како теорија чија етиологија реферира на "интелектуализам" (што и да значи тоа). Имплицитната претпоставка содржана во овие ставови поседува една типично постмодернистичка негација односно навреда упатена кон модернизмот и припадниците на работничката класа за нивната наводна не-интелектуалност, што пак не може поинаку да се интерпретира освен како потврда на сопствената ограниченост па и промашеност на постмодернистичкиот начин на мислење. Од друга страна, потеклото на постмодернизмот е прецизно дефинирано во рамките на група луѓе што покажува дека овој концепт (како впрочем и останатите со истиот префикс) е наметнат, измислен и промовиран со поддршка на вон-теоретски инструменти.

Уште повеќе, споменувањето на "државни функционери на запад" недвосмислено ја аргументира и анализата во оваа насока која беше извршена во поедини делови од нашето истражување, и која покажува дека постојат мошне тесни каузални врски и комплексни дополнувања помеѓу постмодернизмот и идеологијата на доцниот капитализам, па дури и дека самиот постмодернизам претставува специфичен облик на идеолошка одбрана на овој експлоататорски систем. Во оваа група на интелектуално октроирани концепти со право се вброени и некои нови општествени движења (еколошките, на пример). Како исклучително значајно се покажува и тврдењето кое ги фокусира

последниците од експлоатацијата врз работничката класа во некоја форма на конзервативизам поради нереализирањето на постмодернистичките очекувања за универзално свртување од т.н. подрачје на материјалното кое, за разлика од мислењето на постмодернистичките теоретичари, за припадниците на работничката класа значи примарно борба за сопствената физичка егзистенција. Компарацијата со т.н. постматеријалистички вредности-веќе споменати при анализата на новите општествени движења-кои се преферираат во дискурсот на новите општествени движења како своевидна супституција на вообичаените вредносни идеали на модернизмот(кои не се исклучиво концентрирани на т.н. материјални барања туку тие се третираат како претпоставки за понатамошните еманципаторски процеси) ја комплетира аргументацијата на клучните тези на оваа докторска дисертација.

Во овој контекст се наметнува и потребата концизно да се валоризираат доминантните концепти во проектот за апологија на системот на доцниот капитализам. Се разбира, ниту еден сериозно конципиран критички дискурс нема да обрне внимание на максимално идеологизираниите тези за т.н. WELFARE STATE и наводните вредности содржани во функционирањето на овој систем-активна социјална политика, помпезно промовирање на DE FACTO непостоечката средна класа, механизми за укинување на класната свест, перманентни обиди за интегрирање во системот на работничката класа, афирмација на т.н. BARGAINING процедура за одлучување итн. Евидентно е дека сите споменати тенденции и принципи на функционирање на овој систем на доцниот капитализам не можат да издржат ниту површна критика упатена

од позиции кои се барем малку надвор од начинот на мислење кој го афирмира генералниот курс на овој денес веќе доминантен општествено-политички систем. Импресивен приказ на етапите и мултипликацијата на експлоатацијата продуцирана од структурата на капитализмот, без оглед на неговите стадиуми, е и следниот затворен круг, кој овозможува негова реална, перманентна репродукција: преакумулацијата на капиталот го овозможува развитокот на новите технологии (производните сили) кои ја поттикнуваат масовната невработеност што пак резултира со зголемување на понудата на работници (и опаѓање на т.н. цена на трудот); од друга страна, тоа ја стеснува побарувачката само за одредени работни места со профилирани квалификации (што доведува до слабеење на колективната, класна свест и појава на т.н. работничката елита) и што го принудува системот на доцниот капитализам да изврши интензивирање на дистрибуцијата на т.н. социјална помош; сето тоа резултира со квантитативен пораст на државните трошоци што наметнува потреба од рационализација која во принцип се обезбедува преку различни облици на експлоатација на државите од "третиот свет"-според терминологијата на идеологијата на доцниот капитализам (самото означување на некои држави па и цели континенти-Африка, на пример-од страна на теоретичарите од т.н. високоразвиени капиталистички држави, е симптоматично и крајно навредливо). Реконструкцијата на историјата на капитализмот, посебно на неговите политички форми во кои можат да се регистрираат шест различни "идеални типови" ⁽¹³²⁾. На капиталистичката држава, ги задржуваат основните принципи кои го структурираат модусот на експлоатација истовремено интензивирајќи ги функциите кои

краткорочно ги забавуваат иманентните кризи генерирани преку редица пунктови во овие стадиуми на неговиот развој во политички аспект. Структуралните контрадикции резултираат со реални процеси кои континуирано се интензивираат. Во оваа смисла, постмодернистичкиот дискурс, како впрочем и во останатите сегменти на својата теоретска експозиција, и покрај некои интересни и луцидни анализи, не продуцира концепти кои би биле објективно употребливи за надминување на големиот број на негативни последици од функционирањето на доцниот капитализам. Како илустрација за ова тврдење ќе ја истакне тезата на Ж.Бодријар околу концептуализацијата на можните варијанти за уништување на овој систем, и кои се сведуваат, ниту помалку ниту повеќе туку на императивен предлог за масовно самоубиство на работничката класа, со аргументација дека во тој случај капиталистичката класа не би имала кого да експлоатира, па овој систем самиот по себе би се укинал. ⁽¹³³⁾.

Како што беше презентирano и во делот од нашето истражување насловен како "постмодернизмот и доцниот капитализам", каде што конкретно беа назначени контекстите кои се преклопуваат помеѓу постмодернистичката теорија и апологетските теории за доцниот капитализам, наведената взаемна соработка помеѓу овие дискурси произлегува од иманентните модели на рецепција на овие комплекси од проблеми. Познатата Лиотарова формулација "капитализмот во неговата постмодерна фаза" е мошне инструктивна во овој контекст. Интерпретацијата на овој израз веднаш се лоцира во имплицитно прифатената теза за постоење на капиталистичкиот систем, но наместо аналитички прескрипции во смисла на насоки за негово

надминување овој дискурс превзема трансценденција на самиот поим (термин), во ист момент концептуализирајќи негова нова форма на развиток. Темпоралната димензија на структуралната основа на овој систем е адаптирана кон премисите на постмодернизмот и неговите амбиции во овој домен. Меѓутоа, неконзистентноста на постмодернистичкиот пристап кон овој аспект се состои и во отстапувањето од промовираната практика за севкупна трансформација на значењата на поимите и етаблираните, историски обликувани интерпретативни процедури. Наместо критички однос или иновација во означувањето на доминантниот општествено-политички реалитет кон крајот на овој век, постмодернистичкиот дискурс се задоволува единствено со неодредената фраза за некаков постмодерен капитализам. Прашањата кои притоа веднаш се отвораат се навистина бројни. На пример, останува нејасно дали тоа подразбира измена на реалните параметри кои ја детерминираат употребата на изразот доцен капитализам, односно не се конкретно аргументирани причините за супституцијата на ова етаблирано и критичко означување, со она кое се сретнува во овој дискурс. Доколку се земат предвид сложените теоретски релации на постмодернизмот со некои други теории кои од своја страна се директна апологија на доцниот капитализам, сосема легитимен е заклучокот дека предложениот постмодернистички израз претставува конечен резултат на некритичката амбиција за новитети и "оригиналност" по секоја цена-без оглед на објективната потреба или аргументите за таквите постапки.

Консеквентниот иако радикализиран заклучок во поглед на генералната оценка на постмодернистичкиот дискурс во смисла на

неговиот однос кон системот на доцниот капитализам, посебно изграден врз основа на марксистичката критика на оваа проблематика, го ситуира овој дискурс во редот на оние идеологии кои ги афирмираат интересите на капиталистичката класа. Конечно, мета-приказната на современиот марксизам односно современиот марксизам како мета-приказна, продолжува-исто како и (историјата на) филозофијата.

РЕФЕРЕНЦИ:

1. Импресивен пример кај GERALD COHEN "KARL MARX'S THEORY OF HISTORY: A DEFENSE", CLARENDON PRESS, OHFORD, 1978
2. JEAN-FRANCOIS LYOTARD "LE DIFFEREND", MINUIT PARIS, 1983
3. Спореди и VESELIN GOLUBOVIČ "SUVRREMENOST MARXOVA MIŠLJENJA", I.C.K.D., ZAGREB, 1983
4. На концизен начин изразено и кај Љубомир Цуцуловски, интервју во МАРГИНА, декември, 1998
5. DAVID MC LELLAN "MARXISM AFTER MARX", MACMILLAN PRESS, LTD., LONDON, 1979
6. DICK HOWARD "THE MARXIAN LEGACY", THE MACMILLAN PRESS, LTD., LONDON, 1979
7. Спореди со делот 3 од III поглавје на оваа докторска дисертација, насловен како "нови општествени движења"
8. Всушност, тоа е парадигма за современ(иот) марксизам
9. GERALD COHEN "KARL MARX'S THEORY OF HISTORY: A DEFENSE", CLARENDON PRESS, OHFORD, 1978
10. Спореди со адекватните ставови во оваа смисла презентирани и во другите поглавја.

11. На пример, според стандардите на современата аналитичка филозофија (извршено, како што веќе споменавме, кај Џ. Кoen).
12. ERIK OLIN WRIGHT "A GENERAL FRAMEWORK FOR ANALYSIS OF CLASS", DEPARTMENT OF SOCIOLOGY, UNIVERSITY OF WISCONSIN, MADISON, IN, 1983. Уште посигурно и во "CLASSES", VERSO, LONDON, 1985
13. Секако, овие факти важат единствено на површинско ниво и свое темелно објаснување стекнуваат дури преку една комплексна елаборација, која сепак нив ги ситуира во поинакви вредносни параметри.
14. ADAM PRZEWORSKI "PROLETERIAT INTO A CLASS: THE PROCESS OF CLASS FORMATION FROM KARL KAUTSKY'S "THE CLASS STRUGGLE" TO RECENT CONTROVERSIES", POLITICS AND SOCIETY, 7,N. 4,1977. Во овој контекст може легитимно да се вброи и феноменот на т.н. горда свест кај припадниците на работничката класа односно импозантната илузија дека нивните квалификации претставуваат доволна причина за поднесување на експлоатацијата.
15. Уверливо кај SEBASTIAN HERKOMMER, JOACHIM BISCHOFF, "GESELLSCHAFTS, BEWUSSTSEIN UND GEWERK-SCHAFTEN", VSA VERLAG, HAMBURG, 1979
16. Оваа теза, како што е познато, е доминантна во неоконзервативистичкиот дискурс.
17. Промовирана на македонски јазик и во македонската теорија од страна на Нано Ружин "социјална политика", Македонско радио, радио култура, СКОПЈЕ, 1994., но со екстремна некритичност и априорна афирмација.

18. Bo "CLASSES", VERSO, LONDON, 1985
19. GEORGE KONRAD, IVAN SZELENY' "THE INTELLEKTUALS ON THE ROAD TO CLASS POWER: A SOCIOLOGICAL STUDY OF THE ROLE OF THE INTELIGENTSIA IN SOCIALISM", HARVESTER PRESS, BRIGHTON, 1979. Исто така и IVAN SZELENY' "THE PROSPECTS AND LIMITS OF THE EAST EUROPEAN NEW CLASS PROJECT: AN AUTO-CRITICAL REFLECTION ON THE INTLL-ECTUALS ON THE ROAD TO CLASS POWER", POLITICS AND SOCIETY, T. 15, N.2, 1986-1987,
20. GERALD COHEN "KARL MARX' S THEORY OF HISTORY: A DEFENSE", CLARENDON PRESS, OHFORD, 1978
21. Исто
22. ANTHONY GIDDENS "CONTEMPORARY CRITIQUE OF HISTORICAL MATERIALISM", MACMILLAN PRESS, LONDON, 1983
23. GERALD COHEN "KARL MARX'S THEORY OF HISTORY : A DEFENSE", CLARENDON PRESS, OHFORD, 1978
24. JON ELSTER "MAKING SENSE OF MARX", CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, CAMBRIDGE, 1985; Секако, кон ставовите на Елстер се Упатени најразлични приговори-види INQUIRY, N.29; на нив Јон Елстер одговара во истиот број - REPLY TO COMMENTS, INQUIRY, N.29
25. AGNES HELLER "DISSATISFIED SOCIETY", PRAXIS INTERNATIONAL, VOL. 2, N.4, 1983
26. ANDRE GORZ "ADIEUX AU PROLETARIAT OU AU DELA SOCIALISME", GALILEE, PARIS, 1980

27. AGNES HELLER "DISSATISFIED SOCIETY "PRAXIS INTERNATIONAL, VOL.2, N.4,1983, како и AGNES HELLER "MARX AND MODERNITY ", THESIS ELEVEN, N.2,1984. Со овие истражувања на А.Хелер, според Џ.Коен, таа го дополнува објективизмот на современата марксистичка теорија-види JEAN COHEN "AGNES HELLER: A THEORY OF NEED IN MARX", TELOS, N. 33
- 28 SEBASTIAN HERKOMMER, JOACHIM BISCHOFF"GESELLSCHAFTS, BEWUSSTSEIN UND GEWERKSCHAFTEN", VSA VERLAG, HAMBURG, 1979
29. Исто
30. PERRY ANDERSON "IN THE TRACKS OF HISTORICAL MATERIALISM", VERSO, LONDON, 1983
31. Исто
32. Спореди, на пример, ERNST BREIT "FORTSCHRITT GEGEN, OHNE ODER DURCH DIE GEWERKSCHAFTEN?", GEWERKSCHAFTLICHE MONATSCHEFTE, N.1, 1985
33. RAMESH MISHRA "TECHNOLOGY AND SOCIAL STRUCTURE IN MARX'S THEORY: AN EXPLANATORY STUDY", SCIENCE AND SOCIETY, HLII, N.2, 1979
34. ANTONIO NEGRI "MACCHINA TEMPO", FELTRINELLI, MILANO,1982; како и ANTONIO NEGRI "LAVORO E NON LAVORO NELLA SOCIETA TECNOLOGICA", MOND OPERAIO,N.8-9,1985

35. Инспиративно кај PETER GLOTZ "ARBEIT UND TECHNIK-ZUM STAND DER DISKUSSION", DIE NEUE GESELLSCHAFT, FRANKFURTER HEFTE, N.3, 1985
36. Спореди HORST KERN, MICHAEL SCHUMANN "VERS UNE PROFESSIONNALISATION DU TRAVAIL INDUSTRIEL", SOCIOLOGIE DU TRAVAIL, N. 4, 1984
37. JOSEF MOOSER "AUFLÖSUNG DER PROLETARISCHEN MILIEUS", SOZIALE WELT, 3, 1983
38. Исто
39. Види ANDRE GORZ "ADIEUX AU PROLETARIAT OU AU DELA SOCIALISME", GALILEE, PARIS, 1980, како и ANDRE GORZ "CHEMINS DU PARADIS", GALILEE, PARIS, 1983
40. MARCO DIANI "CONSEQUENCES ORGANISATIONNELLES DE L'AUTOMATION" SOCIOLOGIE DU TRAVAIL, N.4, 1984
41. ANTONIO NEGRI "LAVORO E NON LAVORO NELLA SOCIETA TECNOLOGICA", MOND OPERAIO, N.8-9, 1985
42. Исто така, овој предлог може да се сфати и како принуда за некои луѓе кои се реализираат преку својот труд односно работа.
43. ANDRE GORZ "CHEMINS DU PARADIS", GALILEE, PARIS, 1983

44. Види го инструктивниот текст на т.н. Брајтонска група за работниот процес (Д.Елсон, Ф.Ербер, Н.Хемфри, Џ.Мефам, Р.Муреј и др.),насловен како "капиталистичкиот работен процес", објавен првпат во CAPITAL AND CLASS, N.1., LONDON, 1977.
Спореди и FRED STEWARD "THE POLITICS OF TECHNOLOGY", MARXISM TODAY, II, 1981.
45. BRYN JONES, STEPHEN WOOD "QUALIFICATION TACITES, DIVISION DU TRAVAIL ET NOUVELLES TECHNOLOGIES", SOCIOLOGIE DU TRAVAIL, N.4, 1984
46. Спореди COLIN GILL "NOUVELLE TECHNOLOGIE, DEQUALIFICATION ET STRATEGIES DE L'ENTREPRISE", SOCIOLOGIE DU TRAVAIL, N.4, 1984.
47. ALAN SOKAL "TRANSGRESSING THE BOUNDARIES: TOWARDS A TRANSFORMATIVE HERMENEUTICS OF QUANTUM GRAVITY", SOCIAL TEXT, N. 46-47, 1996.
48. ALAN SOKAL "TRANSGRESSING THE BOUNDARIES: AN AFTER-WORD", DISSENT, FALL 1996; види и A.SOKAL "A PHYSICIST EXPERIMENTS WITH CULTURAL STUDIES", LINGUA FRANCA, N. 6/4, 1996.
49. Спореди и RICHARD RORTY "HABERMAS AND LYOTARD ON POST-MODERNITY", PRAXIS INTERNATIONAL, VOL. IV,N.1,1984; како и RAWEL ZEIDLER "IS CONTEMPORARY SCIENCE POSTMODERNISTIC?" во "THE SUBJECT IN POSTMODERNISM" (зборник), SLOVENSKO DRU[TVO ZA ESTETIKO, LJUBLJANA,1989.
Секако, во одредени делови од ова истражување се третирали овие прашања.

50. MARGARET ROSE "THE POSTMODERN AND THE POSTINDUSTRIAL", CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, 1991.
51. Експлицитно кај SERGEJ FLERE "DALI POSTOJI, POSTINDUSTRIJSKO DRUŠTVO", IDEJE, BR. 5-6, 1985.
52. STEFAN MORAWSKI "COMMENTARY ON THE QUESTION OF POSTMODERNISM", во "THE SUBJECT IN POSTMODERNISM", SLOVENSKO DRUŠTVO ZA ESTETIKO, LJUBLJANA, 1989
53. FREDRIC JAMESON "THE POLITICS OF THEORY: IDEOLOGICAL POSITIONS IN THE POSTMODERNISM DEBATE". NEW GERMAN CRITIQUE, N.33, 1984.
54. MICHAEL KOHLER "POSTMODERNISMUS: EIN BEGRIFFSGESCHICHLICHTER UBERLICK", AMERIKASTUDIEN, N.22, 1977;
како и ZORAN MILUTINOVIČ "PREDLOG ZA LEKSIKOGRAFSKU ODREDNICU-POSTMODERNIZAM", DELO, BR. 1-2, 1992.
55. JEAN-FRANCOIS LYOTARD "LA CONDITION POSTMODERNE", MINUIT, PARIS, 1979.
56. На пример, RICHARD RORTY "POSTMODERNIST BOURGEOIS LIBERALISM", во "POSTMODERNISM-A READER", ED. THOMAS DOCHERTY, HARVESTER WHEATSHEAF, 1993.
57. Цит. изд.
58. Исто

59. GIANNI VATTIMO "POSTMODERNO DOBA I KRAJ POVIJESTI",
BO "POSTMODERNA", NAPRIJED, ZAGREB, 1988; спореди и
GIANNI VATTIMO "LA FINE DELLA MODERNITA",
GARZANTI EDITORE, SPA, 1985.
60. GERARD RAULET "FROM MODERNITY AS ONE-WAY STREET TO
POSTMODERNITY AS DEAD END", NEW GERMAN CRITIQUE,
N.33, 1984.
61. GIANNI VATTIMO "POSTMODERNO DOBA I KRAJ POVIJESTI", BO
"POSTMODERNA", NAPRIJED, ZAGREB, 1988
62. FREDRIC JAMESON "POSTMODERNISM OR THE CULTURAL
LOGIC OF LATE CAPITALISM", BO "POSTMODERNISM-A READER",
HARVESTER WHEATSCHEAF, 1993. Спореди и FREDRIC JAMESON "THE
POLITICS OF THEORY: IDEOLOGICAL POSITIONS IN THE
POSTMODERNISM DEBATE", NEW GERMAN CRITIQUE, N.33, 1984.
63. PETER BURGER "THE DECLINE OF MODERN AGE", TELOS,
N. 62, 1984-1985.
64. На пример ANDREAS HUYSEN "MAPPING THE POSTMODERN",
NEW GERMAN CRITIQUE, N.33, 1984.
65. URGEN HABERMAS "DIE NEUE UNUBERSICHTLICHKEIT",
SVHRKAMP, FRANKFURT, 1985-но, објаснувано и во други негови
дела посветени на овие прашања.
66. Помеѓу другите, застапник на овој став е и ANDREAS HUYSEN
"MAPPING THE POSTMODERN", NEW GERMAN CRITIQUE,
N.33, 1984.

67. MARTIN JAY "HIERARCHY AND THE HUMANITIES: THE RADICAL IMPLICATIONS OF A CONSERVATIVE IDEA", TELOS, N. 62, 1984-1985.
68. Овој познат израз на Ј. Хабермас првпат е споменат во 1982 год., во неговиот текст "Преплетување на митот и просветителството" (види THEORIA, БР.1-2,1982), но подоцна е константен во неговите критики на постмодернистичкиот дискурс.
69. JURGEN HABERMAS "DIE NEUE UNUBERSICHTLICHKEIT", SUHRKAMP, FRANKFURT, 1985.
70. SEILA BENHABIB "EPISTEMOLOGIES OF POSTMODERNISM: A REJOINDER TO JEAN-FRANCOIS LYOTARD", NEW GERMAN CRITIQUE, N.33, 1984.
71. FRANCESCA ALINOVIC "NEMOGUĆA "PRIRODA" POSTMODERNOG", REPUBLIKA, BR.10-11-12, 1985.
72. ANTE ARMANINI "CONTRA POSTMODERNIZMU", REPUBLIKA, BR. 10-11-12, 1985.
73. Секако, ова тврдење не треба да се сфати на симплифициран начин. За отсуството на оној "креативен чин" кој ќе резултира со експресивен модел што ќе воспостави комуникација на автентично филозофско ниво пишува и Ферид Мухиќ "Јазикот на филозофијата", култура, Скопје, 1995.
74. JEAN-FRANCOIS LYOTARD "LE POSTMODERNE EXPLIQUE AUX ENFANTS", EDITIONS GALILEE, PARIS, 1988. Со оглед на фактот дека овие две книги се со мал број на страници, овде не се наведени страниците од кои се употребени извесни ставови на филозофскиот промотор на постмодернизмот.

75. Спореди со четвртото поглавје од оваа докторска дисертација.
76. JURGEN HABERMAS "DER PHILOSOPHISCHE DISKURS DER MODERNE", SUHRKAMP, FRANKFURT, 1985.
77. HANS VAN DER LOO "NA BULEVARU SLOMLJENIH SNOVA-KULTURA U RAZDOBLJU NAKON POKRETA", PITANJA, BR. 1-2, 1988.
78. KASPAR MAASE "NEUE BEWEGUNGEN: GESELLSCHAFTLICHE ALTERNATIVE ODER KULTURELLER BRUCH?", MARXISTISCHE STUDIEN, JAHRBUCH DES IMSF, N. 5, FRANKFURT/M., 1982.
79. RAINER PARIS "SOZIALE BEWEGUNG UND OFFENTLICHKEIT", PROKLA, N. 2, 1981.
80. TOM BOTTOMORE "POLITICAL SOCIOLOGY", HUTCHINSON, 1979.
81. Спореди RAINER PARIS "SOZIALE BEWEGUNG UND OFFENTLICHKEIT", PROKLA, N. 2., 1981.
82. VUKAŠIN PAVLOVIČ "ALTERNATIVNI KARAKTER I EMANCIPATORSKI POTENCIJALI NOVIH DRUŠTVENIH POKRETA", MUS, BR. 3, 1983.
83. RAINER PARIS, цит. изд.
84. ALAIN TOURAINE "L'APRES SOCIALISME", GRASSET, PARIS, 1980.
85. SEYMOUR M. LIPSET "LA REVOLTA CONTRO LA MODERNITA", MOND OPERAIO, N. 1-2-3, 1985.

86. HANS VAN DER LOO "NA BULEVARU SLOMLJENIH SNOVA-KULTURA U RAZDOBLJU NAKON POKRETA", PITANJA, BR.1-2, 1988.
87. ALAIN TOURAINE "L'APRES SOCIALISME", GRASSET, PARIS, 1980.
88. Исто
89. Во смисла на критичка (ре)валоризација на постмодернистичкиот дискурс.
90. ALBERTO MELUCCI "SOCIAL MOVEMENTS AND THE DEMOCRATIZATION OF EVERY-DAY LIFE", „ CIVIL SOCIETY AND THE STATE" (ED.J. KEANE), VERSO, LONDON, NEW YORK, 1988.
91. VUKAŠIN PAVLOVIČ "ALTERNATIVNI KARAKTER, I EMANCI-PATORSKI POTENCIJALI NOVIH DRUŠTVENIH POKRETA", MUS, BR.3. 1983.
92. JURGEN HABERMAS"NEW SOCIAL MOVEMENT",TELOS,N.49,1981.
93. JEAN COHEN "BETWEEN CRISIS MANAGEMENT AND SOCIAL MOVEMENTS:THE PLACE OF INSTITUTIONAL REFORMS", TELOS, N.52, 1982.
94. DAVID PLOTKE, "WHAT'S SO NEW ABOUT NEW SOCIAL MOVEMENTS?", SOCIALIST REVIEW, VOL. 20, N.1, 1990.
95. Спореди FREDRIC JAMESON "POSTMODERNISM OR THE CULTURAL LOGIC OF LATE CAPITALISM",Во "POSTMODERNISM-A READER", ED. THOMAS DOCHERTY,HARVESTER WHEAT SHEAF, 1993.

96. Исто
97. MARSHALL BERMAN "ALL THAT IS SOLID MELTS INTO AIR:
THE EXPERIENCE OF MODERNITY", VERSO, LONDON, 1983.
98. PERRY ANDERSON "MODERNITY AND REVOLUTION", NEW LEFT
REVIEW, N.144, 1984.
99. MARSHALL BERMAN "THE SIGNS IN THE STREET: A RESPONSE
TO PERRY ANDERSON", NEW LEFT REVIEW, N. 144, 1984.
100. FREDRIC JAMESON "POSTMODERNISM OR THE CULTURAL
LOGIC OF LATE CAPITALISM", цит.изд.
101. GIANNI VATTIMO "POSTMODERNO DOBA I KRAJ POVIJE-
STI", во "POSTMODERNA", NAPRIJED, ZAGREB, 1988.
102. MARTIN JAY "MARHISM AND TOTALITY-THE ADVENTURES OF
CONCEPT FROM LUKACS TO HABERMAS", UNIVERSITY OF
CALIFORNIA PRESS, BERKELEY-LOS ANGELES' 1984.
103. JURGEN HABERMAS "MODERNITY-AN INCOplete PROJECT",
во "ANTI-AESTHETIC", ED. HAL FOSTER, PORT TOWNSEND,
WASHINGTON, 1983.
104. Спореди GERARD RAULET "FROM MODERNITY AS ONE-WAY
STREET TO POSTMODERNITY AS DEAD END", NEW GERMAN
CRITI QUE, N. 33, 1984.
105. JURGEN HABERMAS "DER PHILOSOPHISCHE DISKURS DER
MODERNE", SUHRKAMP, FRANKFURT, 1985.

106. Спореди RICHARD PALMER "TOWARD A POSTMODERN INTERPRETIVE SELF-AWARENESS", JOURNAL OF RELIGION, N. 55, 1975, како и "POSTMODERNITY AND HERMENEUTICS", BOUNDARY 2, VOL. 5., N.2, 1977.
107. TERRY EAGLETON "CAPITALISM, MODERNISM AND POSTMODERNISM", NEW LEFT REVIEW, N.152, 1985.
108. На пример, во THE POLITICS OF THEORY: IDEOLOGICAL POSITIONS IN THE POSTMODERNISM DEBATE", NEW GERMAN CRITIQUE, N. 33, 1984.
109. PETER BURGER "THE DECLINE OF MODERN AGE", TELOS, N.62, 1984/85.
110. Исто
111. FREDRIC JAMESON "POSTMODERNISM OR THE CULTURAL LOGIC OF LATE CAPITALISM", во "POSTMODERNISM-A READER", ED. THOMAS DOHERTY, HARVESTER WHEATSEAF, 1993. Спореди и ANDREAS KILB "POSTMODERNA: PRILOG TEORIJI ALEGORIJSKOG STAVA" во "POSTMODERNA", NAPRIJED ZAGREB, 1988- "Се може да биде постмодерно, новиот ирационализам, киното, видео-клипот, француската филозофија, историзмот во италијанското сликарство, еклектицистичката архитектура, продорот на FAST-FOOD рестораните и американскиот неоконзервативизам". Индикативно е и мислењето на Тод Гитлин, според кого постмодернизмот се појавува како перспектива на "Јапи"-ите-млади градски стручњаци, родени кон крајот, на педесетите и почетокот на шеесетите години (од овој век)- види TODD GITLIN "ŽIVOT U POSTMODERNOM SVETU", PREGLED, BR. 253, 1991.
112. На пример ANDREAS HUYSEN "MAPPING THE POSTMODERN", NEW GERMAN CRITIQUE, N. 33, 1984.

113. Актуелни се дебатите околу по-пост-модернизмот-види заради илустрација "AFTER POSTMODERNISM CONFERENCE", COPYRIGHT 1996, REVISION 2.07 (3/19/97).
114. RASTKO MOČNIK "POSTMODERNIZAM I ALTERNATIVA", REPUBLIKA, BR. 10-11-112, 1985.
115. JURGEN HABERMAS "DER PHILOSOPHISCHE DISKURS DER MODERNE", SUHRKAMP, FRANKFURT, 1985.
116. JURGEN HABERMAS "DIE NEUE UNUBERSICHTLICHKEIT", SUHRKAMP, FRANKFURT, 1985.
117. Како што Р.Бернштајн го нарекува Ј.Хабермас-види RICHARD BERNSTEIN "RORTY VERSUS GADAMER, HABERMAS", THEORIA, BR. 1-2, 1982.
118. Спореди RICHARD RORTY "HABERMAS AND LYOTARD ON POST-MODERNITY", PRAXIS INTERNATIONAL, N. 1, 1984.
119. TERRY EAGLETON "CAPITALISM, MODERNISM AND POSTMODERNISM", NEW LEFT REVIEW, N.152, 1985.
120. Спореди RICHARD RORTY "HABERMAS AND LYOTARD ON POST-MODERNITY", PRAXIS INTERNATIONAL, N. 1, 1984.
121. SEILA BENHABIB "EPISTEMOLOGIES OF POSTMODERNISM: A REJOINDER TO JEAN-FRANCOIS LYOTARD", NEW GERMAN CRITIQUE, N.33, 1984.
122. ALBRECHT WELLMER "ZUR DIALEKTIK VON MODERNE UND POSTMODERNE", SUHRKAMP, FRANKFURT, 1985.

123. Ферид Мухиќ "Јазикот на филозофијата" култура, Скопје, 1995.
124. RICHARD RORTY "POSTMODERNIST BOURGEOIS LIBERALISM", во "POSTMODERNISM-A READER", ED. THOMAS DOCHERTY, HARVESTER WHEATSHEAF, 1993.
125. RICHARD RORTY "HABERMAS AND LYOTARD ON POSTMODERNITY", PRAHIS INTERNATIONAL, N.1., 1984.
126. Види GIANNI VATTIMO "POSTMODERNO DOBAI KRAJ POVIJESTI", во "POSTMODERNA", NAPRIJED, ZAGREB, 1988; исто така. и GIANNI VATTIMO "LA FINE DELLA MODERNITA", GARZANTI EDITORI, SPA, 1985.
127. Види Ферид Мухиќ "Јазикот на филозофијата" култура, Скопје, 1995.
128. THOMAS NAGEL "MORTAL QUESTIONS", CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, 1993.
129. Спореди Ферид Мухиќ "Јазикот на филозофијата" култура, Скопје, 1995.
130. CLAUS OFFE "STRUKTURPROBLEME DES KAPITALISTISCHEN STAATES", FRANKFURT, 1972; како и CLAUS OFFE "POLITICAL AUTHORITY AND CLASS STRUCTURES-AN ANALYSIS OF LATE CAPITALIST SOCIETIES", INTERNATIONAL JOURNAL OF POLITICS, 1976.
131. CVJETKO MILANJA "DRUŠTVENO-TEHNOLOGIJSKA ETIOLOGIJA POSTMODERNE", REPUBLIKA, BR.5-6, 1990. Идентична "аргументација" е презентирана и кај SEYMOUR LIPSET "LA REVOLTA CONTRO LA MODERNITA", MOND OPERAIO, 1-2-3, 1985.

132. ALAN WOLF "THE LIMITS OF LEGITIMACY", THE FREE PRESS, NEW YORK, 1977.
133. JEAN BAUDRILLARD "L'ECHANGE SYMBOLIQUE ET LA MORT", GALLIMORD, PARIS, 1976.

БИБЛИОГРАФИЈА:

1. ANDERSON, PERRY "IN THE TRACKS OF HISTORICAL MATERIALISM" VERSO, LONDON, 1983
2. ANDERSON, PERRY "MODERNITY AND REVOLUTION", NEW LEFT REVIEW, N. 144, 1984
3. ALINOV, FRANCESKA "NEMOGUĆA "PRIRODA" POSTMODERNOG", REPUBLIKA, BR.10-11-12,1985
4. ALBURY, DAVE "MICRO-PROCESSORS: MACRO-PROBLEMS", SCIENCE FOR THE PEOPLE, N.43-44,1980
5. AGLIETTA, MICHAEL "A THEORY OF CAPITALIST REGULATION", NEW LEFT BOOKS, LONDON, 1979
6. ARMANINI, ANTE "C-ONTRA POSTMODERNIZMU", REPUBLIKA, BR. 10-11-12,1985
7. ALTVATER, ELMAR; KALLSCHEUR, OTTO "SOCIALIST POLITICS AND THE "CRISIS OF MARXISM", THE SOCIALIST REGISTER, 1979;THE MERLIN PRESS, LONDON, 1979
- 8."AFTER POSTMODERNISM"-CONFERENCE,COPYRIGHT 1996, REVISION 2.07. (3/19/97)
9. APEL, KARL-OTTO "TOWARDS A TRANSFORMATION OF PHILOSOPHY", ROUTLEDGE AND KEGAN PAUL, LONDON,1980

10. BAUMAN, ZYGMUNT "THE FALL OF THE LEGISLATOR", BO
"POSTMODERNISM-A READER", HARVESTER HCATSHEAF, CAMBRIDGE,
1993
11. BERLINGUER, ENRICO "MARH ALLA FINE DEL XX SECOLO",
UNITA, N. 48, 1983
12. BREIT, ERNST "FORTSCHRITT-GEGEN, OHNE ODER DURCH DIE
GEWERKSCHAFTEN?", GEWERKSCHAFTLICHE MONATSCH-
FTE, N. 1, 1985
13. BRANDT, WILLY "OSTAVŠTINA MARKSIZMA I ZADACI DE-
MOKRATSKOG SOCIJALIZMA U NAŠEM VREMENU" MUS,
BR. 7-8, 1985
14. BALIBAR, ETIENNE "L'IDEE D'UNE POLITIQUE DE CLASSE
CHEZ MARH", LES TEMPS MODERNES, N. 451, 1984
15. BISCOFF, JOASHIM (ED.) "JENSEITS DER KLASSEN? GESEL-
LSCHAFT UND STAAT IM SPATKAPITALISMUS", VSA VER-
LAG, HAMBURG, 1982
16. BURAWOY, MICHAEL "BETWEEN THE LABOR PROCESS AND
THE STATE: THE CHANGING FACE OF FACTORY REGIMES
UNDER ADVANCED CAPITALISM", AMERICAN SOCIOLOGI-
CAL REVIEW, N. 48, 1983
17. BURAWOY, MICHAEL; SKOCPOL, THEDA (ED.) "MARXIST IN-
QUIRIES", UNIVERSITY OF CHICAGO, CHICAGO, 1983
18. BAUDRILLARD, JEAN "LES STRATEGIE FATALES",
GRASSET, PARIS, 1983

19. BAUMAN, ZYGMUNT "MODERNITY AND THE HOLOCAUST",
POLITY PRESS, CAMBRIDGE, 1987
20. BAUMAN, ZYGMUNT "IS THERE A POSTMODERN SOCIOLOGY?
THEORY, CULTURE AND SOCIETY, N.5, 1988
21. BAUMAN "SOCIOLOGICAL RESPONSES TO POSTMODERNITY",
THESES ELEVEN, N.23, 1989
22. BAUMAN, ZYGMUNT "THE LEFT AS THE COUNTERCULTURE OF
MODERNITY", TELOS, N.70, 1986/87
23. BAUMAN, ZYGMUNT "VIEWPOINT: SOCIOLOGY AND POST-
MODERNITY", THE SOCIOLOGICAL REVIEW, VOL.36, 1988
24. BAUDRILLARD, JEAN "THE ILLUSION OF THE END",
POLITY PRESS, 1994
25. BAUDRILLARD, JEAN "THE ECSTASY OF COMMUNICATION",
IN FOSTER, HAL (ED.) "THE ANTI-AESTHETIC", PORT TOWNSEND,
WASH. BAY PRESS, 1983
26. BAUDRILLARD, JEAN "SIMULATIONS", SEMIOTECH (E),
NEW YORK, 1983
27. BAUDRILLARD, JEAN "IN THE SHADOW OF THE SILENT
MAJORITIES", NEW YORK, SEMIOTECH (E), 1983
28. BAUDRILLARD, JEAN "L'ECHANGE SYMBOLIQUE ET LA
MORT", GALLIMARD, PARIS, 1976
29. BOUVERESSE, JACQUES "RATIONALITE ET CYNISME", ED. DE
MINUIT, PARIS, 1985

30. BIANCHI, MARINA "LA CONDIZIONE FEMMINILE NELLA
CRISI DEL WELFARE STATE", CRITICA MARHISTA, N.5, 1979
31. BOELLA, LAURA "RADICALISM AND NEEDS IN HELLER",
TELOS, N. 37
32. BERNSTEIN RICHARD "RORTY VERSUS GADAMER "HABERMAS",
THEORIS, BR. 1-2, 1982
33. BERNSTEIN, RICHARD "HABERMAS AND MODERNITY", POLITY,
CAMBRIDGE, 1985
34. BELANČIČ, MILORAD "POOPŠTENNA IDEOLOGIZACIJA,
POSUSTALI NAPREDAK, MODERNOST", FILOZOFSKA
ISTRAŽIVANJA, GOD. 6, SV.1, BR.16
35. BERMAN, MARSHALL "ALL THAT IS SOLID MELTS INTO AIR:
THE EXPERIENCE OF MODERNITY", VERSO, LONDON, 1983
36. BERMAN, MARSHALL "THE SIGNS IN THE STREET: A RESPONSE TO
PERRY ANDERSON", NEW LEFT REVIEW, N. 144, 1984
37. BENNINGTON, GEOFFREY "LYOTARD: WRITING THE EVENT", MANCHE-
STER UNIVERSITY PRESS, 1988
38. BURGER, PETER "THE DECLINE OF MODERN AGE", TELOS,
N.62, 1984-1985
39. BLUMENBERG, HANS "THE LEGITIMACY OF THE MODERN AGE",
CAMBRIDGE, MASS., 1983

40. BRAATEN, JANE "HABERMAS'S CRITICAL THEORY OF SOCIETY"
SUNY PRESS, ALBANY, N.J. 1991
41. BUCHANAN, ALLEN "MARX AND JUSTICE", TOTOWA, N.J., ROWMAN
AND ALLENHELD, 1982
42. BELL, DANIEL "COMMUNITARIANISM AND ITS CRITICS",
CLARENDON PRESS, 1994
43. BOTTOMORE, TOM "POLITICAL SOCIOLOGY", HUTCHINSON, 1979
44. BENHABIB, SEILA "EPISTEMOLOGIES OF POSTMODERNISM A REJO-
INDER TO JEAN-FRANCOIS LYOTARD", NEW GERMAN CRITIQUE,
N. 33, 1984
45. VINCENT, JEAN-MARIE "LES AVANTURES DU MARXISME", SYROS,
PARIS, 1984
46. VATTIMO, GIANNI "LA FINE DELLA MODERNITA", GARZANTI EDITORE,
SPA, 1985
47. GUERIN, DANIEL "100 YEARS OF LABOR IN THE USA", INK LINKS,
LONDON, 1979
48. VATTIMO, GIANNI "POSTMODERNO DOBA I KRAJ POVIJESTI", BO
"POSTMODERNA", NAPRIJED, ZAGREB, 1988
49. GALLIE, DUNCAN "IN SEARCH OF THE NEW WORKING CLASS",
CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, CAMBRIDGE, 1978
50. GORZ, ANDRE "ADIEUX AU PROLETARIAT OU AU DELA SOCIALISME",
GALILEE, PARIS, 1980

51. GORZ, ANDRE "CHEMINS DU PARADIS" GALILEE, PARIS, 1983
52. GORZ, ANDRE "THE CONDITION OF POST-MARXIST MAN", BO "POSTMODERNISM-A READER", HARVESTER WHEATSHEAF,CAMBRIDGE,1993
53. GADAMER, HANS-GEORG "LE DEFI HERMENEUTIQUE", REVUE INTERNATIONALE DE PHILOSOPHIE, N.151, 1984
54. GODELIER,MAURICE "PERSPECTIVES IN MARXIST ANTHROPOLOGY", CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, 1977
55. GIDDENS, ANTHONY "MODERNISM AND POSTMODERNISM", NEW GERMAN CRITIQUE, N.22, 1981
56. GIDDENS, ANTHONY "THE CONSTITUTION OF SOCIETY", POLITY PRESS-BASIL BLACKWELL; LONDON, CAMBRIDGE, 1984
57. GIDDENS, ANTHONY "THE CONSEQUENCES OF MODERNITY", OXFORD AND CAMBRIDGE, 1990
58. GIDDENS, ANTHONY "CONTEMPORARY CRITIQUE OF HISTORICAL MATERIJALISM", MACMILLAN PRESS, LONDON, 1983
59. GIDDENS, ANTHONY "LABOUR AND INTERACTION", IN J.B. THOMPSON AND D-HELD (ED.) "HABERMAS:CRITICAL DEBATES", MACMILLAN, LONDON, 1982
60. GLUCKMANN, CHRISTINE "CRISI DI EGEMONIA, "RIVOLUZIONE PASSIVA" E NUOVI SOGGETTI", CRITICA MARXISTA",N.1,1980
61. GUATTARI, FELIX "POSTMODERNI TJESNAC, POSTMEDIJSKI PRIJELAZ", FILOZOFSKA ISTRAŽIVANJA, GOD. 6, SV. 1, BR. 16

62. GLOTZ, PETER "ARBEIT UND TECHNIK-ZUM STAND DER DISKUSSION,
DIE NEUE GESELLSCHAFT, FRANKFURTER HEFTE, N.3. 1985
63. DOWNS, PETER "TECHNOLOGY AND PRODUCTIVITY", SCIENCE FOR
THE PEOPLE, 1-2, 1981
64. GOLUBOVIC, VESELIN "SUVRMENOST MARXOVA MISLENJA",
I.C.K.D., ZAGREB, 1983
65. GITLIN, TODD "ŽIVOT U POSTMODERNOM SVETU", :PREGLED,
BR. 253, 1991
66. DOCHERTY, THOMAS "AFTER THEORY: POSTMODERNISM/POSTMAR-
XISM", ROUTLEDGE, LONDON, 1990
67. DAVIS, MIKE "WHY THE US WORKING CLASS IS DIFFERENT",
NEW LEFT REVIEW, N. 123, 1980
68. DAVIS, MIKE "URBAN RENESANSE AND THE SPIRIT OF POSTMODER-
NISM", NEW LEFT REVIEW, N. 151
69. DELEUZE, GILLES; GUATTARI, FELIX "MILLES PLATEAUX", MINUIT,
PARIS, 1980
70. DIAMOND, STANLEY, DIETER-NARR, WOLF "EIVLEITUNG: BUOKRATI-
SIERUNG ALS SCHICKSAL? "LEVIATHAN, N.6, 1985
71. DEWS, PETER "LOGICS OF DISINTEGRATION", VERSO, LONDON, 1987
72. DEWS, PETER "THE LETTER AND THE LINE: DISCOURSE AND ITS OTHER
IN LYOTARD", DIACRITICS, N.14/3, 1984

73. DESPOT, BLAŽENKA "MARKSISTIČKA TEORIJA/PRAKSA I FEMINISTIČKI POKRETI", FILOZOFSKA ISTRAŽIVANJA, GOD.6, SV. 1, BR. 16
74. DIANI,MARCO "CONSEQUENCES ORGANISATIONNELLES DE L'AUTOMATION", SOCIOLOGIE DU TRAVAIL, N. 4, 1984
75. ESSER, JOSEF "GEWERKSCHAFTEN IN DER KRISE", FRANKFURT/M.,1982
76. EAGLETON,TERRY "CAPITALISM, MODERNISM AND POSTMODERNISM", NEW LEFT REVIEW, N.152, 1985
77. ELSTER, JON "REPLY TO COMMENTS", INQUIRY N. 29
78. ELSTER,JON "MAKING SENSE OF MARX", CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, CAMBRIDGE, 1985
79. ELSTER,JON "LOGIC AND SOCIETY", JOHN WILEY AND SONS, LONDON, 1978
80. ZANARDO,ALDO"POUR UNE HISTORIE DU MARXISME CONTEMPORAIN""HISTORIE DU MARXISME CONTEMPORAIN",EDITEUR BOURGEOS CHRISTIAN, GIANGIACOMO FELTRINELLI, S.A.
81. IVEKOVIC, RADA "LEGITIMACIJA:JEZICKI OBRAT", DELO, 1-2,1992
82. IRIGARAY, LUCE "PARLER N'EST JAMAIS NEUTRE",MINUIT, PARIS,1985
83. JAMESON,FREDRIC"THE POLITICS OF THEORY:IDEOLOGICAL POSITIONS IN THE POSTMODERNISM DEBATE", NEW GERMAN CRITIQUE, N. 33,1984

84. JAMESON, FREDRIC "POSTMODERNISM AND THE CONSUMER SOCIETY" IN "THE ANTI-AESTHETIC", ED. FOSTER HAL, PORT TOWNSEND, WASHINGTON, 1983
85. JAMESON, FREDRIC "LATE MARXISM", VERSO, LONDON, 1990
86. JAMESON, FREDRIC "THE IDEOLOGIES OF THEORY", ROUTLEDGE, LONDON, 1988
87. JAMESON, FREDRIC "POSTMODERNISM", VERSO, LONDON, 1991
88. JAMESON, FREDRIC "POSTMODERNISM, OR THE CULTURAL LOGIC OF LATE CAPITALISM" IN "POSTMODERNISM-A READER", ED. DOCHERTY THOMAS, HARVESTER WHEATSHEAF, 1993
89. JAY, MARTIN "HABERMAS AND MODERNISM", PRAXIS INTERNATIONAL, 4 : 1, 1984
90. JAY, MARTIN "SCOPIC REGIMES OF MODERNITY", VISION AND VISUALITY, DAF, NEW YORK, 1988
91. JAY, MARTIN "MARXISM AND TOTALITY-THE ADVENTURES OF CONCEPT FROM LUKACS TO HABERMAS" UNIVERSITY OF CALIFORNIA PRESS, BERKELEY-LOS ANGELES, 1984
92. JAY, MARTIN "HIERARCHY AND THE HUMANITIES: THE RADICAL IMPLICATIONS OF A CONSERVATIVE IDEA", TELOS, N.62, 1984-1985
93. KORPI, WALTER "THE WORKING CLASS IN WELFARE CAPITALISM", ROUTLEDGE AND KEGAN PAUL, LONDON, 1978

94. CRARY, JONATHAN "ECLIPSE OF THE SPECTACLE;IN "ART AFTER MODERNISM-RETHINKING REPRESENTATION", ED-WALLIS BRIAN,THE NEW MUSEUM OF CONTEMPORARY ART, NEW YORK, 1984
95. CLAUDIN,FERNANDO"SOME REFLECTIONS ON THE CRISIS OF MARXISM", SOCALIST REVIEW, 4.45, 1979
96. COOK,DAVID"THE LAST DAYS OF LIBERALISM", vo "POSTMODERNISM A READER", HARVESTER WHEATSHEAF, CHAMBRIDGE, 1993
97. COHEN,JEAN "AGNES HELLER:A THEORY OF NEED IN MARX", TELOS, N.33
98. COHEN,GERALD "KARL MARX'S THEORY OF HISTORY:A DEFENSE", CLARENDON PRESS, OXFORD, 1978
99. CALINESCU, MATEI "FIVE FACES OF MODERNITY", DURHAM, N.C., 1987
100. CHOW,REY "REREADING MANDARIN DUCKS AND BUTTERFLIES: A RESPONSE TO THE"POSTMODERN"CONDITION",IN"POSTMODERNISM-A READER", ED.DOCHERTY THOMAS,HARVESTER, WHEATSHEAF, 1993
101. KOHLER,MICHAEL "POSTMODERNISMUS: EIN BEGRIFFSGESCHICHLI-CHTER UBERLICK", AMERIKASTUDIEN, N.22,1977
102. KAGARLITSKY,BORIS "THE DIALECTIC OF CHANGE",VERSO, LONDON, 1990
103. KERN,HORST;SCHUMANN,MICHAEL"VERS UNE PROFESSIONNALISATI-ON DU TRAVAIL INDUSTRIEL", SOCIOLOGIE DU TRAVAIL, N.4,1984

104. KELLNER, DOUGLAS "JEAN BAUDRILLARD: FROM MARXISM TO POST-MODERNISM AND BEYOND", STANFORD UNIVERSITY PRESS, STANFORD, 1989
105. KAPLAN, ANN "POSTMODERNISM AND ITS DISCONTENTS", VERSO, LONDON AND NEW YORK, 1988
106. COTTRELL, ALLIN "SOCIAL CLASSES IN MARXIST THEORY", HENLEY AND MELBOURNE, LONDON, BOSTON, 1985
107. KRISTEVA, JULIJA "POSTMODERNISM?", BUCKNELL REVIEW, 25/11, 1980
108. CALLINICOS, ALEX (ED.) "MARXIST THEORY", OXFORD UNIVERSITY PRESS, OXFORD, 1989
109. CALLINICOS, ALEX "POSTSTRUCTURALISM, POSTMODERNISM, POSTMARXISM?", THEORY, CULTURE AND SOCIETY, N.2-3, 1985
110. CALLINICOS, ALEX "AGAINST POSTMODERNISM", MACMILLAN, LONDON, 1990
111. CALLINICOS, ALEX "MARXISM AND PHILOSOPHY", OXFORD, CLARENDON PRESS, 1983
112. CALLINICOS, ALEX "MINDS, MACHINES AND EVOLUTION", INTERNATIONAL SOCIALISM, N.74, 1997
113. CALLINICOS, ALEX "THE REVOLUTIONARY IDEAS OF KARL MARX", BOOKMARKS, 1995

114. CALLINICOS, ALEX "STATE IN DEBATE", INTERNATIONAL SOCIALISM
N. 73, 1996
115. CALLINICOS, ALEX "THE REVENGE OF HISTORY, CAMBRIDGE, 1991
116. CALLINICOS, ALEX "IS THERE A FUTURE FOR MARXISM?",
MACMILLAN, LONDON, 1982
117. CARLING, ALAN "RATIONAL CHOICE MARXISM", NEW LEFT REVIEW,
N. 160, 1986
118. COHEN, GERALD "THE STRUCTURE OF PROLETARIAN UNFREEDOM" IN
"ANALYTICAL MARXISM", ED-ROEMER JOHN, CAMBRIDGE UNIVERSITY
PRESS, CAMBRIDGE, 1986
119. COHEN, GERALD "THE LABOUR THEORY OF VALUE AND THE CONCEPT
OF EXPLOITATION", IN "HISTORY, LABOUR, AND FREEDOM", CLAREN-
DON PRESS, OXFORD, 1988
120. COHEN, GERALD "NOZICK ON APPROPRIATION", NEW LEFT
REVIEW, N.150, 1985
121. COHEN, JEAN "BETWEEN CRISIS MANAGEMENT AND SOCIAL
MOVEMENTS: THE PLACE OF INSTITUTIONAL REFORMS", TELOS, N.52,
1982
122. COHEN, JEAN; HOWARD, DICK "WHY CLASS?" - "BETWEEN LABOUR AND
CAPITAL", THE HARVESTER PRESS, SUSSEX, 1979
123. LOOS, JOCELYNE; LOZIER FRANCOISE "LE SYNDICALISME EUROPEEN
FACE AUX NOUVELLES TECHNOLOGIES", CADRES SFDT, N.295, 1980

124. LIPSET, SEYMOUR "LA REVOLTA CONTRO LA MODERNITA", MOND
OPERAIO-1-2-3, 1985
125. LYOTARD, JEAN-FRANCOIS "LA CONDITION POST-MODERNE",
MINUT, PARIS, 1979
126. LYOTARD, JEAN-FRANCOIS "LE POSTMODERNE EXPLIQUE AUX
ENFANTS", EDITIONS GALILEE, PARIS, 1988
127. LYOTARD, JEAN-FRANCOIS "TOMBEAU DE L'INTELECTUAL ET AUTRES
PAPIERS", GALILEE, PARIS, 1984
128. LYOTARD, JEAN-FRANCOIS "LE DIFFEREND", MINUIT, PARIS, 1983
129. LYOTARD, JEAN-FRANCOIS "GRUNDLAGENKRISE", NEUE HEFTE
PUR PHILOSOPHIE, HEFT 26, 1986
130. LYOTARD, JEAN-FRANCOIS "HISTORIE UNIVERSELLE ET DIFFERENCES
CULTURALLES", CRITIQUE, N.495
131. LANG, BEREL "POSTMODERNISM IN PHILOSOPHY: NOSTALGIA FOR THE
FUTURE, WAITING FOR THE PAST", NEW LITERARY HISTORI(A JOUR-
NAL OF THEORY AND INTERPRETATION), VOL. 18, N.1, 1986
132. LEONARD, PETER "RESTRUCTURING THE WELFARE STATE", MARXISM
TODAY, XII, 1979
133. LASH, SCOTT; URRY, JOHN "THE END OF ORGAN I ZED CAPITALISM",
POLITY PRESS, BASIL BLACKWEL, 1987
134. LITTLE, DANIEL "THE SCIENTIFIC MARX", UNIVERSITY OF MINNESOTA
PRESS, MINNEAPOLIS, 1986

135. LIST, ELISABETH "REFLEKSIJE O FEMINISTIČKOJ KRITICI ZNANOSTI", FILOZOFSKA ISTRAŽIVANJA, GOD. 6, SV. 1, BR. 16
136. LUNN, EUGENE "MARXISM AND MODERNISM", BERKELEY AND LOS ANGELES, UNIVERSITY OF CALIFORNIA PRESS, 1982
137. LOO, HANS VAN DER "NA BULEVARU SLOMLJENIH SNOVA-KULTURA U RAZDOBLJU NAKON POKRETA", PITANJA, BR. 1-2, 1988
138. LACLAU, ERNESTO; CHANTAL MOUFFE "POSTMARXISM WITHOUT APOLOGIES" NEW LEFT REVIEW, N. 166, 1987
139. LACLAU, ERNESTO "POLITICS AND THE LIMITS OF MODERNITY", IN "POSTMODERNISM-A READER", ED. DOCHERTY THOMAS, HARVESTER WHEATSHEAF, CAMBRIDGE, 1993
140. LUPORINI, CESARE "MARX I MI", MUS, BR. 7-8, 1985
141. LE RIDER, JACQUES; RAULET GERARD (HRSG.) "VERABSCHIEDUNG DER (POST)MODERNE?", GUNTER NARR VERLAG, TUBINGEN, 1987
142. MCLELLAN, DAVID "MARXISM AFTER MARX", THE MACMILLAN PRESS, LTD, LONDON, 1979
143. MISHRA, RAMESH "TECHNOLOGY AND SOCIAL STRUCTURE IN MARX'S THEORY: AN EXPLANATORY STUDY", SCIENCE AND SOCIETY, XLIII, N. 2, 1979
144. MAASE, KASPAR "NEUE BEWEGUNGEN: GESELLSCHAFTLICHE ALTERNATIVE ODER KULTURELLER BRUCH?", MARXISTISCHE STUDIEN, JAHRBUCH DER IMSF, N. 5, FRANKFURT/M., 1982

145. MANDEL, ERNEST "TECHNICAL INNOVATION AND LONG WAVES IN WORLD ECONOMIC DEVELOPMENT", FUTURE, XIII, 1984
146. MILKMAN, RUTH "FEMALE FACTORY LABOR AND INDUSTRIAL STRUCTURE: CONTROL AND CONFLICT OVER "WOMAN'S PLACE" IN AUTO AND ELECTRICAL MANUFACTURING", POLITICS AND SOCIETY, 12, N.2, 1983
147. MOOSER, JOSEF "AUFLÖSUNG DER PROLETARISCHEN MILIEUS", SOZIALE WELT, 3, 1983
148. MARKOVIĆ, MIHAILO "DANAŠNJI SMISAO MARKSIZMA", VIDICI, 4-5, 1983
149. MELUCCI, ALBERTO "SOCIAL MOVEMENTS AND THE DEMOCRATIZATION OF EVERY-DAY LIFE", "CIVIL SOCIETY AND THE STATE" (ED. J. KEANE), VERSO, LONDON, NEW YORK, 1988
150. MOHL, ALEXA "WISSENSCHAFTLICHER SOZIALISMUS", WAS IST DAS?", PROKLA, N.36, 1979
151. MILOVIĆ MIROSLAV "ARGUMENTATIVNE PRETPOSTAVKE SPORA IZMEDJU MODERNE I POSTMODERNE", THEORIA, 3-4, 1986
152. MACINTYRE, ALASDAIR "AFTER VIRTUE: AN ESSAY IN MORAL THEORY", SOUTH BEND, IND., 1981
153. MUHIĆ, FERID "MARXOVA MISAO I PROMJENA SVIJETA", KULTURNI RADNIK, BR.3, 1987
154. МУХИЌ, ФЕРИД "ЈАЗИКОТ НА ФИЛОЗОФИЈАТА", КУЛТУРА, СКОПЈЕ, 1995

155. МУХИЌ, ФЕРИД "ИНТЕРВЈУ",МАРГИНА, ДЕКЕМБРИ 1998
156. MILIBAND,RALPH;LIEBMAN,MARCEL "BEYOND SOCIAL DEMOCRACY",
THE SOCIALIST REGISTER, 1985-1986
- 157.MILANJA,CVJETKO "ISCRPLJENOST MODERNISTIČKE PARADIGME",
REPUBLIKA, BR. 3-4, 1990
158. MILANJA,CVJETKO "DRUSTVENO-TEHNOLOGIJSKA ETIOLOGIJA POST-
MODERNE", REPUBLIKA, BR.5-6, 1990
159. MOČNIK, RASTKO"POSTMODERNIZAM I ALTERNATIVA", REPUBLIKA,
BR. 10-11-12, 1985
160. MARSHALL,GORDON "SOME REMARKS ON THE STUDY OF WORKING
CLASS CONSCIOUSNESS", POLITICS AND SOCIETY, 12:3, 1983
161. MOUFFE, CHANTAL "THE RETURN OF THE POLITICAL", LONDON,
NEW YORK, 1993
162. MICHELMAN,IRVING"THE MORAL LIMITATIONS OF CAPITALISM",
AVEBURY, 1994
163. MILUTINOVIČ,ZORAN"PREDLOG ZA LEKSIKOGRAFSKU ODREDNICU-
POSTMODERNIZAM", DELO, BR.1-2, 1992
164. MOTHE DANIEL, GORZ ANDRE, BLOCK FRED"L'AVENIR DU TRAVAIL
EN QUESTION", AUTOGESTIONS,N.19, 1985
165. MORGAN,PETER "CAPITALISM WITHOUT FRONTIERS"?,INTER-
NATIONAL SOCIALISM, N.74, 1997

166. MOORE, STANLEY "MARX VERSUS MARKETS", UNIVERSITY PARK, PA: PENNSYLVANIA STATE UNIVERSITY PRESS, 1993
167. MORRIS, MEAGHAN "FEMINISM, READING, POSTMODERNISM", IN "POSTMODERNISM-A READER", ED. DOCHERTY THOMAS, HARVESTER, WHEATSHEAF, 1993
168. NAGEL, THOMAS "MORTAL QUESTIONS", CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, 1993
169. BEWMAN, CHARLES "THE POST-MODERN AURA (THE ACT OF FICTION IN AN AGE OF INFLATION)", NORTHWESTERN UNIVERSITY PRESS, EVASTON, 1985
170. НАУНОВСКИ, ТОНИ "ПОМЕЃУ ФИЛОЗОФСКОТО И ПОЛИТИЧКОТО", ЃУРЃА, СКОПЈЕ, 1996
171. NEGRI, ANTONIO "MACCHINA TEMPO", FELTRINELLI, MILANO, 1982
172. NEGRI, ANTIMO "MARX OLTRE MARX", FELTRINELLI, MILANO, 1979
173. NEGRI, ANTIMO "PERCHE MARX NON FU MARXISTA", RINASCITA DELLA SCUOLA, VII, 1983, N.3
174. OFFE, CLAUS "STRUKTURPROBLEME DES KAPITALISTISCHEN STAATS", FRANKFURT, 1972
175. NEGRI, ANTIMO "LAVORO ENON LAVORO NELLA SOCIETA TECNOLOGICA", MOND OPERAIO, N.8-9, 1985
176. OFFE, CLAUS "POLITICAL AUTHORITY AND CLASS STRUCTURES- AN ANALYSIS OF LATE CAPITALIST SOCIETIES", INTERNATIONAL JOURNAL OF POLITICS, 1976

177. NEGRI, ANTONIO "POSTMODERNO I MOGUĆNOST ZA NOVE VIDOVE KOLEKTIVNE SUBJEKTIVNOSTI," FILOZOFSKA ISTRAŽIVANJA, GOD. 6, SV. 1, BR. 16
178. PARIS, RAINER "SOZIALE BEWEGUNG UND OF FENTLICHKEIT", PROKLA, N.2, 1981
179. PRZEWORSKI, ADAM "PROLETERIAT INTO A CLASS: THE PROCESS OF CLASS FORMATION FROM KARL KAUTSKY'S "THE CLASS STRUGGLE" TO RECENT CONTROVERSIES", POLITICS AND SOCIETY, 12, N.2, 1983
180. PALMER, RICHARD "POSTMODERNITY AND HERMENEUTICS", BOUNDARY 2, VOL. V, N.2, 1977
181. PALMER, RICHARD "TOWARD A POSTMODERN INTERPRETIVE SELF-AWARENESS", JOURNAL OF RELIGION?, N.55, 1975
182. PRZEWORSKI, ADAM "MATERIAL BASIS OF CONSENT: ECONOMICS AND POLITICS IN A HEGEMONIC SYSTEM", POLITICAL POWER AND SOCIAL THEORY, 1, 1980
183. PREVE, CONSTANZO "LO STATO DI SALUTO DEL MARXISMO IN ITALIA", DEMOCRAZIA PROLETARIA, 7-8, 1986
184. PREVE, CONSTANZO "TRI MOMENTA HISTORIJE EVROPSKOG ZAPADNOG MARKSIZMA: ANTROPOLOGIJSKI HUMANIZAM, STRUKTURALISTIČKA EPISTEMOLOGIJA, ONTOLOGIJA DRUŠTVENOG BITKA-PRETHODNI ELEMENTI KRITIČKE PERIODIZACIJE" MUS, BR. 2-3, 1988
185. PREVE, CONSTANZO "COSA POSSIAMO CHIEDERE AL MARXISMO", METAMORFOSI, N.4, 1982

186. PAIČ, IVO "OTPORNOST MODERNE",MUS,BR.4-5, 1986
187. PLOTKE,DAVID"WHAT'S SO NEW ABOUT NEW SOCIAL MOVEMENTS?",
SOCIALIST REVIEW, VOL.20,N.1., 1990
188. PIERSON,CHRISTOPHER "MARXIST THEORY AND DEMOCRATIC
POLITICS" POLITY PRESS, OXFORD, 1986
189. PEFFER,RODNEY "MARXISM,MORALITY,AND SOCIAL JUSTICE",
PRINCETON UNIVERITIY PRESS,PRINCETON, 1990
190. PROKOPIJEVIC,MIROSLAV "HABERMASOVO SHVATANJE FILOZOFIJE",
KULTURNI RADNIK, BR.5, 1986
191. ПОСТМОДЕРНИЗАМ(ЗБОРНИК НА ТЕКСТОВИ)ТЕМПЛУМ,
СКОПЈЕ, 1993
192. "POSTMODERNA", NAPRIJED, ZAGREB, 1988
193. PORTOGHESI,PAOLO"POSTMODERN",IN"POSTMODERNISM-A READER"
ED.DOCHERTY THOMAS, HARVESTER, WHEATSHEAF, 1993
194. PAVLOVIČ,VUKAŠIN"ALTERNATIVNI KARAKTER I EMANCIPATORSKI
POTENCIJALI NOVIH DRUŠTVENIH POKRETA",Mu S,BR.3, 1983
195. ROEMER,JOHN "A GENERAL THEORY OF EXPLOITATIONS AND CLASS",
CAMBRIDGE, MASS., 1982
196. RUFFIER,JEAN"INDUSTRIALISER SANS TAYLORISER",SOCIOLOGIE
DU TRAVAIL, N.4, 1984

197. ROEMER,JOHN"SHOULD MARXISTS BE INTERESTED IN EXPLOITATION"?, IN ROEMER JOHN(ED.)"ANALYTICAL MARXISM",CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS,CAMBRIDGE, 1986
198. ROEMER,JOHN"NEW DIRECTIONS IN THE MARXIAN THEORY OF EXPLOITATION AND CLASS", CAMBRIDGE, 1986
199. ROEMER,JOHN"VALUE,EXPLOITATION,AND CLASS",CHUR, SWITZERLAND: HARWOOD,ACADEMIC PUBLISHERS, 1986
200. ROEMER,JOHN"WHAT IS EXPLOITATION"?,PHILOSOPHY AND PUBLIC AFFAIRS, 18/2, 1989
201. ROSE,MARGARET"THE POSTMODERN AND THE POSTINDUSTRIAL", CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, 1991
202. RORTY,RICHARD"WE ANTI-REPRESENTACIONALISTS", RADICAL PHILOSOPHY,N.60, 1992
203. RORTY,RICHARD"HABERMAS AND LYOTARD ON POSTMODERNITY", PRAXIS INTERNATIONAL,N.1, 1984
204. RORTY, RICHARD "POSTMODERNIST BOURGEOIS LIBERALISM", IN "POSTMODERNISM A READER",ED.DOCHERTY THOMAS,HARVESTER, WHEATSHEAF, 1993
205. RAULET, GERARD "ZUR DIALEKTIK DER POSTMODERNE", SPUREN, N.3, 1983
206. RAULET,GERARD "HABERMAS-LYOTARD", DIALOGUE, N. 4,1983
207. RAULET,GERARD"THE AGONY OF MARXISM AND THE VICTORY OF THE LEFT", TELOS, N.55, 1983

208. RAULET, GERARD "MARXISME ET CONDITION POST-MODERNE",
PHILOSOPHIQUES, 10:2, 1983
209. RAULET, GERARD "FROM MODERNITY AS ONE-WAY STREET TO POST-
MODERNITY AD DEAD END", NEW GERMAN CRITIQUE, N.33, 1984
210. SWEEZY, PAUL "POST-REVOLUTIONARY SOCIETY", MONTHLY REVIEW
PRESS, NEW YORK, 1980
211. STEWARD, FRED "THE POLITICS OF TECHNOLOGY", MARXISM TODAY,
II, 1981
212. SEKULIĆ, GAJO "FANTOM KLASNA SVIJEST", SUVREMENI SVIJET,
NIKŠIĆ, 1990
213. SKOCPOL, THEDA "POLITICAL RESPONSE TO CAPITALIST CRISIS:
NEOMARXIST THEORIES OF THE STATE AND THE NEW DEAL", POLI-
TICS AND SOCIETY, N.10, 1980
214. STEPHENS, JOHN "THE TRANSITION FROM CAPITALISM TO SOCIALISM",
MAC MILLAN, LONDON, 1979
215. SAVIĆ, OBRAD "POSTFILOZOFSKA SIMULACIJA", DELO, 1-2, 1992
216. SLOTERDIJK, PETER "WIEVIEL KATASTROPHE BRAUCHT DER
MENSCH?", PSYCHOLOGIE HEUTE, X, 1986
217. SLOTERDIJK, PETER "CYNISM: THE TWILIGHT OF FALSE CONSCIO-
USNESS", NEW GERMAN CRITIQUE, N. 33, 1984
218. SLOTERDIJK, PETER "KRITIK DER ZYNISCHEN VERNUNFT",
FRANKFURT/M. 1983

219. SIMOVIĆ, SLOBODAN "PRAGMATIZAM U DOBA POSTMODERNIZMA",
THEORIA, 3-4, 1986
220. SOKAL, ALAN "TRANSGRESSING THE BOUNDARIES: TOWARDS A
TRANSFORMATIVE HERMENEUTICS OF QUANTUM GRAVITY",
SOCIAL TEXT, N.46-47, 1996
221. SOKAL, ALAN "TRANSGRESSING THE BOUNDARIES: AN AFTERWORD",
DISSENT, FALL 1996
222. SOKAL, ALAN "A PHYSICIST EXPERIMENTS WITH CULTURAL
STUDIES", LINGUA FRANCA, N.6/4, 1996
223. SECCOMBE, WALLY "MARXISM AND DEMOGRAPHY", NEW LEFT
REVIEW, N.137, 1983
224. SAHAL, DEVENDRA "ALTERNATIVE CONCEPTIONS OF TECHNOLOGY",
RESEARCH POLICY, N.10, 1981
225. SCOTT, ARNOLD "MARX'S RADICAL CRITIQUE OF CAPITALIST
SOCIETY", OXFORD UNIVERSITY PRESS, OXFORD, 1990
226. SCHWEICKART, DAVID "AGAINST CAPITALISM", CAMBRIDGE UNIVERSI-
TY PRESS, CAMBRIDGE, 1993
227. SCHWARTZ, JUSTIN "WHAT'S WRONG WITH EXPLOITATION"?, NOUS, N.29
228. "THE SUBJECT IN POSTMODERNISM", SLOVENSKO DRUSTVO ZA ESTE-
FIKO, LJUBLJANA, 1989

229. THERBORN, GORAN "WHAT DOES THE RULING CLASS DO WHEN IT RULES"?, IN "CLASS, POWER AND CONFLICT: CLASICAL AND CONTEMPORARY DEBATES", ED. BY ANTHONY GIDDENS AND DAVID HELD, UNIVERSITY OF CALIFORNIA PRESS, BERKELEY AND LOS ANGELES, 1982
230. TOURAINE, ALAIN "L'APRES SOCIALISME", GRASSET, PARIS, 1986
231. HOWARD, DICK "THE MARXIAN LEGACY", THE MAC MILLAN PRESS, LTD, LONDON, 1979
232. HABERMAS, JURGEN "PREPLITANJE MITA I PROSVETITELJSTVA", THEORIA, BR. 1-2, 1982
233. HABERMAS, JURGEN "DER PHILOSOPHISCHE DISKURS DER MODERNE", SUHRKAMP, FRANKFURT, 1985
234. HABERMAS, JURGEN "DIE NEUE UNÜBER-SICHTLICHKEIT", SUHRKAMP, FRANKFURT, 1985
235. HABERMAS, JURGEN "MODERNITY-AN INCOMPLETE PROJECT", IN "ANTI-AESTHETIC", ED. HAL FOSTER, PORT TOWNSEND, WASHINGTON, 1983
236. HABERMAS, JURGEN "VOR STUDIEN UND ERGÄNZUNGEN ZUR THEORIE DES KOMMUNIKATIVEN HANDELNS", SUHRKAMP, FRANKFURT, 1984
237. HABERMAS, JURGEN "NACHMETAPHYSISCHES DENKEN", SUHRKAMP FRANKFURT, 1988
238. HABERMAS, JURGEN "MODERNITY VERSUS POSTMODERNITY", NEW GERMAN CRITIQUE, N. 22, 1981

239. HABERMAS, JURGEN "THEORIE DES KOMMUNIKATIVEN HANDELNS", FRANKFURT, SUHRKAMP, 1981
240. HABERMAS, JURGEN "NEW SOCIAL MOVEMENT", TELOS, N. 49, 1981
241. HASSAN, IHAB "TOWARD A CONCEPT OF POSTMODERNISM", BO "POST-MODERNISM-A READER", HARVESTER WHEATSHEAF, CAMBRIDGE, 1993
242. HUTCHEON, LINDA "THE POLITICS OF POSTMODERNISM", ROUTLEDGE, LONDON AND NEW YORK, 1989
243. "HAS HISTORY ENDEND? FUKUYAMA, MARX, MODERNITY", AVEBURY, 1994
244. HIRSCH, SUSAN "ROOTS OF THE AMERICAN WORKING CLASS", PHILADELLPHIA, 1978
245. HOBSBAWN, ERIC "THE FORWARD MARCH OF LABOUR HALTED"?, MARXISM TODAY, IX, 1978
246. HASSAN, IHAB "THE NEW GnosticISM: SPECULATIONS ON AN ASPECT OF THE POSTMODERN MIND", BOUNDARY, 2, 1975
247. HELLER, AGNES "MARX AND MODERNITY", THESIS ELEVEN, N.3. 1984
248. HELLER, AGNES "PARADIGM OF PRODUCTION: PARADIGM OF WORK", DIALECTICAL ANTHROPOLOGY, N. 1., 1981
249. HELLER, AGNES "DISSATISFIED SOCIETY", PRAXIS INTERNATIONAL, VOL.2, N.4. 1983
250. HUDELSON, RICHARD "HAS HISTORY REFUTED MARXISM", PHILO-SOPHY OF THE SOCIAL SCIENCES, VOL.23, N.2, 1993

251. HUDELSON, RICHARD "MARXISM AND PHILOSOPHY IN THE TWENTIETH CENTURY: A DEFENSE OF VULGAR MARXISM", PRAEGER, NEW YORK, 1990
252. HARVEY, DAVID "THE CONDITION OF POSTMODERNITY", OXFORD, 1989
253. HOFEMAN, JOHN "THE PROBLEM OF THE RULING CLASS IN CLASSICAL MARXIST THEORY: SOME CONCEPTUAL PRELIMINARIES", SCIENCE AND SOCIETY, L, N.3, 1986
254. HABERKERN, E.E. LIPOW A. (ED.) "NEITHER CAPITALISM NOR SOCIALISM", ATLANTIC HIGHLANDS, 1996
255. HOLMSTROM, NANCY "MARX AND COHEN ON EXPLOITATION AND THE LABOUR THEORY OF VALUE", INQUIRY, N.26, 1983
256. HUYSEN, ANDREAS "MAPPING THE POSTMODERN", NEW GERMAN CRITIQUE N. 33, 1984
257. HUYSEN, ANDREAS "AFTER THE GREAT DIVIDE: MODERNISM, MASS-CULTURE, POSTMODERNISM", INDIANA U.P., BLOOMINGTON, 1986
258. CERRONI, UMBERTO "CRISI DEL MARXISMO", INTERVISTA DI ROBERTO ROMANI, EDITORI RIUNITI, ROMA, S.A.
259. ЦУЦУЛОВСКИ, ЛЈУБОМИР "КАРЛ МАРКС: РАЃАЊЕТО НА ИСТОРИСКИОТ МАТЕРИЈАЛИЗАМ (1841-1848)", ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ, СКОПЈЕ, 1992
260. CUCULOVSKI, LJUBOMIR "PROBLEM POSTOJANJA MARXOVOG PROGRAMA", KULTURNI RADNIK, BR. 3, 1987

261. ЦУЦУЛОВСКИ, ЛЪУБОМИР "ИНТЕРВЈУ"МАРГИНА,ДЕКЕМВРИ,
1998
262. WELLMER,ALBRECHT"ZUR DIALEKTIK VON MODERNE UND POSTMO-
DERNE" SUHRKAMP, FRANKFURT, 1985
263. WOLIN,RICHARD"MODERNISM VS.POSTMODERNISM",
TELOS, N.62, 1984/85
264. WATSON,STEPHEN"CRITICISM AND THE CLOSURE OF MODERNISM",
SUBSTANCE 42,VOL.XIII, N.1., 1984
265. WRIGHT,ERIK OLIN"A GENERAL FRAMEWORK FOR ANALYSIS OF
CLASS",DEPARTMENT OF SOCIOLOGY,UNIVERSITY OF WISCONSIN,
MADISON, IX, 1983
266. WRIGHT,ERIK OLIN "CLASS,CRISIS AND THE STATE",NEW LEFT
BOOKS, LONDON, 1978
267. WRIGHT,ERIK OLIN"CAPITALISM'S FUTURES", SOCIALIST REVIEW,
N.68, 1983
268. WRIGHT,ERIK OLIN"GIDDEN'S CRITIQUE OF MARXISM",NEW LEFT
REVIEW N.138, 1983
269. WRIGHT,ERIK OLIN"CLASSES", VERSO, LONDON, 1985
270. WELSCH, WOLFGANG "UNSERE POSTMODERNE MODERNE", ACTA
HUMANIORA, WEINHEIM, 1988
271. WOLF,ALAN "THE LIMITS OF LEGITIMACY,THE FREE PRESS,NEW YORK
1977

272. WOLF, FRIEDER "EINW NADE ZU ANDRE GORZ LIQUIDATION DES MARXISMUS", PROKLA, N.43, 1981
273. WILSON, COLIN "THE POLITICS OF INFORMATION TECHNOLOGY, INTERNATIONAL SOCIALISM, N.74, 1997
274. WARREN, PAUL "SELF-OWNERSHIP, RECIPROCITY, AND EXPLOITATION, OR WHY MARXISTS SHOULDN'T BE AFRAID OF ROBERT NOZICK", CANADIAN JOURNAL OF PHILOSOPHY, N.24, 1, 1994
275. WARE, ROBERT, NIELSEN, KAI (EDS) "ANALYZING MARXISM", CANADIAN JOURNAL OF PHILOSOPHY SUPPLEMENTARY VOLUME IS, CALGARY, AL: UNIVERSITY OF CALGARY PRESS, 1989
276. WOOD, STEPHEN (ED.) "THE DEGRADATION OF WORK", HUTCHINSON, LONDON, 1983
277. ČAČINOVIĆ-PUHOVSKI, NADEŽDA "HABERMAS KAO PREDMET INTERPRETACIJA", KULTURNI RADNIK, BR. 5, 1986
278. FERRE, FREDERICK "SHAPING THE FUTURE: RESOURCES FOR THE POST-MODERN WORLD, HARPER AND ROW, NEW YORK, 1976
279. FEKETE, JOHN (ED.) "LIFE AFTER POSTMODERNISM", LONDON, 1988
280. FRISBY, DAVID "FRAGMENTS OF MODERNITY", POLITY PRERSS, CAMBRIDGE, 1985
281. FEHER, FERENC; HELLER, AGNES "CLASS, DEMOCRACY, MODERNITY, THEORY AND SOCIETY, N. 12, 1983

282. FEHER, FERENC; HELLER AGNES "FROM RED TO GREEN", TELOS, N.59, 1984
283. FLERE, SERGEJ "DA LI POSTOJI POSTINDUSTRIJSKO DRUŠTVO", IDEJE, BR.5-6, 1985
284. FOSTER, HAL "(POST) MODERN POLEMICS", NEW GERMAN CRITIQUE, N. 33, 1984
285. FETSCHER, IRING "UBERLABENSBEDINGUNGEN DER MENSCHHEIT", PIPER VERLAG, MUNCHEN, 1985
286. ŽIŽEK, SLAVOJ "POSTMODERNIZAM I OBJEKT", REPUBLIKA, BR.10-11-12, 1985

СОДРЖИНА:

I. ПОСТМОДЕРНИЗМОТ И МАРКСИЗМОТ (ВОВЕД)	2- 13
II. МАРКСИЗМОТ КОН КРАЈОТ НА XX-от ВЕК	14- 20
II.1. СОВРЕМЕНИОТ МАРКСИЗАМ	21- 34
II.2. РАБОТНИЧКАТА КЛАСА	35- 53
II.3. НОВИТЕ ТЕХНОЛОГИИ	53- 67
III. ПОСТМОДЕРНИЗАМ	68- 74
III.1. ПОСТМОДЕРНИЗМОТ	75- 88
III.2. ПОСТМОДЕРНИЗМОТ НА Ж.Ф.ЛИОТАР	89-103
III.3. НОВИ ОПШТЕСТВЕНИ ДВИЖЕЊА	103-117
IV. ПОСТМОДЕРНИЗМОТ И/ИЛИ МАРКСИЗМОТ	118-125
IV.1. МОДЕРНИЗАМ, МАРКСИЗАМ, ПОСТМОДЕРНИЗАМ	125-137
IV.2. ПОСТМОДЕРНИЗМОТ И ДОЦНИОТ КАПИТАЛИЗАМ	137-151
IV.3. СОВРЕМЕНИОТ МАРКСИЗАМ КАКО МЕТА-ПРИКАЗНА	152-178